

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 167-72.

דיואן

ר' יהודה הלוי זצ"ל.

יוצא לאור עתה הפעם הראשונה
על ידי חברת

מקיצי נרדמים.

מתוך ספר ישן אשר ביד

שמואל רוד לוצאטו

איש טריאסט

מרבין הורה בפאדובה.

מגלה ראשונה

כוללת פ"ו שירים

עם הקדמה והערות מאת שד"ל.

Divan.

Lyck, 1864.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'kize Nirdamim.

(L. Silbermann.)

Gedruckt bei Rudolph Siebert in Lyck.

ס' א' ב' ג' ד' ה' ו' ז' ח' ט' י' י"א י"ב י"ג י"ד י"ה י"ו י"ז י"ח י"ט

Handwritten text at the bottom of the page, likely a signature or date, which is mostly illegible due to fading and bleed-through.

ס פ ר י ם

היוצאים לאור בפעם ראשונה

על ידי חברת

מ ק י צ י נ ד ד מ י ם

תחת השגחת ראשי החברה:

יחיאל מיכל זקש בנערלין,

נתן אדלער הכהן בלאנדאן,

אברהם הכהן (המכונה אלברט כהן) בפאריז,

שמואל דוד לוצאטו בפאדובה,

יוסף צעדנער בלאנדאן,

מתתיהו שטראשון בוויילנא,

אליעזר ליפמאן זילבערמאן בליק.

שנה ראשונה תרכ"ג—תרכ"ד.

Divan.

Lyck, 1864.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'kize Nirdamim.

(L. Silbermann.)

דיואן

ר' יהודה הלוי זצ"ל.

יוצא לאור עתה הפעם הראשונה

על ידי חברת

מקיצי נרדמים

מתוך ספר ישן אשר ביד

שמואל דוד לוצאטו

איש טריאסטי

מרבין תורה בפאדובה.

מגלה ראשונה

כוללת פ"ו שירים

עם הקדמה והערות מאת שד"ל.

Divan.

Lyck, 1864.

Herausgegeben im Selbstverlage des Vereins M'kize Nirdamim.

(L. Silbermann.)

זוהי תעודת

המסמך הזה
הוא תעודת
המסמך הזה

המסמך הזה

המסמך הזה

המסמך הזה

המסמך הזה

המסמך הזה

Gedruckt bei Gruber & Longrien in Königsberg.

הקדמה

הכל יודעים את יקר תפארת גדולת ר' יהודה הלוי הספרדי בעל ספר הכוזרי, ובעל פיוטים נחמדים המפורים בכל המנהגים וגם במנהג הקראים. אך יתר שיריו אשר לא באו במחזורים לא נעשו מהם העתקות רבות, וכמעט נשכחו ונאבדו, ובעל קורא הדורות (בתחלת דף י') מזכיר כדבר חדוש שראה אותם בספר כתיבת יד. והנה בשנת תקצ"ח הגיד לי ר' אליעזר אשכנזי הי"ו (איש רוסיא, שהיה סובב בארצות לקנות ולמכור ספרים יקרים) כי ראה בעיר תונס ספר כ"י גדול מלא שירים מלאכת ר' יהודה הלוי, ומיד בקשתי ממנו שישתדל בשונו אל העיר ההיא לקנותו בשבילי, וכן עשה, ובליל ז' ניסן תקצ"ט (כ"א מארץ 1839) הביא אלי הדיואן ונתתי מחירו כ"ב גולדען כסף (נ"ה פראנקס) ובשנה האחרת הוצאתי לאור בתולת בת יהודה (פראג שנת ת"ר) הכולל כ"ב שירים לחתונה ומ"ב על נסיעת המשורר לארץ ישראל אשר לקטתי מתוך הדיואן ומאו והלאה לא חדלו חכמי אשכנז גם מהמיימינים וגם מהמשמאילים לפאר ולרומם שירי ר' יהודה הלוי ולתרגם אותם בלשונם ולבקש ממני שאשלח להם עוד לקוטים מהדיואן, וכן עשיתי, והם הוציאו לאור מתורגמים וגם אני לא חדלתי להוציא לאור עוד קצת מהם עם פי' בס' אוצר נחמד, וכבר זה עשרים שנה התעורר החכם המפואר מוה"ר יהואל מיכאל זאקש וצ"ל להשתדל שיהיה הדיואן כלו נדפס ודבר על זה עם ידידו דקטור פייט ע"ה וגם הוא הסכים עמו וקבל עליו להדפיסו על הוצאתו, ואז (ביום ט' אדר ראשון תר"ה) החלתי להעתיק ולפרש הדיואן על הסדר, אפס כי רצונם היה להוציאו כלו בבת אחת או בשני חלקים, ובזמן קצר, ואני ראיתי כי המלאכה כבדה מאד להבין השירים ההם ולפרש חידותם ולזקקם מסיגיהם (טעויות המעתיקים) ולא יכלתי למלאות רצונם, גם לא רציתי שיהיה הדיואן נדפס כמו שהוא בכ"י שבידי, בלא נקודות ובלא פירוש כי אז טוב ממנו הנפול, והייתי בעיני כנותן מכשול לפני עור ונותן מקום לבלתי בקיאים, לסלף דברי הצדיק ולייחס לו דברים אין להם שחר, הרחוקים מכוונתו או ג"כ מתנגדים למחשבותיו, אך עתה מקרוב העיר ה' את רוח החכם הנכבד מוה"ר אליעזר זילבערמאן נ"י בעל המגיד להשתדל ליסד חברת מקיצי נרדמים, והוא למצוא אלף בני אדם שיבאון על החתום לשלם כסף קצוב בכל שנה ובכסף ההוא יודפסו מדי שנה בשנה קצת ספרים קדמונים כ"י ויונתו הספרים ליד כל אחד מאנשי החברה. וגלה הרב בעל המגיד את עצתו למהר"מ ז"ל ולשאר חכמים מפוארים, ראשי אלפי ישראל המה, ויראו את עצתו כי טובה ומחשבתו כי נעמה, ותהי ידם עמו לסייע בדבר מצוה גדולה כזו. ומיד

בשמוע הרי"ז עצת המגיד חזר וניעור בלבו החפץ לראות הדיואן יוצא ממהשכני וכתב אלי ביום ה' מרהשון שנת תכ"ד ועוררני לקרבה אל המלאכה לעשות אותה. אך אני לא מהרתי לעמוס עלי המלאכה הכבדה והארובה בהיותי דואג אולי לא ימצאו אלה החומים להקיץ הנרדמים, ואז תשאר עבודתי טמונה בסתר אהלי מי יודע עד מתי בלי שיצא ממנה פרי טוב לתועלת האומה והחכמה, ולמה אתרפה מהוציא לאור פירושי על ישעיה, ושאר ספרים שכתבתי זה שלשים שנה ועדיין לא ראו אור, ואעסוק בהגת הדיואן וביאור חידותיו אם לא אהיה בטוח שיהיה יגיעי יוצא מפתח ביתי החוצה? אבל אחרי כן בראותי כי החותמים הולכים ומתרבים פניתי אל המלאכה בכל לבבי ובכל נפשי ולא הדלתי לעבוד בה עד שבא ידידי הרב המגיד ואמר לי הגיע זמן התחלת הדפוס.

והנה הדיואן שבידי כולל בערכוביאי שירי קדש ושירי חול ורצוני בשירי קדש תפלות או תשבחות והודאות לאל, וגם שירי מוסר, ורצוני בשירי חול שירים שכתב לירידיו חכמי דורו ושירים לחתונה, וקונות וחידות. ויטב בעיני הדבר להבדיל בין הקדש ובין החול, והחלתי ללקט מתוך הדיואן כל שירי קדש שמצאתי בו והעתיקם על הסדר שהם כתובים בו, וכל שירי חול המפורסם ביניהם הנחתים לפעם אחרת.

אך לא הדלתי להעתיק כמה שירים הכתובים בדיואן והם ג"כ נמצאים במחזורים ובשאר ספרים, וזה עשיתי מפני שראוי והגון הוא בלי ספק שיהיו שירי המשורר הנפלא הזה מקובצים כלם לאגודה אחת שתהיה יד כל אדם משגת לקנותם, ולא ישארו לנצח מפורזים בכזה וכמה ספרים. וזאת ישגת לי הדיואן כולל בה ובה נסחאות בריאות וטובות יותר מהנסחאות הנמצאות במחזורים, וכבר הבאתי בכתולת בת יהודה כמה הגהות בפיוט המפורסם ציון הלא תשאלי אשר לקטתי מהדיואן. וכל פעם שהעתיקתי מן הדיואן פיוט הנמצא גם במחזורים הערכתני נסח הדיואן עם נסח כל המחזורים ושאר ספרים שמצאתיו בהם, והשתדלתי לברר הנסח היותר נכון לפי דרכי לשונו ומחשבותיו של המשורר ז"ל. כי אמנם ראוי לידע כי הפיוטים שנתקבלו במחזורים קבלו בה ובה כמה שנויים כפי רצון הקהלות ומנהיגיהן כדי שיהיו הדברים יותר טובים לאנשי הקהלות ההן, ולפעמים משום דרכי שלום, ולפעמים לשגגת המעתיקים, ולפעמים מתהבבות הקריטיקים שחשבו לתקן וקלקלו.

וישתכח שמו של החכם הזקן ר' אלכסנדר זיסקינד מיניץ ע"ה מעיר בראד, אשר בראותו אותי אהב הפיוטים ומקבץ כל מיני מחזורים בדפוס ובכ"י, יעצני לעשות רשימה על סדר א"ב בכל הפיוטים הנמצאים בהם, ואני בהודש טבת תר"ח (Januar 1845) החילתי לעשות לוח הפיוטים, ואצל כל אחד מהם רשמתו כל הפיוטים ששמו התום בהם עם זכרון המחזורים ושאר ספרים שהפיוטים ההם נמצאים שם, ובאזה חלק מהם או באזה דף הם כתובים; ובסוף הלוח חוספתי לוח אחר מהפיוטים שלא נרשם בהם שם החבר. ועל ידי כן היה נקל לי למצוא כל פיוט בכל הספרים אשר הוא נמצא בהם ולדעת הלופי נסחאותיו בכל הספרים אשר ביד, והערכת הנסחאות השונות האלה היתה לי לעזר גדול לתקן כמה לשונות בפיוטים אשר העתיקתי כאן ששאלו בהם ישבשים במחזורים ולפעמים גם בדיואן. —

ועתה אדבר על הדיואן הזה אשר ביד, ואמר תחלה כי ר"י הלוי ז"ל לא אסף שיריו באגודה אחת אבל הכאים אחריו קבצו אותם ועשו מהם דיואן.

האיש אשר אסף וחבר הדיואן אשר בירי היה שמו ישועה בר אליה הלוי (ב) וכתב בראש הספר הקדמה בלשון ערבי כבר העתקתיה ושלחתיה להחכם אברהם גינער, והוא הדפיס אותה עם העתקה אשכנזית בספרו האשכנזי דיואן דעם קאסמיליערס אבולחסאן יודא הלוי (מן עמוד קס"ה עד קע"ד). מן ההקדמה ההיא אנו למדים כי היה בידו דיואן אחר משירי ר"י הלוי שאסף וקבץ אותם הדיין ר' חייא (ואני שיערתי היותו ר' חייא אלדאודי הנזכר בקבלת הראב"ד) ושהוא (ישועה) החליף סדר השירים, ועוד הוסיף עליהם שירים אחרים המיוחסים לר"י הלוי, והוא מודה שאיננו בטוח היות כל השירים שחתום בהם יהודה, הם לר"י הלוי, כי עוד שלשה משוררים גדולים יש לנו ששם יהודה, והם ר"י בן גיא, ר"י בן בלעם, ור"י בן עבאס, והוא מוסיף כי השירים שחתום בהם לוי הם על הרוב לר"י לוי בן אלטבאן, כי ר"י הלוי לא היה נוהג לחתום שמו לוי רק אחר קדימת יהודה או לכל הפחות בה"א הידיעה (הלוי), ושלא נטה מן הדרך הזה רק לעתים רחוקות. והוא אומר כי הסימן המובהק להכיר בו שירי משורר אחר משירי זולתו הוא כשיש לו מלות ומליצות או רעיונים מיוחדים השגורים בפיו והזורים כה וכה במכתביו, כמו שביאר (הוא ישועה) בהקדמת דיואן ר' אברהם אבן עזרא שחבר ג"כ (ומזה לא שמענו מאומה עד היום, ואני שד"ל יש לי ברישתי יותר ממאה וחמשים שירים להראב"ע או מיוחסים לו), ושאיננו לא נמצא סימן כזה בשירי ר"י הלוי, וגם לא היתה לו מעלה יתרה על חבריו, בה יובדלו שיריו משיריהם (ואני אומר כי בלא ספק יש לר"י הלוי מעלה יתרה על כל יתר משוררי הגולה, וזה דבר מוסכם ומפורסם מימי ר"י הרזי עד היום, ונפשו הטהורה היתה מקבצת כמה תכונות ומעלות שלא נקבצו באיש אחר מאנשי הגלות, אפס כי הוא ז"ל חבר שירים מתחלת ילדותו עד יום מותו ולא רשם בשיריו הזמן אשר בו נכתבו, והאדם משתלם (או משתנה) מיום אל יום, ואי אפשר שיהיה לשונו ודרך רעיונו בלתי משתנה במשך כמה שנים, והנה יתכן שיבא לפנינו שיר שעשה עורנו נער, ונשפוט עליו שאיננו מעשה אצבעותיו והגיון לבו, ובאמת הוא ילדהו, אבל בימי נעוריו.

הדיואן הזה נתלק לשלשה חלקים, החלק הראשון כולל השירים השומרים הרוז אחד מראש ועד סוף וכלם במשקל יתר ותנועה רובם שירי הול ומיעוטם קדש, ומספר השירים רשום בגליון הדימי אצל תחלת כל אחד מהם, ושירי החלק הזה הם ארבע מאות ועשרה ושם כתוב נשלם בעזרת אלהי עולם, ואח"כ יש עוד שני דפים הכוללים י"א שירים אחרים מן ת"א עד תב"א.

השירים מסודרים בחלק הזה על סדר ההרזים, השיר הראשון כל בתו מסיימים בחרוז אף והשני והשלישי והרביעי בתוהם מסיימים באן, והחמישי מסיים באן והששי

(ב) לא נודע לנו מאומה על אודות האיש הזה, בשפתי רגנות (מחזור לר"ה וזה כמנהג טריפולין) דף ס"ה נמצאים שני פיוטים חתום בהם ישועה, ומתחילין ז"ל (בספרו האשכנזי על הפיוטים עמוד ר"ץ) חשב כי באחד מהם חתום ישועה הלוי, ולי אין ספק כי טעות נפלה בדפוס, ובמקום שכתוב ז"ל צריך להיות ז"ל, ולא הלוי חתום באן אלא חזק, וכך הוא סיום הפיוט:

חזק זכור נא בארץ וחסדך (בלימוד זמור נא חזק וחסדך)
 להם בעבדם נגדך
 ולי אני עבדך
 כי לא כהרזי אצרי קדושי

הקדמה

מסיים באותיות כָּה, והשביעי והשמיני והתשיעי מסיימים בבן, והעשירי בחרוז רַב, והיא בחרוז עָב והבי' בבן והי"ג בכי וכן עד סוף הא"ב, והשיר ת"ט מסיים בחרוז תי, והשיר ת"י הוא יוצא מן הכלל, כי חרוזו נִי, ונראה כי המאסף מצא אותו אחר סיום הדיואן, ועוד אחר זמן מצא אחד עשר שירים והוסיפם בסוף וגם הם שלא על סדר א"ב.

והנה בשירים שכל בתיהם מסיימים בחרוז אחד, הסדר הזה (אם היה עשוי בדיוק) מועיל מאד למי שיודע בית אחד ושכה מקומו איו, כי כשהוא זוכר בית אחד הוא יודע החרוז שבו מסיימים כל בתי השיר ההוא, והוא מבקש החרוז ההוא בדיואן על סדר א"ב, והוא מוצא את שאהבה נפשו.

החלק השני כולל השירים הנחלקים לפיסקות או חרוזות (strofe) אשר אין סיום הבתים באחת מהן דומה לסיום הבתים בשאר הפיסקות אלא בכל אחת מהן חרוז מיוחד או חרוזים מיוחדים, חוץ מהבית האחרון בכל חרוזה שהוא מסיים תמיד בחרוז אחד. השירים הבאים בחלק הזה, קצתם במשקל יתר ותנועה וקצתם במנין התנועות ובלא הקפדה על השוא והחטפים, והשירים האלה רובם קדש ומיעוטם חול. החלק הזה נחלק לשנים, החלק הראשון ממנו הוא מה שאסף וקבץ ר' חייא והוא כולל ס"ח שירים, והשני הוא תוספת שאסף ר' ישעיה והוא כולל קמ"ז שירים.

החלק השלישי כולל מחברות בחרוז ובלא משקל (כלומר בלא שווי מספר התנועות) ורובו פיוטים, ובתחלתו קצת אגרות במליצה.

מספר מחברות החלק הזה ק"ף, אלא שההעתק אשר בידי חסר בסופו, ולא אדע כמה מחברות היו בו אחר הק"ף, והנה סך מחברות דיואן ר"י הלוי הן לכל הפחות תתי"ו, ואולם הספר שבידי חסר גם בתוכו כה וכה ואין בו רק תרי"ג מחברות והנה הוא חסר רביע. מספר טורי השירים הנמצאים בדיואן הזה הוא חמשה עשר אלף ושבע מאות.

מן התרי"ג שירים הנמצאים בדיואן הזה מאתיים ועשרה הם שירי קדש ועוד תשעים נמצאים אתי מפורזים במחזורים ובשאר ספרים, נמצא שר"י הלוי חבר שלש מאות שירי קדש, ושבעים ושבעה מהם נמצאים גם בדיואן וגם במחזורים ובשאר ספרים.

ר' ישועה שהקדים לדיואן הזה הקדמה בלשון ערבי, כתב ג"כ בראש כל שיר מלה אחת או יותר, להודיע מהות השיר וענינו, ולפעמים להגיד המאורע אשר עליו נכתב השיר, וכל זה בלשון ערבי. אך במקומות הרבה אין כאן רק וקאל כלומר וְאָמַר או וקאל איצא (ואמר עוד). בגליון הימני והשמאלי יש כאן כה וכה ג"א (נסחא אחרת) ולפעמים יש כאן מלה ערבית לבאר הוראת תבה עברית הכתובה לנגדה בתוך השיר. בקצת מקומות הוא מזכיר ר' דוד בן ר' מיטון ואבוסעיר בן אלקש, ונראה שגם הם לקטו ואספו שירי ר"י הלוי.

יש כאן ג"כ הקדמה קצרה בל' ערבי בראש שני חלקי החלק השני. הספר איננו מנוקד.

בתחלת הספר יש כאן לוח כולל התחלת כל התכ"א שירים אשר בחלק הראשון, אלא שהדף הראשון והאחרון מהלוח נאבדו ונכתבו שנית בכתיבה מאוחרת. גם בראש החלק השלישי יש כאן לוח אך איננו מגיע כי אם עד סימן ק"ה.

הספר כלו נכתב בכתיבה תמה ספרדית קדמונית, ככתב רש"י שבספרי הדפוס, רק האליף והבי"ת הן בכתב אישורי או קרוב לו, וזה אות על קדמות הכתיבה.

הנייר הוא ג"כ קדמון, והוא מצמר גפן (Charta bombycina). הדיואן הזה כולל 244 דפים כתובים ועשרה דפים חלקים שנוספו בתוכו אחר זמן, והם מן הנייר שלנו ולא כשאר הספר. אורך כל דף הוא עשרים centimètres ורחבו חמשה עשר. בכל דף יש כ"א שימות פנים וכ"א שימות אחר.

ואחרי אשר דברתי על תכונת הדיואן הנמצא בידי אגידה ואדברנה המעט אשר נודע לי על העתקות אחרות משירי ר"י הלוי הנמצאות במקומות אחרים.

החכם ר' אליקים כרמולי (בעיר ספר"מ) כתב באוריאנט 1850 (ליטוראטור בלאטש עמוד תס"א) כי יש בידו דיואן ר"י הלוי אסיפת ר' יהודה אלמגרי (כלומר המערבי) ושאיננו ר' הייא אלדאווי כמו ששיערתי אני בהקדמת ספרי בתולת בת יהודה. והנני מקבל עדותו בצירוף עד שני שאזכיר למטה, ואומר כי המאסף הראשון לשירי ר"יה לא היה מזרע דוד המלך כאשר דמיתי זה כ"ד שנים, אבל היה איש בלתי ידוע, שהיה שמו הייא וכנויו המערבי, כלו' מארץ מארוקו. —

החכם הזה הוציא לאור במכתב הנוכח למעלה תשלום שני שירים מר"ה שהם בכב"י חסרים בסופם ואחד מהשירים ההם הבאתיו בספר הזה (סימן ט') ומלאתי חסרון הדיואן שבירי מתוך העתקת כרמולי ומתוך כ"י אחר שאזכיר למטה.

עוד אמר כרמולי כי הדיואן שבירי כולל כ"א שירים לחתונה שלא הבאתים בכב"י, והעתיק במקום הנ"ל (עמוד תע"ה) אחד מהם, אך נמצא הוא גם בדיואן שלי (חלק א' סימן ל"ה) ואני לא הבאתיו בכב"י. ושם (עמוד תפ"ח תפ"ט) הביא שיר קטן של צחוק וקלות ראש המיוחס לר' שמואל הנגיד, ואמר שנעשה על נערה נלעגת לשון, ולא הבין כי לא הנערה היתה עלגת אלא האישה. ואין רצוני להעתיק כאן השיר ההוא ולפרשו שלא לערב חול בקדש.

בביבליאוטיקה בודלייאנה אשר בעיר אקספורד נמצא ספר מחנה יהודה כ"י וגם הוא אסיפת שירי ר"ה, אך נעשה בדורות אחרונים (זה כמאתים שנה) וגם שם נזכר ר' הייא אלמגרי, כאשר העיד ירדי החכם ר' משה שטיינשניידר בקאמטאלוג הגדול (עמוד 1341) וכבר עשה רשימה מכל שירי ר"ה הלוי הכתובים בו, אך לא הדפיס אותה. ירדי מהר"ל דוקעס העתיק משם והוציא לאור קצת שירים מר"ה, ובכללם גם השיר הנוכח למעלה המובא בספר הזה סימן ט'. ר' יעקב ספיר תושב ירושלים יש אתו בכ"י שירים הרבה מר"י הלוי ומשאר קדמונים וכבר הוציא לאור במכתב שהיה נדפס בעיר הקדש מדי חדש בחדשו בשם הלבנון שיר אחד החסר בדיואן שלי והוא נזכר בלוח לחלק ראשון סימן קמ"ה.

ואחרי אשר כמה פעמים אמרתי בלבי מי יתן ותצא לאור רשימה מכל מה שנמצא משירי ר"ה מספור ומפורד מעט בעיר פלוגית ומעט בעיר פלוגית, אמרתי אתחיל אני ואפרסם מה שיש מהם בידי. והנני מעתיק כאן הלוח הנמצא בדיואן שבירי ואוסף מלת חסר אצל כל אותם השירים הנוכחים בלוח ובלתי נמצאים בספר. גם אוסף רשימה מהשירים הנמצאים בחלק שני שאין בו לוח ולבסוף אוסף רשימה מסויזי ר"ה הנמצאים במחזורים ובשאר ספרים ואינם נמצאים בדיואן שבירי.

החכם ר' אליקים כרמולי
כתב באוריאנט 1850
(ליטוראטור בלאטש עמוד תס"א)
כי יש בידו דיואן ר"י הלוי
אסיפת ר' יהודה אלמגרי
(כלומר המערבי) ושאיננו ר' הייא
אלדאווי כמו ששיערתי אני
בהקדמת ספרי בתולת בת
יהודה. והנני מקבל עדותו
בצירוף עד שני שאזכיר למטה,
ואומר כי המאסף הראשון
לשירי ר"יה לא היה מזרע דוד
המלך כאשר דמיתי זה כ"ד
שנים, אבל היה איש בלתי
ידוע, שהיה שמו הייא וכנויו
המערבי, כלו' מארץ מארוקו.

החכם הזה הוציא לאור
במכתב הנוכח למעלה
תשלום שני שירים מר"ה
שהם בכב"י חסרים בסופם
ואחד מהשירים ההם
הבאתיו בספר הזה (סימן ט')
ומלאתי חסרון הדיואן
שבירי מתוך העתקת כרמולי
ומתוך כ"י אחר שאזכיר
למטה.

לוּחַ הַשִּׁירִים

אֲשֶׁר בַּחֶלֶק הָרִאשׁוֹן מִהַדְיוּאָן.

- א לא מתמול פיות שחוק נמלאו.
ג בלבי סוד ואולם את נביאו.
ה שיר דברו צופיו וקול נשאו.
ז יהודה החריש.
ט זמן אסר בעוד ליל רכובו.
יא אחי שכלי.
יג לאט לי אין כמו ברזל לבני.
טו הוי הלומדים.
יז יפה נוף משוש תבל.
יט הבא מבול ושם תבל חרבה.
כא שובי יהודה אל.
כג כעלי ריב וניב.
כה שאלוני הַתִּירָא.
כז דאגה שכרה.
כט נביר תורה ונכור.
לא כהייתם תנו שכי.
לג יום נכספה נפשי.
לה ראו הפה ראו.
לו לבי עמוד כי מי. (חסר)
לז לדה לשוני יה. (חסר)
מא הר הלבנון אחזה.
מג למתי זרוע אל.
מה לכפר במנחת שיר.
מז כבר הלישיך השיר.
מט הם ימי תבל. (חסר)
נא משגיב בכוחו מי. (חסר)
נג זאת התלאה לכל. (חסר)
נה התנכרה שבת. (חסר)
נו יפה תיפה סהרונה. (חסר)
נט יונה תקונן עלי. (חסר)
סא ליה לנפש הכסיל. (חסר)
סג דלה ורקה מבלי.
סד נאום אסף ביום.
סז הנה אני משא עלי.
סט היתנכר נזיר אחים.
עא זמן הַעֲזוֹ מאד פניו.
עג הציקתני תשוקתי.
עה באתם למימי מעין.
עז את בין עצי ערן.
עט אשר פזר בדולח אין.
פא נפש אשר כבד מאד.
פג יקרה שכנה גיזה.
פה איעצך איה.
פז עופר עלי פניו.
פט יפעת עפרים.
צא הלא יכון הלך גוים.
צג אלוסי או רעי אתה.
- ב איה כבוד האל ומוראו.
ד שאן שלום לרב הדוד נשיאו.
ו הקולך זה אזוי אחזה ואחכה.
ז בעת נרפש מקור השיר.
י הרף שאון ים עד אשר יקרב.
יב זמה מדור.
יד הפוך את החיל.
יו יום קננה יונה.
יח אלהים אל תשבד משברי ים.
כ נטה בי אלי צוען.
כב יונת רחוקים ננני.
כד לבי במזרה ואנכי.
כו אל אלהים לך.
כח תנה הדרך עלי.
ל לעת כואת תבל.
לב השיחת רחמי.
לד אמרו בני ימים.
לו לך נפשי בטוחה. (חסר)
לז לשובך נוח בית. (חסר)
מ ידירי השכחת.
מב ככל לבו אמת ובכל.
מד ימין ה' הלא את.
מו לאל חי ברכו נפשות.
מז עמדו בריקים קט. (חסר)
נ חתן תנה הודך. (חסר)
נג בעלת כשפים אשר. (חסר)
נד שלום לבת רבו. (חסר)
נו שמחו בני תורה. (חסר)
נז כלי מכל לאין. (חסר)
ס אל ההרס לשקות. (חסר)
סב אל בחלוס ליל תשמחי.
סד לראש השם עשירית.
סז יקיר עלי פלגי יקר.
סח אראה זמן רוקד.
ע בדו ערונות הזמן.
עב זה רוהך צד מערב.
עד אשא שלומי על כנף.
עז ה' לי ידירי מפרודות.
עה תלונותי עלי נפשי.
פ אזוי כופר לרוח.
פב עזוב לראות אשר.
פד בחדר ענג צין מטה.
פו זמה עור אשר עינו.
פח ינוחם לבב נפעם.
צ ימיני אישכחה.
צב חשבתני אדוני כוס.
צד עורה ידירי מתנומתך.

צו	ציון הלא תשאלו.	צה	לכי שאל אם רם למעלה.	צה	סבכנתי נדיבתך.
ק	ידידות משכנותיך.	קב	יגילון באור מזרחך.	צט	צבית חן שביתתי.
קד	חתן בחי שמך.	קו	יעבור עלי רצונך.	קא	ימין עוזך אל יוד.
קה	אם ראש דברך.	קי	יורד עלי הרים ולא.	קב	יענה פי מהללך.
קיב	יפית יהודה בעודך.	קכ	יאור יואר אשר דמה.	קג	ייטב לך מענה לשון.
קיד	לא אהלך במחשכים.	קכד	כשסע הגדי שסע.	קה	השר עשרת כל.
קיו	איון חכמה אשר עליו.	קכו	ראה כי ענני גשמי.	קו	אם נפשך יקרה.
קיה	אשר שמך סגולה.	קכז	בכה על מחרת היום.	קז	וחכה על פני מים.
קכ	ייטב בעיניך נעים.	קכח	רסיסי לילה גן.	קח	יחלו פני אל חי חסידיו.
קכב	יאור יואר אשר דמה.	קכט	נוכחי תבל כיום חברו.	קיג	זעק יער עלי ארז.
קכד	כשסע הגדי שסע.	קלא	אמור לעב ותשכיב.	קטו	נצדק ואם ארהות.
קכו	ראה כי ענני גשמי.	קלב	אם הנדוד מכל שכם.	קצו	לו חכמו ימים ולא.
קכז	בכה על מחרת היום.	קלג	למי בקעו דמעך.	קצא	יאמץ לבבך ומועדך.
קכח	רסיסי לילה גן.	קלד	בלבי לך נטועים.	קצב	בעברי על פני רמון.
קכט	נוכחי תבל כיום חברו.	קלה	מה לי ולכם ימי נעורים.	קצג	ראה שוכן תבל.
קלא	אמור לעב ותשכיב.	קלז	אם לי חזק לבב רפה. (חסר)	קצד	עם נהרי ערן אשר.
קלב	אם הנדוד מכל שכם.	קמ	אמור לצבא שחקים. (חסר)	קצה	ראה שרכיש קצר.
קלג	למי בקעו דמעך.	קמא	לכל איש באחביו. (חסר)	קצו	אם לאלהיך לבד תחילי.
קלד	בלבי לך נטועים.	קמב	קחה כנור והעיר. (חסר)	קצז	עפרים עמדו בין.
קלה	מה לי ולכם ימי נעורים.	קמג	למיטב כפרים. (חסר)	קצח	אל בית הנבנה על קו.
קלז	אם לי חזק לבב רפה. (חסר)	קמד	ונשקפת בעד סתרי. (חסר)	קצט	אדה לא יום בשורה.
קלח	אם הנדוד מכל שכם.	קמו	אלהים העלני מתהומות. (חסר)	קצא	זמן מעודך מלא.
קלט	למי בקעו דמעך.	קמז	הריח מור ואם ריה. (חסר)	קצב	רדו עבים ותורידו.
קלז	אם לי חזק לבב רפה. (חסר)	קמח	לבבי אליכם סגולת.	קצג	עב תערוף או יולו.
קלח	אם הנדוד מכל שכם.	קמט	בגר ובלוי וביתום.	קצד	יענדך נדוד מימי. (חסר)
קלה	למי בקעו דמעך.	קנ	ידידי אל אני אקרא.	קצה	מי יעבור לנו לעברי ים. (חסר)
קלז	אם לי חזק לבב רפה. (חסר)	קכ	בלבי משכנות יוסף.	קצא	פעליך רצון האל. (חסר)
קלח	אם הנדוד מכל שכם.	קכא	עצי ערן נתנו לפני.	קצב	שאו הרים ומדברים. (חסר)
קלט	למי בקעו דמעך.	קכב	לרב יצחק נשיא כל.	קצג	לאש פירוד עלי רעים. (חסר)
קלז	אם לי חזק לבב רפה. (חסר)	קכג	קעב שאו כנפי שהרים.	קצד	יאיצון הנדודים. (חסר)
קלח	אם הנדוד מכל שכם.	קכד	קעד נמתי לצד יגון ולבי.	קצה	יביאון דברים. (חסר)
קלה	למי בקעו דמעך.	קכה	קעו שכחי ענותך.	קצו	לפני כרוב שלש אורו.
קלז	אם לי חזק לבב רפה. (חסר)	קכז	קעה ירבוני בך הולכי.	קצז	שאו שלום למכרה.
קלח	אם הנדוד מכל שכם.	קכח	קפ סעפי בהנוכה לא.	קצח	שמאלו אתנה פרוץ.
קלט	למי בקעו דמעך.	קכט	קפב דברך כמור עובר.	קצט	לו יהיה כהן משרת אל.
קלז	אם לי חזק לבב רפה. (חסר)	קכא	קפג שלומותי שאי יונת.	קצא	סגור לבי ארון דת לידידות.
קלח	אם הנדוד מכל שכם.	קכב	קפד אני קטן מאד.	קצב	שפת אודם בטורים.
קלט	למי בקעו דמעך.	קכג	קפה אשישות מבלי יין.	קצג	מלונת הדסים וערש.
קלז	אם לי חזק לבב רפה. (חסר)	קכד	קפז ואמר מה לעפעפי.	קצד	הנה אני כקן לכל.
קלח	אם הנדוד מכל שכם.	קכד	קצב אני כופר לעופר קם.	קצה	ידועת אמונות דחי.
קלט	למי בקעו דמעך.	קכה	קצד עמוד כמעט צבי.	קצו	לי קנאו עמים ברוב.
קלז	אם לי חזק לבב רפה. (חסר)	קכז	קצה קרא חתן כתב אלדר.	קצז	שלמה יאחז ראשי.
קלח	אם הנדוד מכל שכם.	קכח		קצח	התירא הנחשים.
קלט	למי בקעו דמעך.	קכט		קצט	אומר בלב ימים.
קלז	אם לי חזק לבב רפה. (חסר)	קכא		קצא	קחה לבי קחה לך.
קלח	אם הנדוד מכל שכם.	קכב		קצב	תקלת יגאגת אתנא.
קלט	למי בקעו דמעך.	קכג		קצג	חלו פני אל פורשי כפים.
קלז	אם לי חזק לבב רפה. (חסר)	קכד		קצד	שלומות נקבצו כיום.
קלח	אם הנדוד מכל שכם.	קכז		קצה	ישוב לאחור צל ונטה.
קלט	למי בקעו דמעך.	קכח			שלשה הם אמונה.

קצח	בליעל וידיע מדינים.	קצו	שחקים נקרעו להיות.
ר	צלעי קדמו שלום.	קצט	קה משמך ושמי שתי.
רב	אמור מה הוא אשר.	רא	ומה מת על פני ארץ.
רד	אמור לי מה דמות.	רג	ומה חושק אשר.
רו	ומה מלך במגבעת.	רה	ומה צפור אשר.
רה	הפוך השם ותבצא.	רו	מיודעי כמו מהצית.
רי	עצל הלא תבוש.	רש	ידידים שאלו על שם.
ריב	היוכלו פגרים.	ריא	אצעק בלב נמס.
ריד	שלום לך הר העברים. (חסר)	ריג	התרדוף נערות.
ריו	דיו טוב בקסתות. (חסר)	רטו	אהבים העלו בלב. (חסר)
ריח	בראשיתו שנים עם. (חסר)	ריו	שירי משה טל על. (חסר)
רכ	עמדו עומדו קט. (חסר)	ריט	לך מעטה בכנפותיו. (חסר)
רכב	בכנפי החלום אעוף. (חסר)	רכא	יעלה ויבא אצלך. (חסר)
רכז	בנות ליל אשר לבי. (חסר)	רכב	דמע אשר היה כטל. (חסר)
רכו	אמור אל מי יאו לראות. (חסר)	רכה	גלאה לרפאות כל צרי. (חסר)
רכה	הגם לכבוש ארי שדי. (חסר)	רכז	אבי מוסר וגבר רב. (חסר)
רל	השר אשר נושכך. (חסר)	רכט	שלה במשמני גדוד. (חסר)
רלב	כבד אלהים בהונך. (חסר)	רלא	בשוטי מעברות מזרח. (חסר)
רלד	שלום שלום רב. (חסר)	רלג	עופר אשר נקרא שמו. (חסר)
רלו	יום שעשעתיהו. (חסר)	רלה	ראה זמן כי האנוש. (חסר)
רלה	יעירוני בשמך רעיוני. (חסר)	רלז	שאמיה טל מאכלות. (חסר)
רמ	פזורי נהר גזון בשמך. (חסר)	רלט	ישן ולבו ער בוער. (חסר)
רמב	פניני שיר אשר לבי. (חסר)	רמא	נפשי פדות ריע. (חסר)
רמד	ילדי זמן בפני צבי. (חסר)	רמג	נשה אל בית ידיך. (חסר)
רמו	שכיבי איש תשוקתך. (חסר)	רמה	כופר אני לצבי אשר. (חסר)
רמח	חיי יפה וברה כלבנה. (חסר)	רמז	בכתה לפירודי דמע. (חסר)
רנ	דיין אמונה ואמת דינו. (חסר)	רמט	רמה ימינך הגביר נתן. (חסר)
רנב	אחר עשרה שים אבי. (חסר)	רנא	ועוורת יפת עין. (חסר)
רנד	בכל אף יעלה ריח. (חסר)	רנג	זרח חתן פרוש כנפי. (חסר)
רנו	והל אקתדי דו כלה. (חסר)	רנה	איך נעלם ממך השם. (חסר)
רנה	הה אל שמועה צללה. (חסר)	רנו	אשרי ידידים למדו. (חסר)
רס	ידיעתי בשרם תצירני.	רנט	ביום טוב לבך שמן ודישן.
רסב	כגדה היתה תבל לפני.	רסא	יפה וטוב לאהזו בביתך מחנה.
רסד	יחודה יהי נא אל אמונה.	רסג	ראשו תקומם מעפר גלות.
רסו	צל ידי אל חי יהי לך מחסה.	רסה	יומם ולילה הלל לה.
רסח	גבר זמן וירד ביהושע.	רסז	בגדתם מי מיודעי ורעי.
רע	ומיום הגדוד הרבה פצעי.	רסט	איך אחרך אמצאה מרגוע.
רעב	מה תעלה שמש.	רעא	ואין בואי למרחצכם.
רעד	צנפני זמן.	רעג	לא העננים הם אשר נבקעו.
רעו	יאירון כוכבי נשפי.	רעה	אלי רפאני.
רעה	קה מן ההרם מנחת.	רעז	יחודה שחרי בית אל.
רפ	טה לצבי חן.	רעט	יונת רחוקים.
רפב	אלוף החן את אלופי.	רפא	תנה את עינך.
רפד	הקבל פני דורך.	רפג	על מה נגיד החן.
רפו	הפוך רכבו.	רפה	בשבועים אב.
רפח	צרי גלעד.	רפז	הניחם הגביר.
רצ	לא נקראתי.	רפט	נדיב לבב כליל יופי.
רצב	בראות לבי.	רצא	לקראת מקור חיי.
רצד	צורי זמן תומי.	רצג	חי חברית.
רצו	לקראת חלל חשקך.	רצה	ומה דקה.
רצה	יעלת חן ממעונה.	רצז	ותפוח אמת.

ש	יש בת שיר כבת עין חקוקה.	רצמ	יד פדות תפרוש.
שב	בן יעקב יוסף בדור ודור.	שא	יולד לכן ערן.
שד	ידידים סבבו.	שג	ומה מעון.
שו	קחה אש אהבה.	שה	רואי תמהים.
שה	ומה פרדם.	שו	ראיתם דג בלעו דג.
שי	אמור לאיש.	שט	אך מעינות חכמה לך נמסרו.
שיב	מה תשאלו.	שיא	צוה ישועות יעקב אל נורא.
שיד	חי הידיד אם יש.	שיג	יריעות שלמה אך.
שיו	ישנה בחיק ילדות.	שמו	עוזב גאווה.
שיח	סקל בלבך.	שיו	יונת רחוקים.
שב	ליל גלגלה אלי צביה נערה.	שיט	שחתי מאור ימים ילבן תארי.
שכב	ימנך השיבות.	שכא	ראה הים.
שכד	ליל הגדוד הארך.	שכג	שיר ערבי.
שכו	עפרה תכנס את בגדיה במי.	שכה	לבבי יעירני.
שכח	שמש אשר פנה.	שזו	ישא צבי צבאות בני יצהר.
של	שפתי היתה אתמול יתרה.	שכט	ימיננו בחיק קוצר עצורה.
שלב	האל מקור חיים בך אצרי.	שלא	עפרי צבי בית.
שלד	שיר ערבי.	שלאג	שמש כחתן יעמה סות אור.
שלו	כל כוכבי בקר לך ישירו.	שלה	נקלותי ודלותי לפיזור.
שלה	אלהי פלאך דור דור ירוחש.	שלו	מה תאמין בזמן.
שמ	לבבי מה תרדף הון ועושר.	שלת	ומה תראה.
שמב	לחי כרצפת אש.	שמא	ומה תשאל בעד דוה לנוך.
שמד	עבדי זמן עבדי עבדים הם.	שמג	עבד אשר יעיר לשחרך.
שמו	יפי קול קדמו כנור ליפות.	שמה	שמונה בהסרך.
שמה	בעוד איש יהלך ברצון בני איש.	שמו	רדה עב טל רדה רוח אדמות.
שנ	שיבה פני השחרות חומדת.	שמש	לך השך לך חן חן תשוואות.
שנב	יעלת החן תשאלני.	שנא	נפשי לשלום אותך פוקדת.
שנד	ארץ כילדה היתה יונקת.	שנג	לא האמין אמון עלי תולעת.
שנו	העוד לילדות נפשך נכספת.	שנה	מה לי לרוות פני תבל.
שנה	הלבי ים ממולא על גדותיו.	שנו	עין גריבה אשר תשיט כסוחרת.
שס	חסר (והוא: התמיר בזקונים)	שנט	(חסר)
שסב	אשרי ותארכנה תנומותי.	שסא	הפשט הזמן בגדי חרדות.
שסד	שושן חסדים והבצלת.	שסג	דור מתקו מליו.
שסו	שלוטותי מסוכים בדמעות.	שסה	נשאוני תמול חדרי לבכך.
שסה	אם הזמן יהיה.	שסז	ומה בוכה בלי עין.
שע	רביעית מס.	שסט	גביר בו שיש.
שעב	בראש השם.	שעא	אלהי משכנותיך יידידות.
שעד	גמת ונרדמת וחרד קמת.	שעג	ה' נגדך כל תאותי.
שעו	קראו עלי בנות ומשפחות.	שעה	מעם ה' זאת.
שעה	מי זאת הדר פנים כשמש גלתה.	שעז	ראה ערים והתבונן פרוות.
שפ	נפש לבית אב נכספה.	שעט	לקראת מקור חיי.
שפב	יצאה לקדמך כלה.	שפא	מאז מעון האהבה היית.
שפד	שמש וירח לעולם שרתו.	שפג	גלילי זבול ראו.
שפו	תיבה דמות קובה מתולעת.	שפה	אנכה ביום צאתי.
שפח	הניפא הזמן ממחלותיו.	שפז	האין צרי אל מחלה נצחת.
שצ	אמת אשפוט.	שפט	ילדות אהה נס מפני שחרות.
שצב	בך אעיר זמירות כל ימותי.	שצא	לשוני כבדה או יום שלחתי.
שצד	זאת אל נחמן. (ח)	שצג	שלמה בהוד נותנה מעולפת.
תג	ומה מלך מפרנס את ערתו.	תב	ממחמדי אוהבי.

(ב) מן שצד עד תב חסר גם בדיואן וגם בלוח.

תד	אל גב מבורך.	תה	לחכם אספה נפשו תבונות.
תו	אשר בנה בשחק מעלותיו.	תז	לך עיני בפוך ליל קרועות.
תח	יונה כשמש.	תט	לו ישקלו רעי מהומתי.
תי	ביום קראי מכתב ליד אדוני.	תיא	למצרים עלי כל עיר תהלה.
תיב	אדון יצרו אסור יוצרו וקונו.	תיז	שמה בפני חברך.
תיד	אני אשמה כך דודי לבדי.	תטו	הושו בני שכל.
תיו	יפה מראה פקה עין.	תיז	ראו שלחן.
תיה	ראו שחים כיום אתמול במים.	תיט	אני הים ובי דגים ירוצון.
תכ	אם תהיה אוכל.	תכא	תמהו בני מוסר והביטו.

לוה השירים אשר בחלק השני.

חלק ראשון.

א	שם אלהים אודה בשוהי.	ב	לערוך שיר באנו.
ג	יה שמך ארוממך.	ד	יונת אלם צקי להשך.
ה	יחו לשון הוות אישון.	ו	שלוש קדוש וכשרפים.
ז	מה אתנה בכופר.	ח	יחד באורך אל נאור.
ט	כל עצמותי תאמרנה.	י	ישר חקי בכל מאורך.
יא	מי יתנני עבד אלוה.	יב	יונה נשאתה.
יג	יונות הושתו שכם.	יד	קראים בלבב שלם.
טו	צאן אוברות בגלות להו.	טז	לחן פתן.
טז	בוא ידידי בוא.	טז	יבא דודי לבנו.
מז	יונה על אפיקי מים.	מז	בן פורת יפה עין.
מח	יפרח התן כשושן.	מט	מן ההדס על הדסה.
נ	בתולות על שירתן.	נא	אותותינו התמהמהו.
נב	יאתו לך תושבחות.	נג	יה בפי קדושים.
נד	יקדך עד עלי תעצומך.	נה	יודעי יגוני.
נו	יונה מה תהני.	נו	יודעי הפיצוני ימי עוני.
נח	יודע מכאובנו.	נט	יוצאת אל החרבה.
ס	מידך היתה ללבי.	סא	יושב תהלות.
סב	מי זה אמר ותהי.	סג	יום מנוחה.
סד	כל הנשמה תהלל יה.	סה	צל ידי אל חי.
סו	יום נכספו נפשים.	סז	יבשו אלי.
סה	יקדישון כיום שלש.		

חלק שני.

א	יקר אדון הנפלאות.	ב	קראו מלאכי שמים.
ג	ילדי ישראל.	ד	חיש לפדותי.
ה	המון אכך וארך.	ו	מי כמכה עמוקות גולה.
ז	זוכרו פלאך צבא מרום.	ח	מודים לך לבנות תמימים.
ט	יונה תמה.	י	ירמון מסלות.
יא	מידך היתה ללבי.	יב	מתי תחלום.
יג	יה למיהלים.	יד	יזוב דמי לבי.
טו	לכודה כתוא מכמר.	טז	ישירה מעגלי.
יז	מתי להר המור.	יח	הלנופלים תקומה.
יט	יורדי תהומים.	כ	ית פרושי מופתיא.
כא	יאתו שדי לך.	כב	בדלוי אהיה.
כג	יעלת הן קולך ערב.	כד	נודע בכל המון.
כה	קולכם בני ציון.	כו	יושב ושומם.
כז	דברו נא על לבב.	כח	עמי בקרבנתם.

לוח השירים

כט	יהמו שושנים.	ל	יונת אלם רחוקים.
לא	ידוע תדע פני צאנך.	לב	יציר רק אל.
לג	אל ביהך רעים.	לד	נפשי אם לבכי תספדי.
לה	גורי הלבנות הומים.	לו	יושב אמלל.
לו	מי נמכה בחוריק מעידים.	לח	הן מצאה בת יצאה.
לט	רם אשר מרומי יראה.	מ	יהוד נמצא לכל דורשו.
מא	אומרה ביום רבו הילי.	מב	יושבי גנים ממקהלם.
מג	לבשי בת נדיבים.	מד	לבש חוד ועזו התאור.
מה	שמה בחור בילדותך.	מו	יפה כתרצה.
מז	אוהבי נוער הנה מה נעים.	מח	הוד והדר שים חבלו.
מט	יכונן התני מנחיו.	נ	כוכב שלח אורחו.
נא	יגדל כבוד השוכני רום ערין.	נב	הגיע זמן קץ לפקוד אריאל.
נג	הן הן לנוטר כרמו.	נד	עיני כל ישראל עליך.
נה	מבחר נזרים.	נו	ליהודים היתה אורה.
ני	רעית צבי אל תנודי.	נח	פעמון זהב ורמון.
נט	שור אם קרעה בת שחר.	ס	מלאכי האהבה.
סא	דורשי תורה יתהלכו.	סב	שיר חדש בפי כלנו.
סג	ראשי עם עת התאסף.	סד	שאלו מעפרי שלומי.
סה	רב לכם מוכחי בריב.	סו	שלום לגבר ששוניו הגלו.
סז	בי הצכי בי אדוני.	סח	עופר בין אנוש יתאחד.
סט	פני אדום וצח.	ע	אחר גלות סוד מה אטמין.
עא	מי יתנני כופר לעופר ישקני.	עב	הראיתם ברק בא מעוני.
עג	הן ריהך בשמי.	עד	אש הנרוד נפלה.
עה	צבי שני אורים.	עו	איך מעינות עיני.
עז	המה בעד רקיע צמה.	עח	הבכוס הלבונה.
עט	רחמי עבים יהמו.	פ	מפאתי היכל.
פא	דוד בחלום נטה.	פב	פנו דרכינו.
פג	רודים נסעו לבי ישעוני.	פד	יום סוב הידיד מעלי.
פה	ערכו כיום רעיוני.	פו	לבי מעירי לעלות.
פז	שלום לצביה נערה.	פח	בן אדמה זוכר במולדתו.
פט	על אהבתך אשתה גביעי.	צ	ירנו ימים ועותות תשמחנה.
צא	שיר עלמות אשנן.	צב	יון אהבים ויון שפת ישני.
צג	יעלת הן רחמי לבב.	צד	נבעלה שמש ולסחר.
צה	בדמי גביעניו.	צו	אוהבי לחיו יריקו.
צז	בואו וראו חוד התן.	צה	ליל מחשבות אעירה.
צט	הלא עלה בין שני המאורים שלישי.	ק	מה יפית יפת העין.
קא	מה טוב שני אחים התחבקו.	קב	כי צבי נדר.
קג	יגל הלום חזונות עם גולה.	קד	יונתי לילה רחובות סככה.
קה	יפעת מלכי תרא ותגל.	קו	שובב לבית קדשי.
קז	ידידות נעורים עד אן תשי.	קח	אמונות יהגה חכב.
קט	אליכם קורא.	קי	רודפים אחרי הכל.
קיא	בטרם תקונן.	קיב	סופדים על מה הקיפו.
קיג	מה לעם יקראו עצרה.	קיד	עלי כזאת תבכינה.
קכו	שוככים במח עורו.	קיו	קול הקרוה הומה.
קכז	מה לעם כי מררו.	קיח	היום לא יום רננה.
קכט	אהה כי ראשים הפו.	קכ	נדיבי עם למי נקהלו.
קכא	מרעי ושכני.	קכב	יכלו כליותי.
קכג	אינכה פקדתי ברגע.	קכד	הה בתי השכחת משכנך.
קכה	שוכה יעבר עולם.	קכו	הלילו נדיבי עמים.
קכז	היש איש שם על לב.	קכח	אחי מוסר גביר ושר.
קכא	נהי למדה לשוני.	קכב	בת נדיב הגורת שק.

קלג אך בת עיני כל היום בוכיה. קלח או לצעירי הצאן.
 קמ אהה נבקע תהום רבה. קמב ידידי מר לי מר.
 קמו גלמודה אשר פתאום סר צלה. קמז ילד נחמף מחוק יולד.
 קלה אך קול כחולה שמעתי. קלמ נאסף אביר רועים.
 קמא על מה זה רעי. קמה ליעלת חן תמה.
 קמז ילד נחמף מחוק יולד.

חלק שלישי.

א	שלום רב וישע.	(חסר)	ב	לגבורי תורה.	(חסר)
ג	אמרתי ימים ידברו.	(חסר)	ד	במה אקדם את.	(חסר)
ה	אנו קהל ישראל.	(חסר)	ו	אזר נא כנבר.	(חסר)
ז	עדה גאון והוד (עיינ בב"י עמוד ק"י)		ח	מכנף הארץ (לקט שושנים עמוד צ"ב)	
ט	אל אוצר התבונה. (בב"י ק"ג)		י	לכבוד גדולת קדושת.	
יא	תובל האגרת. (בב"י קמ"ו)		יב	תשואות חן חן.	
יג	הושיעה ה' כי גמר חסיד.		יד	רועה ישראל יאזין.	
טו	חזות קשה הוגד לי (לקט שושנים עמוד צה)		יז	שעו מלכים. (חסר)	
יז	אברך את ה'.	(חסר)	יח	ירשתי מגדל עיו. (חסר)	
יט	השקפה ממעון. (חסר)		כ	ידידות נפשי נצחה.	
כא	נאום האדון אשר.		כב	קול קורא ממעמקים.	
כג	אס"סלה תורתך.		כד	ארץ התמוטט.	
כה	אזרח עליה בידו. (חסר רבו)		כו	יום אצול לברכה. (חסר)	
כז	יום נפלא בן עמרם. (חסר)		כח	דגלי עליך ארים. (חסר)	
כט	להעדותך רביד. (חסר)		ל	חוטאה מוצאת. (חסר)	
לא	אז על משכבי. (חסר)		לב	יוצאת חפשיית. (חסר)	
לג	אתה אחד ושמוך. (חסר)		לד	יודם נס לקראת. (חסר)	
לה	אהל יכון על אדניו. (חסר)		לו	יקיר אשר הורד. (חסר)	
לז	דרשתי קץ פלאות. (חסר)		לח	ויהי במלךך ארון. (חסר)	
לט	שאנתי בני עליכם. (חסר)		מ	רומם אבן יקרה. (חסר)	
מא	אלהים אמר וגמר. (חסר)		מב	הנד יפה רעיתי. (חסר)	
מג	אשתעשע היום דודי. (חסר)		מד	יקרו מתי סודי. (חסר)	
מה	מתרפקת על דודה. (חסר)		מו	יין הרקח ושיר דודים. (חסר)	
מז	וירד איש אלהים. (חסר)		מח	נשמת ילדי בחון. (חסר)	
מט	איכה מאורי מראות. (חסר)		נ	ישעיהו תוכחות. (חסר)	
נא	איכה יחידה בכנות. (חסר)		נב	איכה כלילת יופי. (חסר)	
נג	מי נתן למשסה יעקב. (חסר)		נד	לחוצה ביד חטאה. (חסר)	
נה	ירוח בים גלות. (חסר)		נו	אהה ה' אלהים. (חסר)	
נז	אזי שכינה שלוש. (חסר)		נח	נשמת ידידי עליון. (חסר)	
נח	אסיר משחר את. (חסר)		ס	יבושר עם לא אלמן. (חסר)	
סא	אלהי מעשיו מה. (חסר)		סב	אתה כוננת. (חסר)	
סג	מגדל עוז שם ה'. (חסר)		סד	למשפט כונן כסאו. (חסר)	
סה	מתי אויבנו יחסר. (חסר)		סו	אשרי העם יודעי. (חסר)	
סז	יראי ה' הללוהו. (חסר)		סח	אסיר משתחוה ארץ אפים.	
סט	אראה היום במקדש מעט.		ע	ירוממי האל ויקרא דרור.	
עא	מעוזי ועוזי ומעוז ישועות.		עב	ימינך הרם ונודע.	
עג	יחיד מתדר הורתו.		עד	שומר מה מליל.	
עה	חופת ענני כבוד.		עו	לנחלי דתך חקים ישרים.	
עז	יום נחית גאולים.		עח	ה' עד אנה שועתי.	
עט	אשימה מגמתי.		פ	ה' יא' שונני מרחמיך.	
פא	נשמת ידועי חלאים.		פב	אגני הנותן משחק.	
פג	אגני בהתנפלו.		פד	את מלחמות ה'.	
פה	מכנף הארץ ומירות ישמעו.		פו	לוכד חכמים בערמם.	

פז אדון עבדיו הריץ.	פח אמר אויב ארדוף.
פט אזכרה פלאי צור.	צ נשמת ידירים.
צא אשמה כאלו כי שמחני בפעלו.	צב אחלי יכוננו לפני אל ארחי.
צג מי אשש בלתיך. (חסר)	צד אלהים בקדש חזיתך.
צה אפתחה שערי רנני.	צו אל נעלה בשפריר מעוני.
צז מי כמכה יחיד הנסתר מאישון.	צה אלהים התגדלת. (חסר)
צט אכלה אמללה ארץ.	ק אדון חסדך בל יהדל.
קא מי כמכה יחיד מקים כושל.	קב את נתיבי רעיוני אכונן.
קג אל מי אדמך ואמשילך.	קד אבאר קצות פלאי. (חסר)
קה שחר וסחר וזמה. (חסר)	קו אלף המגן תלויים. (חסר)
קז אל נא ידירי אל. (חסר)	קה יברכך ה' נוה צדק. (חסר)

עד כאן בלוח, מבאן ואילך ארשום אני שדיל מה שנמצא בדיואן שבידי.

קכ (יצירי ראשית צרי) (חסר רובו)	קכט די דלים נחשלים.
קל יד מעללי תכביד כבלי.	קלא אליך אֱלֹהֵי.
קלב מלאך שגך בקרבו.	קלג בשם ה' אדמות ומרומות נקראו.
קלד לאט האל בעם נדכה.	קלה אבל אשמים אנחנו. און זרענו.
קלט ידעו הבנים השובבים.	קמ היכל ה' ומקדש הדומו.
קמא אלהים שחרתיך.	קמב ישן אל תרדם.
קמג משתהוים להדרת.	קמד רחמיך שאלתי.
קמה ישראל בחירי אל.	קמו ברכי אצולה מרוח הקדש.
קמז נאלם שופך לבו.	קמח מה יתרון לאדם.
קמט רצה רנת מתיהדים (או מתיהדים).	קנ אשר חבר סעפיו.
קנא כל יצר וסרעה.	קנב יועץ ומקים במרום שחקים.
קנג יקרים אדירים.	קנד ישעי צמה והצלח ופרח.
קנה מה לאחותי כי חשבתי.	קנו עד מה כבודי לכלמה.
קנז ירושלים למוגך.	קנח יפה מה טובו אהליך.
קנט נערץ בקדושים רבה.	קס יללת בני גברה.
קסא יחל צמא ראות מאין.	קסב יבשו האפסיים.
קסג נותן מטר על פני ארץ.	קסד יום צר עלי יצור.
קסה פלשחים נאספים.	קסו עזרי מעם ה'.
קסז יליד יעקב יצעק.	קסח יום רכב על עב קל.
קסט ה' אל מי בלעדי חסדיך.	קע הא לך אנחנו אל מודים.
קעא יעץ הצר תחבולות.	קעב צרי טבח הכינו.
קעג יצורי אש במצבאם.	קעד ישע חכי מהאל מושיעך.
קעה איומה נאוה ושהורה.	קעו כמה גדרת בעדי.
קעז אל יעלוז בנסלי.	קעה רבי רחמיך.
קעט אודה ה' עלי כי טובות גמלנו.	קפ יאמר נא ישראל יום צור מצר פדום.

לוח שירי ריי הלוי

הנמצאים אתי במחזורים ובשאר ספרים ולא בדיואן.

א יום ליבשה נהפכו מצולים.	ב אמרות האל מהורות.
ג ידוד עליון שמע הגיון.	ד אלהיכם ישכיל עבדו.
ה אלהיכם יביא משיחו.	ו אלהיכם יוסף ידו.
ז יה שמע אבינוך.	ח יום אכפי הכבדתי.
ט יקר יום שנת תגדיל.	י סוערה עניה.
יא יעירוני בשמך רעיוני.	יב יחדו נא כל איש בטוב רחשו.
יג יה אנה אמצאך.	יד ירחם כך יתום.

יו יקרה מִיָּקָר יוצרה לקוחה.
 יח יעלו לאלף ולרכבה.
 כ יום לך אערוך תחנה.
 כב יצרי ראשית צרי.
 כג אשרי עין ראתה כהן.
 כו אשר עדתי.
 כח איכה צאן ההרנה.
 ל ה' אויב גבר.
 לב יה למתי צפנת.
 לד ישן מתי תקיץ.
 לו ימיך נושא עוני.
 לח יושבים בארץ מוני.
 מ חסדי אלהים לא נמנעו.
 מב יענה את מהלל יוצרו.
 מד ימין עוזך אי ואי חסדך.
 מו ירשו למצער אהוביך.
 מח יעלה ויבא אצלך זכרון.
 נ אסיר משחר את פני רבו.
 נב אתה כוננת מישרים.
 נד יחזו פנימו.
 נו ישראל להשית חלקם בהיים.
 נח יראי ה' הללוהו.
 ס יום אעטוף כשואל.
 סב בצרותי וקורותי.
 סד ימי כלו ועיני כלו.
 סו יקרו לְיָמֶיךָ לאום כך נושעת.
 סח כימי הנעורים מי יתנני.
 ע נשמת יודים פליטת זרע איתני.
 עב נשמת יהודה חשוקה.
 עד שארית יוסף יִבְחָלֶנָה קֶץ פלאות.
 עו ידידי במר לבני.

טו יפו בעיני כל הרכיב.
 יז ידך אל שנה.
 יט יערוני.
 כא יצו האל לדל שואל.
 כג אלהים אל מי אמשילך.
 כה הקבצו ושמעו בני יעקב.
 כז בחדש החמישי אנו ואבולו.
 כט ה' יגוני קראוני אל אבל.
 לא ידריך מאמש.
 לג ארוך את ה' אשר יעצני.
 לה יום להוסיב תִּקְרָא.
 לו ישרים דורשי גופש.
 למ אתיו אמונים.
 מא אל שמחת גילי.
 מג ישעך וזכרו.
 מה ים סוף וסיני למדוני.
 מז יקר אדון הנפלאות.
 מט נשמת יודי עליון שוכני ציון.
 נא אלהי מעשיו מה נפלאים.
 נג ירצה צור אין כערכו.
 נה אמיץ גזור ומקים.
 נו למשפט כונן כסאו.
 נט יצורים וצפון חבם.
 סא יוסד האדמה וּמַצִּיב כל גבוליה.
 סג לבית ישראל יהיש ישועתו.
 סה לכם בני ציון הכואבים.
 סז . . . ואשר בידו הַצִּדִּיק. (חסר ראשו)
 סט יוצאת חפשית.
 עא אמיץ אמיץ אמונים.
 עג ישוב צבי חן.
 עה טרם אענה אני שוגג (אך נראה שהוא לרמב"ע)
 עז ירושלם כרמא די אלה עלמא.
 עט אדיר השוכן מרומים.
 פא אערוך שבהי.
 פג יעורר נאום חוזה.
 פה יום חובי ענה בני.

עין צוית ריב
 ה' ק"ג

והנה כבר ארכה לה ההקדמה יותר מדי, על כן אניה לפעם אחרת כמה דברים שהיה לי להוסיף. וברוך ה' אשר היה עמדי ואזרני חיל להגות סגים מכסף דברי המשורר הנפלא הזה, ולתקן את אשר קלקלו הסופרים והמדפיסים בשיריו הנחמדים, עד כי כה זכה נשתנתה צורתם, ואבדה הבנתם; הוא יזכני להוציא לאור שארית שירי ר' יהודה הלוי זצ"ל צרופים ומזוקקים, יראו ישרים וישמחו, ואוהבי לשון הקדש יעלוו.

פאדובה, ליל עשרה בתמוז תרכ"ד.

שד"ל

ד י ו א ן

א

לכבוד ירושלים עיר הקדש.

השיר הזה נמצא בדיואן ר"י הלוי חלק א' סי' י"ו, והוא רשות לשבת שמעו בכ"י קלבריוזי, ונדפס בכתולת בת יהודה עמוד נ"ג. משקלו שתי תנועות ויתד ושתי תנועות, ד' פעמים בכל בית, עם תוספת שו"א אחד (או חטף או ו) לפני התנועה הראשונה, על הרוב ולא תמיד. ובראשי הבתים התום שם המחבר יהודה. החרוז (החברה האחרונה) הוא אחד בכל הבתים, וגם בדלת הראשונה.

יִפֶּה נוֹף מְשׁוֹשׁ תִּבְלֵל קָרְיָה לְמִלְךָ רֵב
לֶךְ נִקְסְפָה נִפְשֵׁי מִפְּאֲתֵי מַעְרָב :

הַמּוֹן רַחֲמֵי נִקְמָר כִּי אֲזַכְּרָה קְדָם
בְּכוֹדֶךָ אֲשֶׁר גָּלָה וְנוֹךְ אֲשֶׁר חָרַב :

וּמִי יִתְנַנְּנִי עַל בְּנַפְשֵׁי נִשְׁרִים, עַד
אֲרִיָּה בְּדַמְעָתִי עֲפָרְךָ וַיִּתְעַרְבּ :

דְּרִשְׁתִּיךָ וְאִם מִלְכֶךָ אֵין קֵד, וְאִם בְּמִקּוֹם (6)
צָרִי גִלְעָדֶךָ נֶחֱשׁ שָׂרָךְ וְגַם עֲקָרָב : (3)

הֲלֹא אֶת-אֲבְנֶיךָ אֲחֻזֵּי וְאֲשֵׁקֶם
וְטַעַם רְגֵבֶיךָ לִי מִדְּבַשׁ יַעֲרָב :

(6) וְאִם לְהוֹרֵאת אַף אִם, או גַּם כִּי; וְכֵן בְּלִשׁוֹן רוּמֵי etsi (שהוא מורכב מן et וּמִן si) עֵינֵינוּ אִף אִם וְגַם כִּי; וּבִמְקַרָּא מִצֵּאֵנוּ בְּלֹא וי"ו אִם אִסְק שְׁמַיִם שֵׁם אַתָּה, אִם יַעֲמֹד מִשָּׁה וְשִׁמּוּאֵל לִפְנֵי, שְׁעֵינִים אִף אִם.
(3) גִּלְעָדֶךָ, בַּחֲטָף, לְצוּרֶךָ הַמְשַׁקֵּל, וּבְמִקּוֹם אַחֵר (בְּצִיּוֹן הֲלֹא תִשְׁאֲלֵי) אִמֵּר וְאֲעִמְדֶךָ בְּגִלְעָדֶךָ כְּעִין קְמוּצָה, עַל דְּרֹךְ יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי.

ב

בהיותו בספינה לעלות לארמת הקדש.

דיואן א' י"ח, ונדפס בכביי עמוד ס"ה, ומשקלו יתד ושתי תנועות, יתד ושתי תנועות, ויתד ותנועה, והחרוז הוא אחד בסוף כל הבתים.

אֱלֹהֵי, אֶל-תִּשְׁבֵּר מִשְׁבְּרֵי יָם
וְאֶל-תֹּאמַר לְצִוְלַת יָם תִּחְרְבֵי :

דיואן ג ד

עדי אודה חסדיך, ואודה
לגלי ים ורוח מערבי:
יקרבו מקום על אהבתך
ומעלי יסירון על ערבי:
ואיך לא יתמו לי משאלותי?

ובך אבטח ואמה הוא ערבי: (ב)

(ב) אתה הוא מבטיחי, לשון ערב וערבון; ובאמת היתה העין ראויה לקס"ן, כי ערב כמו חרש, שניהם משקל דגוש כמו גלב ומן חרש, הרבוי חרשים, חרשי.

ג

בספינתה, כמו השיר הקודם.

דיואן א' י"ט, ובכ"י עמוד ס"ה, והמשקל כמו הקודם, אלא שכאן הדלת הראשונה היא גם היא מסיימת בחרון אשר בסוף כל הבתים, כמו בסימן א'.

הבא מבול ושם תבל חרבה (ב)
ואין לראות פני ארץ חרבה:
ואין אדם ואין חיה ואין עוף
הסף הפל, ושכנו מעצבה?
ובראות הר ושוחה, לי מנוחה (ג)
וארץ הערבה לי ערבה:
ואשגית לקל-עובה, ואין פל
אבל סים ושמים ותבה:
ולותן בהרתחו מצולה
ואחשוב כי תהום יחשב לשיבה:
ולב הים יכחש באניה
כאלו היא ביד הים גנבה: (ד)
וים יזעף ונפשי תעלו, פי
אלי מקדש אלהיה קרבה:

(ב) היה לו לומר חרבה, ולצורך המשקל עשה מן הרבוי חרבות היחידה חרבה.

(ג) בדיואן כתוב עמוקה, ובגליון כתוב: ג"א ועיקר מ-וחה — כלומר נסחא אחרת (והיא הנכונה והעיקרית) מנוחה.

(ד) האניה מכוסה במים ולב הים מסתיר אותה מן העין, כנגב המסתיר הגנבה וכחש בה.

ד

אולי בהיותו על נהר גילום.

דיואן א' כ', וכ"י קלבריו לשבת איכה (שבת חזון), ובכ"י עמוד צ"א; ומשקלו יתד ותנועה, יתד ושתי תנועות, ד' פעמים בכל בית.

וַיִּסְסֹף וְהָר חוֹרֵב (ב)	נָטָה בִּי אֵלַי צַעֵן
וְאֶל־תֵּל דְּבִיר חָרֵב: (ג)	וְאָפֵס אֵלַי שִׁילָה
אֲרוֹן הַקְּרִית, עַד־פִּי	וְאֶלֶךְ אֵלַי מִסְעִי
אֲשֶׁר מִדְּבַשׁ עָרֵב: (ד)	אֶלְחָדָה עֵפֶר קָבְרוּ
אֲשֶׁר שָׁבְחָה קָנָה	וְאָרְאָה נֹהָה נְאוּהָה
וְשָׁכְנוּ בְּנֵי עֵרֵב:	וְגִדְשׁוּ בְּנֵי יוֹנָה

(ב) נָטָה בִּי עֵינָיו נָטָה עִמּוֹ, נָטָה וְאֵינִי בָּךְ, עַל דֶּרֶךְ שֶׁאִמַר בְּמָקוֹם אַחֵר (כ"ב עמיד פ"ח) תִּבְרַךְ לָנֶחֱם סְפִינּוֹת עֲבָרְךָ בִּי, שֶׁעֵינָיו עָבְרוּ עִמִּי, עָבְרוּ וְאֵינִי בְּתוֹכָן. וְנִרְאָה שֶׁהִדְבֹּר מוֹסֵב לְנִילוּס, שֶׁהִיָּה הוֹלֵךְ בּוֹ מִדְּמִיאָטָה לְמִצְרַיִם; וְמָה שֶׁאִמַר וְהָר חוֹרֵב, לְאוֹ דוּקָא, כִּי עַל הַנְהַר לֹא יֵלֵךְ לַהַר סִינַי, אֶךְ הַכּוֹוֹנָה וְאֵינִי אֶלֶךְ לַהַר סִינַי, וְאוֹלֵי לְהוֹיֹת הַיָּאוֹר הוֹלֵךְ בְּדְמִיאָטָה דֶּרֶךְ עֻקְלָתוֹן, בַּחֵד בְּמַלְתִּי נָטָה. (ג) וְאָפֵס אֵלַי שִׁילָה, נִקְדַּתִּי בְּסִגּוֹל וְדִגְשׁ אַחֲרָיו, עַל דֶּרֶךְ וַיִּסֵּב מֵאֲצִלוֹ אֶל מוֹל אַחֵר, וְהוּא נִפְעַל, וְעֵינָיו נָטָה וְעֻקְרָה לְלַכַּת לְמָקוֹם אַחֵר, וְאֵינִי עֵינֵי הַקְּסָפָה. וְכַבְבִּי נִקְדַּתִּי בְּקִמָּץ וּסְמִךְ רִפְּהָ.

(ד) עֵפֶר קָבְרוּ שֶׁל אֲרוֹן, מָקוֹם שֶׁשֵּׁם אֲרוֹן נִגְנָה.

ה

דברי מוסר אל הנפש.

דיואן א' כ"א, ומשקלו ב' תנועות ויחד, ג' פעמים בדלת (חוץ מהדלת הראשונה), ובסוגר; ובדלת הראשונה ב' פעמים ואח"כ ג' תנועות. החכם דוקעס נ"י הוציא לאור השיר הזה בספר גנוי אקספרד (עמוד ל"א).

שׁוֹבֵי יְהוּדָה, אֶל־מְנוּחָה, שׁוֹבֵי
 תָּמִיד לְכַסֵּא הָאֱלֹהִים שָׁבִי: (ב)
 פְּסָאוֹת אֲדַמָּה מֵאִסִּי, תִּדְרְעֵי הָבִי
 עֲלִית אֵלַי מְרוֹם וְשָׁבִית שָׁבִי: (ג)
 הַשְּׁתַחֲוִי וְתָנִי לְאֵל כְּבוֹד וְעֹז
 וּמָקוֹם בְּנֵי אֱלֹהִים תְּהַלּוֹת הָבִי: (ד)

(ב) בגנוי אקספרד לכסא השלום.
 (ג) גנוי אקספרד עלי מרום.
 (ד) גנוי השתחוי לאל ותני וכו' תפלות הבי — ואמנם ענין השיר הזה ופירושו כך הוא: אל תבקשי גדולות האדמה, ואז תדעי כי על ידי כן עלית למרום ושבת שבי, ותהיי במדרגת המלאכים, ותתני לו הלל ושבח עם בני אלים, במקומם ובחברתם.

ו

בהשמע (שמועת שוא) כי גאולת ישראל קרבה לבוא.

דיואן א' כ"ב, ומשקלו כמו הקודם, אלא שהדלת האחרונה היא (כמו הראשונה) שוה לסוגר. והנה הרמב"ם בסוף אנרת תימן הזכיר שלשה משיחי שקר שהיו בדורו או בדור שלפניו, ונראה כי ר' יהודה הלוי האמין יום או יומים לקול הבשורה, ובהתלהבותו כתב השיר הזה, לחזק את לב אחיו לעלות לא"י.

יונת רחמים נגני הטיבי
 ולקראך טוב מעמך השיבי:
 הנה אלהיך קראך, מהרי
 השפתחי ארץ ושי הקריבי:
 ופני אלי קנה, לדרכך אהלך
 ציון, וציון בעדך הציבי:
 הדרכך אשר הגלך לרוע פעלך
 הוא גואלך היום, ומה תשיבי? (ב)
 התיצבי לשוב לארץ הציבי
 וישדה אדום וישדה ערב הכאיבי:
 בית מחריבך באף החריבי (ג)
 ולאזהבך בית אהבה תרחיבי:

(ה) ומה תשיבו לו גמול על חסדו זה?
 (ז) הכאיבי, מלכים ב' ב' י"ט. והנה ר' יהודה הלוי ינק אמונתו המהורה משרי התנ"ך
 ודברי ר"ל, אבל במלאכת שריו איננו נקי מההליכה בדרכי משוררי ישמעאל
 ובדרכי קצת משוררים יהודים שקדמוהו, שלמדו גם הם מדרכי הישמעאלים.
 והנה הערביים היו אוהבי מלחמות, ורודפי נקמות, ושונאים בעלי דת אחרת,
 ומבקשים להשיב כל העמים לאמונתם, או להמם ולאדם; וכן משורריהם
 משבחים הגבורה והנצחון, והשמדת האויבים. וישראל בהפך, הין תמיד אוהבי
 שלום, וכל הפצם היה לשבת תחת גפנם ותאנתם לבטח, ומעולם לא התאוו
 שיהיו שאר הגוים מתיידיים, כי תורתם היא סגולה מיוחדת להם, מורשה פרטית
 לקהלת יעקב. וכן משוררי ישראל לא הגדילו בשום זמן מעלת הגבורה והנקמה,
 רק בקשו מהאל שיושיע את עמו מיד המציקים לו, והודו לשמו כשהיו נושעים
 מאויביהם. והגאולה העתידה הנביאים ציירו אותה תמיד כמעשה אלהי, לא כחיל
 ולא כבה כי אם ברוח, והם מציירים את העמים שישראל מפורזים בתוכם,
 כעוזרים אותם לשוב אל ארץ אבותיהם, וכמו שהיה בגאולת מצרים ובגאולת
 בבל (ולקחום עמים והביאום אל מקומם ישעיה י"ד ב'), עיין שם פירושי).
 והנה מה שהמשורר אומר כאן: וישדה אדום וישדה ערב הכאיבי, בית מחריבך
 באף החריבי, הם דברים בלתי ראויים למשורר יהודי, ואף כי לחכם מופלא
 בתורתנו כר' הלוי, אבל הם דברים לתפארת השיר על דרך משוררי ישמעאל,
 ואולי בימי נעוריו כתבם. אבל בספרו הכוזרי, ששם הוא מדבר לא כמשורר,
 אלא כחכם תורני, נכונה שמים על הארץ גבהו דרכיו מדרכי השיר הזה. הנה
 שם בסוף המאמר הראשון המלך אומר אל החבר: וכאשר תמצא ידכם תהרנו
 אויבים; והחבר משיב: מצאת מקום חרפתי — ואם ה"ו כך היתה אמונת המחבר
 שבזמן הגאולה ראוי לישראל לעשות נקמה בגוים, היה משתדל להצדיק מעשה
 הריגת האויבים, ולא היה אומר שהוא חרפתנו.

ז

לכבוד אדמת הקדש.

דיואן א' כ"ד, ובב"י נ"ג, ומשקלו ב' תנועות, יתד ותנועה, ויתד, ד'
 פעמים בכל בית.

לכו במורח ואדד
 לכו בסוף מערב
 איך אטעמה את אשר
 אכל ואיך גערב?

רִי וְאַסְרֵי בְעוֹד	אֵיכָה אֲשַׁלֵּם נְדָד־
וְאֲנִי בְּבִקְלָל עֲרַב־?	צִיּוֹן בְּחִבְלֵי אֲדוֹם
אֲרִיץ סְפָרַד, כְּמוֹ (ב)	יִקַּל בְּעֵינַי כֹּל-טוֹב
עֲפָרוֹת דְּבִיר נִחְרַב:	יִקַּר בְּעֵינַי רְאוֹת

(ב) נקדתי יקל על דרך ותקל גברתה בעיניה, ובזוי יקלו, כי אלה מענין קלון, אבל על כן יקללו רדפוסים (ישעיה ל' י"ו) הוא מענין קלות הריצה, ובכב"י נקדתי בחזק ודגש, ולא דקתי.

ח

בתחלת מסעיו לאדמת הקדש.

דיואן א' ל"ג, ובכ"י נ"ז, ומשקלו כמשקל השיר החמישי.

יוֹם נִכְסְפָה נַפְשִׁי לְבֵית הַוְּעָד
וַיֵּאחֲזֵנִי לְגִדּוּדִים רָעֵד: (ב)
סָבַב גְּדַל-עֵצָה, עֲלִילוֹת לְגִדּוּד
וְאִמְצָאָה בְּשִׁמּוֹ בְּלִבִּי סָעֵד:
עַל-כֵּן אֲנִי מִשְׁתַּחֲוֶה אֵלָיו בְּכָל
מִשְׁעֵי, וְאוֹדְנֵנִי עָלַי כֹּל-צָעֵד:

(ב) היותי נכסף לעלות לא", אך היותי ירא ורועד מפני רוחק הדרך והיותי צריך להיות נע ונד הרבה קודם הגיעי למחוז חפצני, ואז האל הוסיף לי סבות שאמצו את לבבי לנסוע.

ט

בספינה.

דיואן א' ל"ו ובכ"י ע"ג, אך חסר בכ"י דף אחד, ואין בו מן השיר הזה רק שני הבתים הראשונים, ומהר"ל דוקעס נ"י מצא אותו בשלמותו בכ"י אחר בעיר אקספורד, והדפסו בס' גנוי אקספורד (לונדון תר"י) עמוד מ"ה, ומשם לקחתי הבתים החסרים בכ"י שלי. וגם החכם כרמולי הדפיס הבתים האלה באוריאנט 1850 עמוד תע"ד ותע"ה מתוך כ"י שבידו, וגם העתקתו היתה לי לתועלת — משקל השיר הזה כמשקל סימן ב'.

לֶךְ נַפְשִׁי, בְּמוֹתָה או הַרְדָּה,
לֶךְ מִשְׁתַּחֲוֶה תָּמִיד וּמוֹדָה:
כֶּךָ אֲשַׁמַּח בְּעַת אֲנֵעַ וְאֲנֹד
וְלֶךְ אוֹדָה בְּכָל-נִיעָה וְנִידָה:
וּבְכַרוֹשׁ הַסְּפִינָה לְעִבּוֹר בִּי
כְּנַפִּים כְּכַנְפֵי הַחֲסִידָה: (ב)
וְעַת תְּהוֹם תְּהוֹם תַּחְתִּי וְתַנְהוֹם
כְּאֵלּוֹ מִקְרָבִי הוּא לְמִדָּה: (ג)

דיואן ט

ותרתיך קסיר אַת־הַמְצוּלָה
 נִים תְּשִׁים בְּמַרְקָחָה יְקוּדָה: (ג)
 וְצִים בְּתִים בְּכוּאָם יִם פִּלְשְׁתִּים
 וְהַחֲתִים גְּחֲתִים בְּמַצִּיבָה: (ז)
 וְהַחֲזוֹת בְּהַרְפֵּם לְאֲנִיּוֹת
 וְתַנְיָנִים מְצַפִּים לְסַעֲיָה: (ט)
 וְעַת צִרָה בְּמַבְרִיחָה, וּבְנִים
 עֲדֵי מַשְׁבֵּר וְכַח אֵין לְלִדָה: (י)
 וְאֵלוֹ אַחְסֵר מֵאֲכַל וּמִשְׁתָּה
 גַּעִים שְׁמָךְ בְּפִי אֲשִׁים לְצִיבָה:
 וְלֹא אֲדַאגְ עֲלֵי קִנְיִן וּבְנִי
 וְלֹא עֲלֵהוֹן וְלֹא עַל פֶּל־אֲבָדָה:
 עֲדֵי כִי אֲמַשֶּׁה וְיִצְאָת חֲלַצֵי
 אַחֻות נִפְשֵׁי וְהִיא לִי רַק וְחִידָה: (יג)
 וְאֲשִׁבָה אֶת־בְּנֵי־פֶלַח בְּבִדֵי
 וְאֵין לִי בְּלַעֲדֵי וְקִרְוֹ לְחִידָה: (טו)
 פְּרִי מַעֲי וְיִלְדֵי שְׁעִשׁוּעֵי
 וְאִיךָ יִשְׁכַּח יְהוּדָה אֶת־יְהוּדָה?: (טז)
 וְנִקַּל זֹאת לְגַדֵּר אֶהְבֶּתְךָ
 עֲדֵי אָבֹא שְׁעָרֶיךָ בְּתוֹדָה:
 וְאֲנֹדֵר שָׁם, וְאֶחְשׁוֹב אֶת־לִבִּי
 עֲלֵי מוֹבְחָךָ עוֹלָה, עֲקוּדָה: (יז)
 וְאֲתֵן אֶת־קַבְנֵי־תֵי בְּאֶרְצְךָ
 לְמַעַן תִּהְיֶה לִי שָׁם לְעַדָה:

(ב) אודה לך כשהספינה פורשת כנפיה כננפי החסידה לעבור עמי ולהוליך אותי למחוז חפצני. לעבור בי, עיין למעלה סימן ד' הערה א'. ובגנני אקספרד כתוב לעצור בי בצד"י, אבל אם הספינה פורשת כנפיה, אין כאן עצירה, אלא הליכה, ובהעתקת כרמולי לעבוד בי בדל"ת.

(ג) וגם אודה לך בעת צרה, כשהים הומה, כאלו למד מטני, שאני מסחר, ומעי וקרבי יהמו. תחתיו ביד, כן הוא בכרמולי, ובדוקס תחת בלי י"ד, ובכרמולי נקוד תחתיו בחורק.

(ג) כמרקה בה"א, כן הוא בכרמולי, וכן הוא באיוב (מ"א כ"ג), ובדוקס כמרקה בתי"ו.

(ד) וכן אודה לך בעת סכנה, כשהאניה שהיא של כתיים (רומיים, והכוונה נוצרים) נכנסת בים הישמעאליים, באפריקא, במקום האומה הנקראת Berberi, והיהודים קוראים להם פלשתים, והחתים (הכנענים, והכוונה על הפלשתים הגיל) הם חונים במצודה, על יד הים, לשלול שלל ולבזו בו בספינות הנוצרים.

(ט) והחיות אשר בים מטרפות את האניה, כאלו אומרות לה: עוד מעט תהיי נשברת, ובני אדם אשר בך יהיו למאכל לנו.

(י) עדי משבר, כן הוא בכרמולי, אבל בדוקס עלי בלמ"ד.
 (יז) מכאן למדנו (כאשר העיר דוקס) כי צדק בעל שלשלת הקבלה באמרו כי בת

יודתה היתה לו לר"י הלוי, ואני בטרם אראה הבתים האלה החסרים בכ"י שבדי, סמכתי על דברי ר' יהודה במקום אחר, שאמר:

קראו עלי כנזת ומשפחות

שלום, ועל אחים ועל אחות (בכ"י ס"ג).

ואמרתו (בכ"י י"ח) כי בנות, ולא בת אחת, היו לר' יהודה. ועתה רואה אנכי כי המשורר אמר לשון רבים במקום יחיד, כדרכו בכמה מקומות, ולדוגמא עיין בכ"י נ"ט וס', שהוא מדבר עם ר' יוסף ו' צדיק תמיד בלשון רבים, חסדכם, מעלתכם וכו', וכן כאן אמר וצים כתים כבואם, והכוונה רק על הספינה שהיה הוא בתוכה, וכן והחיות, בהרפס לאניות, הכוונה על ספינתו. והנה באמרו (בכ"י צ"ו) וּבְשָׂרוֹ בְּסִפְרָד לְאִתִּי וּבְנִי (ושם כתבתי; נראה שהכוונה על בני בנותיו) אין ספק שאיננו מאמר מדוייק, אבל מליצה שיריית, ואין ללמוד ממנה אם היו לו אחים ובנים, או בני בנות, ודי שהיה לו בן בת.

(ח) ואשכח את בנה, אשר היותו רהוק ממני הוא לי כחץ המוחץ ומפלה כבדי (משלי ז' כ"ג), ואני זוכר אותו בכל עת, וזכרונו עולה תמיד על שפתי, כמו המליצות והחידות הנעימות (שהיו שעשועיהם, כנראה בספר חובת הלבבות) — ואין לי בלעדי זכרו לחידה, כן הוא בכרמולי; ובדוקעם ואיך לי (בכ"ף) בלעדי זכרו למדה (במ"ס).

(ט) שמח לבי בהתגלות כי בן בתו של ר"י הלוי היה שמו יהודה, כי רבים מאמינים לבעל השלשלת שאמר כי בתו יהודה של ר"ה היתה אשתו של ראב"ע, ולא שמענו לראב"ע שנים אלא אחד (והוא המיד הורת משה בתורת מחמד), אבל יצחק היה שמו, ולא יהודה.

(י) ואגור, כן הוא בכרמולי, ובדוקעם ואחר — ואחשוב לכבי, כן הוא בדוקעם, ואני הוספתי את בעבור המשקל; עקודה (בע"ן), כן הוא בדוקעם. אבל בכרמולי ואשכח כי לכבי עלי מזכהך עולה מקודה (במ"ס). ואולי צ"ל ואשכח כי לכבי וכו', או ואזכח את לכבי.

אין להרהר אחר גזרות האל.

דיואן א' ל"ז, והדף ההוא חסר (עיין בסימן הקודם), אבל בלוח הנמצא בראש הספר כתוב: ל"ז לבי עמוד כי מי — ונמצא השיר הזה באקספורד (בני אקס' עמוד ל"ח), וגם בפארמה (Codex 997), ומשם העתיקו ידי הנכבד, אוהב תורה ותושיה, כמ"ד יעקב לוי הי"ו (בַּנְקִיָּאָרַד בעיר טורין) עם כמה שירים אחרים — משקל השיר הזה הוא ב' תנועות ויותר, ד' פעמים בכל בית.

לְבִי עֲמוּדָה בִּי מִי בְּסוּד	תּוֹכֵן לְבָבוֹת יַעֲמוּד ?
אֶל־תִּהְיֶה לְרֵאוֹת דְּבַר	סִתְרָה וְאֵל תִּיקַד יְקוּד: (ב)
מִמְּסָלְאוֹת הַצֹּר חֲדָל	בִּי אֵין רֵשׁוֹת לָךְ בִּיְסוּד: (ג)
מִמְּלֻאֲבוֹתוֹ רַד, וְאֵל	בְּמִקוֹם גְּדוּלִים תַּעֲמוּד: (ד)
גַּל עַל־יְיָ הַרְבֵּה	וּבְמַח בְּעַת נוֹעַ וְגוּד:
אֵל יִאֲמִינֶךָ עַת רְקוּד	אֵל יִחְרִיךְ עַת סְפוּד:
אֶל־תִּחַמַּד אֶרְחוֹת אָנוּשׁ,	הַצֹּר וְאֶרְחוֹתָיו חֲמוּד:
בִּי תַעֲבֹד מִלְכִי אָנוּשׁ	עַבְדִּי עַבְדִּים תַּעֲבֹד:
עַתִּי רְצוּנָם שְׂוֹא וְרִיק	וַיְמִי חֲרוּנָם אוֹי וְשׂוּד:
טוֹב לַעֲבוֹד מִלֶּךָ אֲשֶׁר	לוֹ יֵאָתוּ תִדְרַר וְהוּד: (ז)

הוא שזכרך טוב בחיק	אזמן, ולא יתדל זבוד:
חכה עצתו, ועוזב	את כל-עצת רע ודוד: (ב)
יהיה לראשיתך פרי	ולאחריתך עוד ועוד:
מוזבח תשובה קום עשה	גם יצרך עליו עקוד:
פי טוב ומיטיב הוא לכל-	קרוב, וכל-מרחיק נדוד: (ג)
אל-גא תבקר אתרי	מעשיו, ועל-דלתו שקוד: (ד)
הטוב בעיניו יעשה	אם לחיות אם לאבד:
אמר יהי אור יהי	צוה יקום ויעמד: (ה)
וירא אלהים כל-אשר	עשה, והנה טוב מאד:

(ב) פן תהיה נשרף, במקום ואל היה ראוי לוטר ולא, ומלת יקוד היתה ראויה ליו"ד קמוצה.

(ג) אין הכוונה על הנסים והנפלאות, אלא על דרכי ההשגחה הבלתי מובנים לנו. אמר: הדל לחקור ולהרהר אחר גורמיו הבלתי מובנות לך, כי אין לך רשות להבין יסודן.

(ד) אל תחשוב עצמך כאחד ממלאכיו ואנשי סודו, אבל רד ממלאכותו, ממקום עדת האל ומלאכיו, ואל תעמוד במקום גדולים, לחוות דעתך על מעשה האלהים. ובגני אקס' ממלאכתו, ואין לו ענין, גם נשחת המשקל.

(ה) יאתו, משרש יאת, עיין רד"ק בשרשים. ובגני אקס' יאותו, ונשחת המשקל. (ס) בכ"י פארמה חכה לחסדו, ונסח אקספרד ג"ל נכון יותר, והוא לקוח מן המקרא מהרו שכהו מעשיו לא הכו לעצתו (תהלים ק"ו י"ג), ודרך צחות אמר עצתו ועצת ר'ע לשתי הוראות מתהלפות, כי עצת רע ודוד הכוונה מה שהוא יועץ אותך אבל עצתו, ענינו גזרתו, מה שיעץ לעשות ולהביא עליך, והכוונה: המלת שיתקיימו גזרותיו, וקבל אותן בשמחה ובלי תלונה, ולבסוף תראה כי הכל לטובה, כי גם התלאות והצרות תהיינה סבה לפרי טוב בראשיתך, ועוד יותר באחריתך — והנסח האחר אינו אלא תקון שתקנו אחרים שלא ירדו לסוף דעתו של המשורר.

(ו) כי טוב ה' לקרוב, וגם לרחוק, שנתרחק ממנו בחטאיו, וידו פרושה לקבלו בתשובה. בגני אקס' סדר הבתים משונה ומשובש (הוא שזכרך, מוכח, יהיה, חכה, כי טוב).

(ז) הבית הזה חסר בפארמה, ונמצא באקספרד. (ס) בגני אקס' צוה ויקום יעמוד, והיה אפשר לנקד ויקום, ולא היה נשחת המשקל, אבל לפי זה היה הדבור על האור לבדו, ולפי הנסח האחר הזכיר תחלה האור לבדו, על שם הכתוב יהי אור ויהי אור, ואח"כ הזכיר היקום כלו, ובו חתם אח"כ באמרו וירא אלהים כל אשר עשה וגו'.

יא

דברי כנסת ישראל לאלהיה.

דיואן א' מ', והוא רשות לנשמת לפרשת זכור במנהג ארבע קהלות, ורשות ליום ראשון של פסח בכ"י מונפלייר, ורשות לימים אחרונים של פסח בכ"י והראן, ומשם הוצאתיו לאור בכרם חמד חלק ד' עמוד כ"ח, ומשקלו כסימן ד'.

יְדִידֵי הַשְּׂכֵחָה
וְלָמָּה מְבַרְתָּנִי
הַנּוֹתֵךְ בְּבֵין שְׂדֵי
צְמִיתוֹת לְמַעְבְּדֵי:

הלא אִנִּי בְּאֶרֶץ לֹא וְרִיעָה לְדַפְתִּיךָ
 וְשַׁעֲרֵי וְהַר פְּאָרְזָן וְסִינֵי וְסִין עֲדֵי:
 וְהִיוּ לְךָ דוּדֵי וְהִיָּה רִצְוֹנְךָ בִּי
 וְאֵיךְ תַּחֲלוֹק עִתָּהּ כְּבוֹדִי לְבַלְעָדִי? (ב)
 הַחַיִּיה אֲלֵי שַׁעֲרֵי הַדּוּפָה עֲדֵי קָדֵר
 בְּהוֹנָה בְּבוֹר יוֹן מַעֲנֶה בְּעַל מְדֵי: (ג)
 הַיֵּשׁ בְּלִתְךָ גּוֹאֵל וּבְלִתִּי אֲסִיר תִּקְוָה? (א)
 תִּנְה עֶזְךָ לִי בִּי לְךָ אֲתִנְה הַדּוּדֵי:

- (ב) ואיך תחלוק, כן הוא בדיוואן ובמונפלייר, וכן נכון. אבל בכ"י והראן (ומשם בכ"ח) ובמנהג ד' קהלות תחליף; וככ"י והראן כבודך תחת כבודי, ור' משה כרמי (הואיל משה באר ה"ב דף מ"ח) חשב להגיה בבלעדרי, על דרך לא יחליפנו ולא ימיר אותו טוב ברע או רע בטוב, ועמי המיר כבודו בלא יועיל; גם אמר כי אולי תחליף הוא כאן להוראת העברה (תעביר כבודי לבלעדי), אע"פ שלא נמצא ההפעיל משרש חלף להוראה זו.
- (ג) בדיוואן רדופה, ובשאר כל הנסחאות הדופה — דיוואן עדי קדר, מונפלייר עדי פָּרֶס, והראן וד' קהלות אֲלֵי פְּאָרְזָן — מונפלייר גוזה ביד יון.
- (א) מונפלייר היש בלתיך לגאול, על דרך כי אין זולתך לגאול (רות ד' ד') — וּבְלִתִּי, הי"ד למדבר בעדו, אין זולתך גואל, ואין זולתי (אין כמוני) אסיר תקוה.

יב

נשא קלון על היותו יהודי, והיא תהלתו.

דיוואן א' מ"ב, ומשקלו כסימן ב'.
 בְּכָל-לְבָבִי, אֲמַת, וּבְכָל מְאֵדִי
 אֲהַבְתִּיךָ, וּבְגִלְיוֹנִי וְסוּדֵי:
 שְׂמֵךְ עִמִּי, וְאֵיךְ אֲלֶךְ לְבִדְדִי?
 וְהוּא דוּדִי, וְאֵיךְ אֲשַׁב וְחִידִי?
 וְהוּא גְרִי, וְאֵיךְ יִדְעָה מְאוּרִי?
 וְאֵיךְ אֲצַעֵן? וְהוּא מְשַׁעֵן בְּיָדִי:
 הַקְּלוּנִי מֵתִים לֹא יִדְעוּ כִּי
 קְלוּנִי עַל-כֵּן בְּבוֹד שְׂמֵךְ כְּבוֹדִי:
 מְקוֹר תִּנְיָ אֲבָרְכֶךָ בְּחַיִּי
 וְזִמְרָתִי אֲזַמְרֶךָ בְּעוּדִי:

יג

קול כנסת ישראל לנכח ימין האל.

דיוואן א' מ"ד, וראשו וסופו מצאתי ג"כ בסדרו כ"י לארבע קהלות. ומשקלו ב' תנועות ויתד ותנועה ויתד ותנועה, בכל דלת ובכל סוגר.

דיואן יד טו

ימין יי' הלא את	היית לעזר פנגדי: (6)
היך תפשיני כהיום	כבוד מצוקות לבדי: (3)
ומשאתי תלאות	נהפך לחדב לשדי:
הרשי חמסי, ואל-נא	אמרא אדוני לעבדי: (1)
התעזרני לי כמאז	בילל ישימון בצעדי:
ותנאלי את-אסירך	מבית עבדים ותפדי:

(6) השוא שכתובת ימין הוא נחשב לתנועה, לצורך המשקל, וכן מצאנו לרב האי גאון שאמר (בבקשת שמע קולי אשר ישמע בקולות) והעונה למרדכי ואסתר, מפני הרחק השב כתנועה השוא שבאות הדל"ת בשם מרדכי, ובדיואן הזה מצאתי במקום אחר געיא כתובה תחת האות שמשפטה להנקד שוא, ומפני המשקל היתה צריכה לתנועה, ונראה כי כך היה מנהגם להעמיד השוא בגעיא, להורות שצריך להחשיבו כתנועה, לפיכך כתבתי געיא כאן ובשלשה מקומות אחרים בשיר הזה.

(3) היך כה"א, כמו בדניאל י' י"ז ודברי הימים א' י"ג י"ב, ובכ"י ד' קהלות כתוב ה"ן, ונראה לי תקון האחרונים.

(1) הכוונה לישמעאל בן שפחת שרה.

יד

על הנשמה, ונראה שהוא רשות לנשמת.

דיואן א' פ"ג, ומשקלו יתד ושתי תנועות, כמשקל ארון עולם, אלא שהחרוז שבכל הסוגרים הוא ג"כ בדלת הראשונה.

יְקַרְרָה שְׁכֵנָה גְּוִיהַ (6)	כְּאוֹר יִשְׁכֵּן בְּמֵאֲפְלֵיהַ:
הֲלֹא תִחְמַד פְּרִידַת גֹּ	וְלִשְׁבוֹב אֶל גְּאוֹן עֲדִיהַ:
וְתֹאכַל יוֹם פְּרִידַתָּהּ	פְּרִי דָתָהּ וְזֹה פְּרִיהַ: (3)
דְּבַשׁ עֵדֶן וְצוּף לַעֵם	לְהַשְׁבִּיעַ בְּטוֹב עֲדִיהַ: (1)
הַלִּיכוֹת יוֹצְרָה תִרְאֶה	וְתִשְׁפַח אֶת-יְמֵי עֲנִיהַ:
תְּהַלֵּל אֶת-שְׁמוֹ עִם כָּל	גִּשְׁמָה שֶׁתְּהַלֵּל יָהּ:

(6) מלת גויה היא נקודה בדיואן, והעתקתיה כאשר מצאתיה, בצירי שוא קמץ ומפ"ק.

(3) ביום פרידתה מהגוף תאכל שכר תורתה ומעשיה הטובים.

(1) למעלה אמר עדיה לשון חכשט, וכאן להוראת פה, כמו שפירשו רד"ק והפרחון ואחרים בפסוק המשביע בטוב עדיך,

טו

אין מעצור להי להושיע.

דיואן א' פ"ח, ומשקלו יתד ותנועה, יתד ושתי תנועות, ויתד ותנועה ושתי יתדות.

יָנַחַם לִבְּכָם נִפְעָם וּנְחָלָה וְנַחֲתָה (b) בְּשֵׁם אֵל אֱלֹהֵי הַצְּבָאוֹת וְאַהֲיָהּ: (a)
 הֲלֹא אִם יִמְתְּנוּ חֲרוֹנוֹ וְנִגְוָעָה כִּמּוֹ כֵּן חֲיוֹנוֹ חֶסְדָּיו וְנַחֲתָה:
 וַיִּקְרָא לְאוֹר תְּדַשׁ כִּרְגַע וְנִעֲמַד דְּבַר אֵל אֲשֶׁר אָמַר יְהוָה אֹר, וְנַחֲתָה: (c)

(b) מלשון נהיית ונחלית (דניאל ה' כ"ז).

(3) הכוונה הנקרא גם כן בשם אהיה.

(a) דבר האל אשר אמר יהו אור, והיה אור (ויהיה, עתיד במקום עבר), הוא יקרא פתאום לאור חדש, ויעמוד, כלומר יחליף החשכה באורה, והמצוקה לרַחֲמָה — לא היה אפשר להשלים אותיות יהודה בראשי הבתים, כי אין בלה"ק שתי מלות אחרות שיהיו בהן שתי יתרות סמוכות זו לזו, ויהיה סופן יה, לפיכך מה עשה המשורר? התחיל הטור האחרון בדל"ת, והח"א כבר היתה כתובה בסופו (כי החרזו הוא יָה), ונמצא שמו שלם. ועיין למטה סימן ג"ט.

יו

דברי אהבה וכבוד לאדמת הקדש
 ותשוקה עזה לראותה ולשבת בה.

דיואן א' צ"ו, והוא ג"כ במנהג אשכנז ופולין בקינות תשעה באב, וכן במנהג ארבע קהלות (קרפנטראץ אוניון וכו'), וגם במנהג רומניא כ"י שבידי, הוא בין קינות תשעה באב, אבל בכ"י קלבריוו הוא כתוב להוצאת ס"ת בשבת שמעו. ומשקלו כמשקל סימן ז', אלא שהדלת הראשונה וכל הסוגרים מסיימים כאן בשתי תנועות, ובסימן ז' מסיימים בתנועה ויתד.

ציון הלא תשאלי לשלום אסיריך	דורשי שלומי, והם יתר עבדך: (b)
מִמֶּם וּמִזֶּרֶחַ וּמִצָּפוֹן וּתִמְנָן שְׁלוֹם	רחוק וקרוב שאי מפל עבדך: (3)
וּשְׁלוֹם אֲסִיר תְּאֻדָּה, גוֹתֶיךָ מֵעִיּוֹ כָּטַל	חרמו, ונכסף לרדתם על הדרך: (ג)
לְבַבּוֹת עֲנֹתֶיךָ אֲנִי תָנִים, וְעַת אֶחְלֹם	שיבת שבותך אני כגור לשיריך: (ז)
לְבִי לְבֵית אֵל וּלְפִנְיֹת מֵאֵד יְהִמָּה	ולמחנים וכל פגעי טהוריך: (b)
שֵׁם הַשְּׂכִינָה שְׂבִינָה לָךְ, וְהִזְצִירֶךָ	פתח למול שערי שחק שעריך: (י)
וּבְכוֹד יְיָ לְבַד הָיָה מְאוֹרָךְ, וְאִין	שמש וסחר וכוכבים מאיריך: (י)
אֶבְחַר לְנַפְשִׁי לְהִשְׁתַּפֵּךְ בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר	רוח אלהים שפוכה על בתיך:
אַתָּה בֵּית מְלוּכָה, וְאַתָּה כִּפְסֵא יְיָ, וְאַיֶּךָ	ישבו עבדים עלי כסאות גביריך: (e)
מִי וְתִגְנִי מִשׁוֹטְט בְּמִקּוֹמוֹת אֲשֶׁר	נגלו אלהים לחונף וציריך:
מִי יַעֲשֶׂה-לִּי כִּנְפִים וְאַרְחִיק נְדוּד	אניד לבתרי לבבי בין בתיך: (e)
אֶפּוֹל לְאַפִּי עָלַי אֲרִצֶּךָ וְאַרְצָה אֶבְי--	נך מאד ואחונן את-עפריך:
אַחַפִּי בְּעַמְדֵי עָלַי קְבֻרוֹת אֲבֹתַי, וְאַשְׁ-תּוֹמֵם בְּחֶבְרוֹן עָלַי מִבְּחַר קִבְרֶיךָ:	
אֶעֱבֹר בְּיַעֲרֶךָ וּבְכַרְמֶלֶךָ וְאֶעֱמֹד בְּגִל-עֲרֶךָ וְאַשְׁתּוֹמְמָה אֵל הַר-עֲבָרֶיךָ: (i)	
הַר-הַעֲבָרִים וְהַר הַהָר אֲשֶׁר-שָׁם שְׁנֵי אוֹרִים גְּדוֹלִים מְאִירֶיךָ וּמְזִירֶיךָ: (c)	
חֲנִי נְשָׁמוֹת אֲנִיר אֲרִצֶּךָ, וּמִמֵּד דְּרוֹר	אבקת עפרך, ונפת ציפה גביריך:
וְיַעֲם לְנַפְשִׁי הַלּוֹךְ עִרֵם וְיַחַף עָלַי	חרבות שממה אשר היו דביריך: (3)

דיואן יו

- במקום ארוגף אשר נגנז ובמקום פרוי- ביה אשר שכנו חדרי חדריה: (ט)
 אגז ואשליך פאר נזרי, ואקב זמן חלל בארץ טמאה את-גוריה: (ז)
 איך יערב לי אכול ושתות, בעת אחזה בי יסחבו הכלבים את-כפיריה:
 או איך מאזר יום יהי מתוק לעיני, בעוד אראה בפי עורבים פגרי לשריה: (פ)
 בום היגונים, לאט! הרפי מעט! כי כבר מלאו כסלי ונפשי ממרוריה: (ט)
 עת אוקרה אהלה אשתה חמתה, ואז- בור אהיבה ואמצה את-שמריה: (ט)
 ציון קלילת יפי, אהבה וכן תקשרי מאז, ובה נקשרו נפשות חבריה: (ז)
 הם השמחים לשלונתה, והבואבים על שוממותה, ובוכים על שבריה: (פ)
 מבור שבי שואפים נגדה, ומשתחווים איש ממקומו אלי נכה שעריה:
 עדרי המוגף אשר גלו והתפזרו מהר לגבעה, ולא שכחו גדריה: (ז)
 המחזיקים בשוליה ומתאמצים לעלות ולאחזו בסנסני תמריה:
 שגער ופתרום הערכוק בגדלם, ואם הבלם ידמו לתמיה ואוריה? (ט)
 אלמי ידמו משיתיה ואלמי נבי- איך ואלמי לויף ושריה? (ט)
 ישנה ויחלף כליל כל ממלכות האליל, חסגה לעולם, לדר ודר נזריה: (כ)
 אף למושב אלונה, ואשרי אנוש יבחר יקרב וישפון בהצריה: (כ)
 אשרי מחכה ויגיע ויראה עלות אורה, ויבקעו עליו שחריה:
 לראות במוכת בחיריה ולעלוז בשמ- חתה בשובה אלי קדמת געוריה: (כ)

(ב) המשורר הושב בגלות בארץ ספרד ולכבו תמיד לארץ אבותיו, הוא קורא לעיר ציון ואומר לה: האם לא תזכרי עוד את סניך המפורים בארצות רחוקות, ואת הריחה תמיד על לוח לבם? הלא אין ספק שאת אהבת אותם ומבקשת לדעת שלומם, כמו שגם הם דורשים שלומך וטובתך.

(ג) אם כן קחי נא נתינת שלום שנותנים לך בניך הקרובים והרחוקים.
 (ד) וקחי ג"כ נתינת שלום המובאת לך מאתי אני המשורר, אשר אני אסיר ועבד תאוחד (המשותקק לראותך), ואני מוריד דמעות מרובות כמל הרמון, וצר לי שאינם כמל הרמון שיויר על הררי ציון, ומי יתן ותוכלן דמעותי לרדת על הדרך, כי זה כל ישעי וחפצי לראות אותך ולשכון בתוכך — ואני אתמה תמהון גדול על כמה חכמים חדשים גם ישנים, האומרים כי השיר הזה חברו המשורר אחרי ביאתו לארץ הצבי ולעיר הקדש, ולא ראו כי הבית הזה וכמה בתים אחרים הכאים לפנינו מורים באצבע כי המשורר היה עומד בארץ רחוקה מא"י בכתבו השירה הזאת.

(ד) אני המשורר אני מחבר קינות על שפלותך ועניותך, בקול בכי ויללה כאלו אני תנים ובנות יענה, וכשאני מעלה על לבי ורואה בדמויני גאולתך העתידה, אז אני מחבר שירי שמחה וששון לכבודך, כאלו אני כבוד לשירך.

(ה) לבי הומה לבית אל ולפניאל ולמחנים ולכל שאר המקומות, אשר בהם טהוריד וחסידך פגעו במלאכי אלהים — ברוב הספרים כתוב נגעי טהוריד, ובדיואן ובקבריו כתוב פגרי, וכמה שנים ישבתי משתומם על זה, בלי שאמצא הבנה נכונה לא לזה ולא לזה, עד כי עתה (יד' אלול תרכ"ב) ראיתי כי צ"ל פגעי, והוא על שם הכתוב ויפגעו בו מלאכי אלהים, האמור אצל קריאת שם המקום מחנים — ולפניאל כתוב מלה אחת בדיואן וגם בכ"י רומניא, ושכחתי להגיד זה בכתולת בת יהודה.

(ו) שכנה לך, כתוב בדיואן בלי וי' ובלי יו"ד, ואני נקדתי לשכנה. הבית הזה הוא הששי, וכבוד ה' לבר הוא השביעי גם בדיואן גם ברומניא ובארבע קהלות. (ז) שמש וסדר, כך הוא בדיואן וקבריו, רומניא וד' קהלות. מאריך באל"ף וי"ד, כך הוא בדיואן וקבריו.

- (ח) במנהג אשכנז כסא כבוד אל, ובדיואן וקלבריו ודי קהלות כסא ה', וברומניא את בית ה' ואת כסא אלהים — והיה קשה בעיני מאד, אך אחר שאמר שהיא כסא האל, מים בכסאות גבירך, שהם בשר ודם? ואולי כוונת המשורר על מה שכתוב בדיה (א' כ"ט כ"ג) וישב שלמה על כסא ה', והנה אמר את בית מלוכה כמשמעו, שהוא מקום מושב מלכי בית דוד, ואח"כ הוסיף ואת ג"כ כסא ה', כי כסא דוד נקרא כסא ה', ואיך איכ ישבו עבדים (בני ישמעאל בן הגר השפחה) על כסאות גבירך, כלומר על כסאות בית דוד. ואמר כסאות לשון רבים, על שם הכתוב כסאות לבית דוד (תהלים קכ"ב) — ודע כי במקום ואיך שבמנהג אשכנז, כתוב בדיואן ובשאר נסחאות ולאם, והכוונה אחת היא (היתכן שישבו עבדים וכו'), וקיימתי ואיך, שהוא לשון יותר מבורר.
- (ט) בכל הספרים אנוד בו"ן, ואני כתבתי בו"ד והוא הפעיל, ולמ"ד לבתרי סימן האקוואטיף (על דרך לשון ארמי) כמו הרגו לאבנר, והכוונה אמלטל שבני לבני (הנשכר ונדרה) בין הרי בתר אשר בסביבותך. אבל ברומניא לביתך לבני, וזה נ"ל תקן שתקנו הכמי רומניא, אך המשורר אחר שאמר וארחיק נדוד, רחוק בעיני שיהזור ויאמר אנוד, שהוא פחות וארחיק נדוד. אבל לנסחת אנוד המאמר משבית ומוסיף כה, כי אחר שאמר שהוא נכסף לעוף לארץ הצבי, הוא מפרש מה היא תכלית תשוקתו, והוא למלטלל שבני לבנו בין שבני ההרים אשר בארצת הקדש.
- (י) ואשתומם בחברון על מכתר קברך, כן הוא בכל הנסחאות הוין ממנהג אשכנז, וכן אעבור ביערך וכו' שהוא חסר במנהג אשכנז הוא נמצא בכל שאר הנסחאות, אלא שבארבע קהלות אומרים על הר עברך, תחת אל, ואולי כן נכון. ובדיואן ואעבור בגלעדך, והוא מעות.
- (כ) אורים גדולים מאיריך בירך, כן הוא בדיואן ובארבע קהלות.
- (ל) אשר היו, כן הוא בכל הנסחאות הוין ממנהג אשכנז.
- (מ) ובמקום כרוביך אשר שכנו, כן הוא בכל שאר הנסחאות.
- (נ) פאר נורי בו"ד, כן הוא בכל שאר הנסחאות.
- (ס) פגרי נשריך בנו"ן, כן הוא בכל שאר הנסחאות, ובמחזור אשכנזי דפוס ויניציאה שנת דע"ת הרפיסו בשריך, ובתוך הפירוש כתוב נ"א נשריך (בנו"ן) — ואני תמה, איך לא ראו כי זה לבדו הוא הנכון.
- (ע) נקדתי ממרוריך בפחה כמו באיוב (ט' י"ה) כי ישבעני ממרורים, ובכל הספרים מִמְרוּרִיךָ בחורק, אבל אין דרך פעל מלא להיות נקשר באות מ"ם, ומה שכתוב (ישעיה ב' ו') כי מלאו מקדם, הוא לדעתי ענין שאיבה והוא פעל יוצא, ומה שכתוב (קהלת א' ח') ולא תמלא און משמוע ענינו באופן שלא תוכל עוד לשמוע.
- (פ) אשתה המתך בת"ו, כן הוא בדיואן, ענין ארס, כמו את כוס חמתו (ישעיה נ"א י"ז), ובכל שאר נסחאות הוא ברי"ש.
- (צ) אהבה וזן תקשרי, דיואן וארבע קהלות. מאו, דיואן וקלבריו ודי קהלות.
- (ק) על שוממותך, בשני וו"ן, כן הוא בדיואן וברומניא, ונקדתי כמו שמצאתי ברומניא, אע"פ שלא נמצא במקרא שוממות בשורק, כי אם בחולם והוא לשון רבים, והמשורר לא היה יכול לומר שִׁוּמְמוֹתֶיךָ, כי המשקל לא יסבול רק תנועה אחת אחר היתר. והיה אפשר לומר שִׁוּמְמוֹתֶיךָ בלי יו"ד, על דרך מְבוֹתֶיךָ, אלא שזו זרות גדולה בדרקוק. ובארבע קהלות נקדו השי"ן בחורק והמ"ם בחולם, והורה הורות למקומה, כי תהיה המלה לשון רבים בלי יו"ד. ור' משה כרמי בפירושו כתב (בחלק שלישי דף קנ"ו): שממותך בשורק המ"ם או בקמין מן לשממה ושממה (הזקאל ל"ה) או בחולם וכו'.
- (ר) ברומניא ודי קהלות עדרי המונים — והתפורו, כן הוא בדיואן וקלבריו, רומניא ודי קהלות — גרדיך, הכוונה על גדרות הצאן.
- (ש) בארבע קהלות אומרים היערכוך בְּגִדְךָ, ובכל שאר הנסחאות כתוב בגדלם, וכן נכון.
- (ט) וְשִׁרְיֶיךָ, כן הוא בדיואן ורומניא בלי יו"ד אחר השי"ן, ונכון, אלא שברומניא השי"ן שמאלית, והוא מעות.

דיואן יז יח יט

(כג) כליל האמור כאן ענינו עטרה, כמו בתפלת שבת כליל תפארת בראשו נתת, וכן פירשתי בישעיה והאלילים כליל יחלוף, מהאלילים תחלוף העטרה — חסנד לעולם, על שם הכתוב (משלי כ"ז כ"ד) כי לא לעולם חסן ואם נזר לדור ודור, ובמקום נזר אמר בלשון רבים נְזָרִיךְ, כלומר העטרות שלך קיימות לדורי דורות, ובכל הספרים כתוב "נזיריך ביו"ד, והוא שבוש.

(כד) יבחר יקרב חוזר לאל, וישכון חוזר לאנוש, על דרך הכתוב אשרי תבחר ותקרב ישכון הציריך, וכד' קהלות וברומניא וְיִקְרַב, ואיננו נכון.

(כס) ולעלו בשמחתך, כן הוא בדיואן ובקלבריו וברומניא.

יז

מ א ו ר ה .

כלומר פיוט לברכת יוצר המאורות; כך נ"ל, ולא מצאתיו בשום מנהג, ובדיואן לא נכתב בראשו רק וקאל, שפירושו ואמר.

דיואן א' צ"ט, ומשקלו ג' פעמים יתד ותנועה ואח"כ יתד; אך הדלת הראשונה וכל הסוגרים מסיימים לא בתנועה ויתד, אבל בשלש תנועות.

<p>יְמִין עֲזָרָה אֵל נִיר עֲזָרָה הַקְּצֵרוּ יְדֵי יִשְׁעָה מְפֹדֹת? וְהֵן הַמְּאֹרִים בְּהַ סֻּבְּבִים הַדְּבָרָה יַחֲבֹנֵי גְדֻדֵי זְבוּל הַדְּרַר תְּאָרֶם מְבַכֹּד הַזֹּרָה</p>	<p>שְׁלַח לְעֹזֹר אֶת-שְׂאֵר עֲדָרָה: וְאִם עֵת וַפְּגַע פְּאִישׁ וְקָרָה? וְעֹזְמָדִים בְּפִיָּה וּבְדְבָרָה: וְאֹזֵר הַמְּאֹרִים בְּאֹזְרָה: וְאֹזֵר וְהָרִם מִיָּקֵר אֹזְרָה:</p>
--	--

יח

פ י ו ט .

דיואן א' ק', ומשקלו כסימן י"ד.

<p>וְאֶרְבַּע מַחְנֹתֶיךָ: גְּתֵתֶם מְרַבְּבוֹתֶיךָ: עֲלֵיהֶם גְּאֹתֶיךָ: וְלַמְדֵתֶם שְׂמוֹתֶיךָ: לְסֵפֶר מַלְאכֹתֶיךָ:</p>	<p>יְדִירוֹת מְשַׁבְּנוֹתֶיךָ הַדְּרַר אֶרְוֶה וְכַח שׁוֹר וְכֵהֶם מַחְנֹת וְעַקֵּב הַגְּלִים אֶת עֲרַבְתָּמוּ הַבְּיֹנוֹתֶם קְדָשְׁתֶּךָ</p>
--	---

יט

ר שׁוֹת לְנִשְׁמַת .

דיואן א' קיא, ומשקלו תנועה ויתד ותנועה, ד' פעמים בכל בית.

<p>צִוֵּר בְּלִי דְמִיֹּזֵן וְעֲרָה יֶאֱחֹזֵם רַעַד וּמוֹרָה:</p>	<p>יַעֲנֶה-פִּי מִהַלְלֶךָ בְּקִהְלֵה נֶגֶד דְּבִירָה</p>
--	--

יִקְרְעוּ קוֹמָה וַיִּבְרָךְ	תִּתְרַדִּים אֶל־נְאוֹתָךְ
סִסְקוּ עַל פֶּה וַיִּרְךָ:	וַיְבַהֲדֵעִם בְּפִשְׁעֵם
אֲחֵזִים נְתִיב וְדַרְךְ	וַהֲלִיכֹת בֵּית נְוֹתָךְ
מַעֲבִידִימוּ בְּפִרְךָ:	שׁוֹאֲלִים מִמֶּךָ לְהַעֲבִיד
אֶת־מוֹזְנֵיהֶם וַצֹּרְךְ	דְּלִתְךָ דַּפְקִים לְהַפֵּק
בְּזָן מֵאֹד נִמְשָׁךְ וַאֲרָךְ:	מִחֲסוֹרִם, וְלִהְקָרִיב
קִצְרָה, מוֹשֵׁל וְדוֹרְךְ	תְּהַעֲלִי עֲבָדְךָ וְרוֹעֵךְ
נִשְׁמַת בְּלִיחֵי תִבְרָךְ:	בְּמַתֵּי הַיָּם, אֲשֶׁר לֹ

המכוון בשני הטורים הראשונים הוא: יענה פי מהלך בקהל אשר יאחזם רעד ומורד נגד דבירך — ואע"פ שאין הדיואן שבידי מנוקד, יש כאן מתג תחת הבי"ת, כדי שתהיה הקו"ף נקראת בשוא נע, ולדחוק המשקל בא השם בסמיכות, ומשפטו להיות נפרד, וכן בתיבת ובהודעם ובתיבת ולהקריב יש כאן מתג תחת הו"ו, כדי להניע שוא הבי"ת ושוא הלמ"ד. ואני הוספתי מתג במלת נשמת, כי לפי המשקל צריך לקרוא השי"ן בשוא נע. והנה שני הירק ושני שורק אלה הם עומדים במקום שוא (בְּקִהֵל, וְלִהְקָרִיב, נִשְׁמַת), ותנועות אלה משפטן להניח השוא שלאחריהן, אך בקצת מקומות במקרא היו הקדמונים מניעים אותו, ולסימן היו כותבין מתג לימינו, או גם פתח לשמאלו (וְזִוְהֵב, מְשֻׁבֵּו או מְשֻׁבֵּו), לפיכך אין להאשים המשוררים אם לצורך המשקל הניעו לפעמים השואים האלה. והר"ה קרא לתנועה העומדת במקום שוא בשם תנועה קלה, ואמר שהשוא שאחריה לעולם נע; וקריאתנו וקריאת אבותינו ודברי המדקדקים הקדמונים ומנהג המשוררים עומדים נגדו — מלת נְאוֹתָךְ היא זרה, כי נְאוֹת הוא לשון רבים, והיה ראוי לומר נְאוֹתֶיךָ ביו"ד, וכמהו (מבנותך) (דברים כ"ח נ"ט), והוא על דרך לשון ארמית. ומלת וַאֲרָךְ ענינה וְאֵרוֹךְ, על דרך ארך אפים וארך רוח, ואולי המשורר נקד וַאֲרָךְ, ויהיה לדעתו וַאֲרָךְ סמוך מן אַרְךָ, על דרך כְּבֹד וְכִבְד עון, וַיִּרְךְ וַיִּרְךְ המזבח. גם יתכן שיהיה וַאֲרָךְ פעל עבר, במקום אַרְךָ, כי במקרא לא מצאנו הפעל הזה בבנין הקל זמן עבר ליחיד נסתר, ולהיותו פעל עומד יתכן שיהיה נקוד צירי, על דרך ויהי כי זקן יצחק, כי לא חמץ, וחולחם; ולפי זה תהיה מלת נְמֻשָׁךְ פעל עבר, והשי"ן פתוחה — הַעֲלִי עֲבָדְךָ וְכו' ענינו: וכי קצרה זרועך על עבדך (להושיעו) אתה המושל וכו'? ובדיואן כתוב בטעות העלה — ואחרי כל הדברים האלה לא אכחד תחת לשוני כי אין אני מוצא בכל הפיוט הזה לא רעיונות נשגבים או נעימים, ולא סימני הרגשה פנימית, הנמצאים ברוב שירי ר' יהודה הלוי, ולבי מפסק אם הוא באמת לר"י הלוי, או לאחד מאותם המשוררים האחרים ששםם יהודה, שהוכיז מאסף הדיואן הזה בהקדמתו.

ד

ל נ ש מ ת .

דיואן א' ק"ב, ומשקלו יתר ותנועה, יתר ושתי תנועות, יתר ושתי תנועות ויתר.

- יִגְלוֹן בְּאֹזַר מוֹרְחָךְ יוֹם חִילָךְ (ב)
- הַמוֹנִים דְּבִיבֵי בָךְ שְׂכוּנֵי צִלְךָ: (ג)
- וְלַעֲמוּף לְפִנְיֶךָ עֲנִי חֲדַלְךָ (א)

דיואן כא כב

ד' ברים וביאן להדומי רגלך:
 ה' ליכות מעט מקדש ישחר חבלך (ז)
 ה' לך אחרי צדקך שמוע קולך:
 ל' ישע משיחך צא ולעזור לו לכה
 ו' תזכור ימי עולם בסבלו עליך:
 י' מין עז גאלתהו ורוע משלך
 ח' שוה נא כמאז לו וקדם רגלך: (ח)
 ו' נשמת אנוש על-זאת בפי כל-חילך
 תרגן ברגן פוכבי מאורות הלך:

- (ב) אולי נעשה הפיוט הזה ליום שביעי של פסח, יום קריעת ים סוף, יום שהראה בו הקב"ה כחו וגבורתו, כמו שנאמר אשירה לה' כי גאה גאה.
- (ג) בדיואן כתוב דבוקי בוי"ו.
- (ד) על ולעמוה עיין רד"ק בפירוש תהלים ק"ב א', או בשרש עמך.
- (ה) ישראל חבל נהלתו.
- (ו) חשוה נא כמאז לו ימין עוד אשר גאלה אותו (ממצרים), והיא זרועך המושלה לך (ישעיה מ' י'). ובמקום ימין עז כתוב בדיואן ימי קיץ — מצאנו בתהלים (פ"ט י"א) בזרוע עוד, ובישעיה (ס"ב ה') בזרוע עזו, ולר"י הלוי מצאנו (למעלה סימן י"ז) ימין עוד.

כא

ג א ו ל ה.

כלומר פיוט לברכת גאל ישראל, ולא מצאתיו בשום מנהג, ובדיואן אין בראשו רק וקאל.

דיואן א' ק"ו, ומשקלו כסימן י"ט.

ו' עבוד עלי רצונך ב' אשר עבר הרונך:
 ה' לעולמים עזני ו' עמוד ביני ובינך?:
 ו' עדי מתי אבקש א' אותך עמי ואינך?:
 ה' ר ב' כנפי הפרושים ה' הפרושים על-ארונך:
 ה' עבדתי לזרים ו' אני פנת ימינך:
 ג' אלו ל' גאל המוני רום ו' השקף מ' מעונך: (ב)

(ב) בדיואן כתוב מזרומך, ובגליון כתוב: אלצחיה ממעונך — כלומר האמת והנכון הוא ממעונך, וכן הוא בלא ספק, שהרי כל בתי השיר הזה מסיימים בנ"ן קודם הכ"ף.

כב

משלי חכמה ומוסר.

דיואן א' ק"ז, וגם בדיואן ר"י הלוי אשר באקספורד, והחכם דוקעס הביא ממנו שני בתים בארבענט 1850 עמוד תנ"ט, ועוד בית אחד

בספרו שירי שלמה, עמוד פ"ב, ועוד ששה בתים בספרו האשכנזי Salomo ben Gabirol עמוד ע"ט, והוא מוסיף כי קצת מן המשלים האלה הם קדמונים, ונמצאים בס' מבהר הפנינים, ור"י הלוי עשה מהם שירים שקולים — משקל השירים האלה הוא כמשקל יגדל אלהים חי וישתבח, והחרוז הוא נו"ן וכ"ף.

- אז מעלה רמה רצונה:
 לדום וגם למשול באזונה: (ב)
 צדק יהי אזור במתנה:
 לירות בכל-מפלא שגונה: (ג)
 חכמה ומוסרי המונה: (א)
 יושר והצנע סדינה:
 שם טוב ואהבת-כל שמנה: (ז)
 מקרא וסודיה עדניה:
 תלמוד וקשיותיו בבניה: (ח)
 יוסי ורב אסי שבניה:
 ובצל תבונה שים מלונה: (י)
 ומשול ביום פעם חרונה:
 חרב להגנם לשונה: (י)
 וחשוב מהזללים בצאנה:
 ושמח בהזיכחם בפניה: (ט)
 ועזוב, ושובה מעונה:
 אם תאהב סתר קלונה:
 ובהזן וסיג תמצא בחינה: (ט)
 והלוף לאט על קמשונה:
 ורחק וסור מרוש שתנה: (י)
 פן ישפחו אישים צפונה: (ב)
 אל תשליחה ריקם עננה: (ג)
 שימה במקום טוב נתונה:
 פן תשמעה חרפה באונה:
 הזקר וכבוד את-פנינה: (ג)
 בהזן כדל, ובאזן פרוונה: (י)
 ומשול בעל עבד בבטנה:
 הלחמה כוכבי מעונה: (ט)
 אם-לא שאל כדל בקנה: (י)
 הנעצה ושאל וקנה:
 גם בן ברדתך ממכונה: (י)
 ובנה עלי יושר, אדניה: (ט)
- אם נפשך יקרה בעינה
 וצדק יהי סוסף בלום הפה
 שכל יהי כובע עלי ראשה
 לפך בכל-סתום חניתה
 מלחמתה תשים תעודתה
 שים חן ושכל טוב לבושיה
 משפט ומישרים הדרה
 תורה וחכיה מגדיה
 משנה ורזיה באחיה
 שמי וגם הלל חבריה
 קל ברחבה שים מרוצה
 הפך לכל-דורשו רצונה
 חסד בכל-בשר תשו צנה
 שימה ודינה אדניה
 מוקף חקור מאת משנאה
 הודה והתודה ודינה
 אל-תחשוף קלון לכל-אדם
 שים פור בני אדם זמניהם
 חוחים חשוב בלם והשמר
 שימם בשר אפעה להרפא
 אל-תהיה חכם בעינה
 אל-תהיה נדיב במו פיה
 אם תעשה חסד בבן-אדם
 אל-תענה פתי באולתו
 אל-תשפכה ספיר באשפתות
 שים כל-בני אדם כאיש אחד
 דבן כדו כל-מחוסרה
 אם תעמד מעלה לראש או שר
 אם יש-בה כח עשה חיל
 אם נעלמה מוקף פליליה
 אם תעלה שמרה מקומה
 שים נפשך תנה בכל-דבר

דיואן כב

וזכור היותך אב לבניך;
 יערב לך צופף ויגך;
 העיר כמו צופה ישנה;
 הבן לצרות רעיניך: (יט)
 גם פל-תלאותיו שישוניך: (ד)
 לבן דחה תמיד יגוניך;
 ושקול בני אדם במאונך: (כ)
 יהיה לך טוב מחתניך;
 אל-תעבוד מרבית אבניך: (כ)
 גם לא יהי כפר ודוניך;
 גם תעזוב הכל לגיניך;
 תבנה וגם תקנה למוניך: (כ)
 וקנה אשר ילך לפניך;
 יהיו כליות נאמניך: (כ)
 שומר היה כל-פקדוניך: (כ)
 געל רביד חן צוארונך;
 אל-תחבוס בוב בגרניך;
 אל-תעלה על אף חרונך: (כ)
 פן-יגנבו דעתך והונך;
 לסוף תהי מורט וקנה;
 מעין למוצאי זנוניך: (כ)
 ובחר לך אשכול גפניך;
 אל-תאמן עם מאמיניך: (כ)
 בהן במשפטך לעיניך;
 כי עוד מעט מזער ואינך;
 כי אז תרומנה קרניך: (כ)
 טרם יהו מחשים שאוניך: (כ)
 תורות בלב שימה טמוניך;
 פרוה ביראתך לקונך;
 הפון ואל שדי יביניך;
 בורא, ובין כי היא תביניך;
 יוצר בלי צנרה מביניך: (כ)
 אחרון בלי אחרית אדניך;
 ובכל-זמן יוצר ומנה: (כ)
 ועמוד ושם פל-זאת אמוניך: (כ)

כפר והזקר את-ילדיך
 דדי תבונה אם תהי יונק
 צפה ומרחוק ראה נולד
 אל-תחרד לקראת זמנה
 שימה ששונותיו פקדיך
 לא זה ולא זה ועמוד לעד
 בינה והבר מעלתך
 אם יש-לך זהב בכיסך
 אל-תחשוב זהב לך מבטח
 כי לא יחיה במותך
 תמעול ותשא חטא בקנינם
 תיגע לאיש יבא מקומה
 עובה קנות עווב בלכתך
 תן לבך קבר לסודך
 גם אם-אחרים יאמיניך
 על-ינרך דעתך תנה מושל
 הסר שקרים מלשונך
 לזעג ושחוק אל-תהי יותר
 נשים כפחים שים והשמר
 אם-תחמד יפין בלבך
 דע כי בלבך ועיניך
 מים שתה מתוך בארך
 קנא לנשים מקרוביך
 וישפט לבל-עין אשר תביט
 מהר במוסר נפשך הביא
 חושה רויץ להיות יסוד עולם
 זכרך כבושם שים בחיך
 אם-תאהב אוצר ומטמונים
 הוצא תבונתך לחק מפעל
 לאור באור חיים לעולמים
 דע נפשה מה-היא ובקש לה
 ימציאך דעתך ומחשבתך
 ראשית בלי ראשית אלהיך
 בקש בכל-מקום בלי מקום
 ולמד דרכיו לעשות כהם

35

40

45

50

55

60

65

- תהיה מרבה דברים, וגם תמשול באונך לבלתי תת לב לכל הדברים אשר ידברו. ובדיואן לר'ום בריש, ואני תקנתי לר'ום, והדגשתי הר'ל"ת כדי שיובן שהוא מלשון י'ד'ם אהרן וחבריו, וגם יתכן לנקד לר'ום, וגם לכתבו חסר (לר'ום).
- (ג) לכך יהי הניתך וקשתך לירות הקיץ שנונים בכל תעלומות ולחקור ולהבין בכל סתום. ובמקום לירות כתוב בדיואן לאות.
- (ג) המוניך, הכוונה צבאיך, אנשי מלחמתך.
- (ד) השם הטוב והיות רוח הבריות נוחה הימך, באופן שיהיו הכל אוהבים אותך, אלה יהיו שמניך, כשמן הטוב על הראש הנותן ריח טוב למרחוק.
- (ס) במקום כבניך כתוב בדיואן עדניך, כי המעתיק טעה מבית לבית, וכתב בסוף הבית הזה מה שהיה כתוב בסוף הבית הקודם, וכיוצא בזה תראה בהערה ח'.
- (ו) אל תתעכב בהרחבות לשמוע דברי המון העם, אך תהיה דירת קבע שלך בצל החכמה, בכתי החכמים. ר'ת'ב'ה להוראת ר'ח'ב הוא לשון משנה, וכבר היה אפשר לומר ב'ר'ח'ב'ות.
- (ז) רחוק הדבר מאד שיהיו דברי ר' יהודה הלוי סותרים זה את זה בתוך כדי דבור שיאמר תחלה: החסד שתעשה עם כל בשר יהי מגן וצנתך (כלומר החסד לבדו יהיה כלי זין שלך), ואח"כ יאמר: לשונך תהי חרבך להנקם. וכבר עלה בדעתי לומר כי לא לשונך כתב המשורר, אלא בשונאיך, או בשונניך (כי נהי ל"א ונהי ל"ה מתחלפים), והכוונה: החסד (שזכר קודם לכן) יהיה חרבך להנקם בשונאיך. ואח"כ ראיתי כי יתכן לקיים מלת לשונך כמו שהיא, כי אמנם גם בלשון יתכן לעשות חסד, והנה אמר: לשונך העושה חסד עם כל בשר הוא יהיה חרבך להנקם משונאיך, כי במתק לשונך תקנה לך שם טוב ואוהבים רבים, ויראו שונאיך ויבושו, רשע יראה וכעס, שניו יחרוק ונמס. זה בדוק ומנוסה.
- (ס) במקום משנאיך כתוב בדיואן אדוניך, כי הסופר העתיק בסוף הדלת הזאת התבה הכתובה בסוף הדלת הקודמת, ועיין למעלה הערה ה'.
- (ט) זמני האדם וקורותיו הטובות והרעות תהיינה לך במצרף וכו' לבחון ולדעת את לבבו, אם ישתנו או לא ישתנו מעשיו בהשתנות מעמדו; ובעשותך הבחינה הזאת תמצא כי (רוב) האנשים שתבחן הם סיג ולא כסף. בדיואן שלי במקום כור כתוב סוד, אך בכ"י שבאקספרד מצא דוקעס כור, והוא הנכון בלא ספק.
- (י) אע"פ שארס האפעה ממת, הנה בשרו טוב ומועיל לקצת החולים, וכן ראוי שתנהג עם בני אדם, תתרחק ממדות הרעות, ולא תמאס לקבל תועלת מן קצת מדות טובות שיש בהם. בדיואן שלי כתוב שימדה, אבל דוקעס מצא באקספרד שימם, וכן נכון.
- (יא) אולי במקום ישבחו צ"ל יח'ש'פו.
- (יב) נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר.
- (יג) אל תדבר דברי חכמתך בפני כסילים בניו חכמה.
- (יד) חשוב בני אדם כלם שוים, לענין ההון והעושר יהיו בעיניך כאיש עני, ואל תקוה מהם סעד ועזר בשעת דחקך, ולענין היכולת (להזיק) יהיו בעיניך כרוזנים ושירים.
- (טו) אם תהיה ראש ושר, אל תהי רך הלבב, והלחם אפילו נגד החוכבים (כלומר נגד הגדולים) אם לפעמים יבקשו להטות משפט, ולעשות שום דבר נגד הצדק והיושר.
- (יו) בקנך, במקלך, והכוונה: אף אם תהיה עני ודל, אל יפול לכך ואל יחר אפך, אך סבול תפוכות הזמן בחכמה ובנבונה.
- (יז) אף אם תרד מגדולתך, אל ישפל רוחך.
- (יח) היה תמיד עומד בתוך, כלומר אחוץ בדרך האמצעית, והיו אדניך (יסודי הנהגתך) בנויים ביושר, ולא נוטים לכאן או לכאן (לאחת מן הקצוות).
- (יט) אל תתיאש מן הסורענות, והכן מהשבותיך לקראת הצרות. ובדיואן הבון, והוא שבוש. ובדסוס דוקעס הבון לערות (בע"ז), והוא שבוש כפול.
- (ך) הגי'ת הזה מובן דרך כלל, אבל תיבת פקודיך קשה, ואם אין כאן טעות סופר צריך לפרשה עיני הסו'ן (כמו ולא נפקד ממנו איש), ותהיה הכוונה: כל ששונות הזמן והנאותיו תהיינה בעיניך כאבדה והפסד.

דיואן כג

- (כ) התבונן ודע מה היא מעלתך, גדולה או קטנה, ובמאונך (שתשקול בהם עצמך), שקול גם שאר בני אדם, ואל יהי לך אבן ואבן, אחת לך ואחת לזולתך.
 (כג) הוצב שבכיסך יועיל לך יותר מקרוביך והתניך, ועם כל זה אל תשים בזהב מבטחך, ואל תהי עבד למתכת הנמצאת בתוך ההרים וכאלו היא תולדת האבנים. מרבית מלשון וכל מרבית ביתך (שמואל א' ב' ל"ג).
 (כד) למוניך, לאותם שאהרי מותך ידברו בגנותך (לשון אונאת דברים).
 (כה) יהיו כליותיך נאמניך, ולא תגלה סודך לאחרים.
 (כו) ואם אחרים יגלו לך סודם, שמור באמונה הסוד שהפקידו בידך.
 (כז) מלשון תעלה חמתי באפי (יהוקאל ל"ח י"ח).
 (כח) עינא ולבא תרי סרסורי דהמאה.
 (כט) מי שמאמין בך לענין אשתו ואחותו או בתו, אל תאמן בו לענין אשתך, אחותך או בתך.

- (ל) וצדיק יסוד עולם, תרוממנה קרנות צדיק.
 (ב) קנה לך שם טוב (במעשיך הטובים) בעודך חי, במרם יהיה גופך כאבן דומם ויתבטלו כחותיך והמית תנועותיך.
 (ג) דע נפשך מה היא, שאינה נופלת תחת ההושים, אבל היא רוחנית, ובקש מי הוא שבראה, והתבונן כי היא תבינך, היא הנותנת לך בינה והשכל (מלשון ונשמת שדי תבינם); והנה כח הדעת והמחשבה שיש בך ימצאך יוצר בלי צורה, כלומר תבין כי כמו שבעל המחשבות אשר בקרבך (והוא הנפש) איננו גוף, כן הבורא הוא בלתי נראה, והוא מבינך ויודע אותך ומה שבלבך — המשורר הזכיר פעל הַבִּינְי בְשני בתים זה אחר זה, אבל בהוראות מתחלפות, כי הראשון יוצא לשלישי, והשני יוצא לשני, כן נ"ל.
 (ד) בקש בכל מקום האל אשר הוא בלי מקום, כי בכל מקום תמצאוהו; וכן בקש בכל זמן מי שהוא למעלה מן הזמן, והוא שברא את הזמן, כי בכל זמן תמצאוהו.
 (ה) ועמוד, ואל תוסיף לחקור במופלא ממך, ותהיה זאת אמונתך, ותאמין אמונה שלמה בכל זה שאמרת לך — אמונך, שם דבר, כמו בניס לא אמן כס.

כג

פיוט לשבועות.

דיואן א' ק"י, ומשקלו כסימן ד'.

יִזְרַד עָלַי הָרִים וְלֹא יִכְלִי	כִּי מִפְּנֵי נֹאמְתָהּ יִחְיִלוּ: (ב)
הִיךְ יַעֲמֹד לִפְנֵי לְפָנֶיךָ, בְּיוֹם	תִּגְעַר בְּכוֹכְבִים וְלֹא יִאֲחִילוּ?: (ג)
וּבְנֵי אֱלֹהִים עַל-שִׁמְךָ וּתְנַצְבוּ	וּבְנֵי אֲנָשִׁים חֲסְדֶךָ יִחְיִלוּ: (ד)
דָּת אֵשׁ אֲשֶׁר מִפִּי כְבוֹדֶךָ קִבְּלוּ	זְכְרוּ וּישִׁימוּ וְגַם יִשְׁפְּלוּ: (ה)
הַזֶּאֱל רְצוֹת שִׁירְתְּ קְרוֹזֶיךָ, וְגִיל	בְּעַם אֲשֶׁר בְּכַבֹּד שִׁמְךָ יִגִּילוּ:

- (ב) אתה אשר במתן תורה ירדת על הר סיני, והקרר זע וחרד, מבלתי יכולת להכיל ולסבול ירדתך עליו.
 (ג) היך עיין למעלה סימן י"ג, והכוונה: איך יוכל לבי, איך ימלאני לבי לעמוד לפניך, מאחר שאתה גדול ונורא כל כך, שאם תגער בכוכבים לא יהלו אורם — ביום האמור כאן ענינו וועהרענד (tandis que).
 (ד) ובני וכו' על שם הכתוב ויבאו בני האלהים להתיצב על ה', ועל שמך הוא כמו עליך (על דרך ליראה את השם הנכבד והנורא הזה), וכאן הכוונה עומדים לפניך לשרתך.
 (ה) וישִׁימוּ וישְׁפְּלוּ יהיו (ישעיה מ"א ב').

כד

דיואן א' קי"א, גם והראן ג' ל"ח, והוא (בכ"י והראן) רשות ליום ראשון של פסח, ומשקלו כסימן ט"ז.

- יחלו פני אל חי חסידיו וישאלו
- הכי נתמיו קרבו והוא רם ונעלה
- ונלאו ראות אורו בעינים, והפשו
- דיקריו ומלכותו עליהם יקבלו
- הדרו ותפארתו יחוו וישמעו

(6) בכ"י והראן יחלו פני האל — בדיואן ואל מלקוש רצונו חסדיו יחלו, והוא שכוש.

(3) הכי במקום פי, עיין למעלה סימן ד' — והוא רם, הכוונה רחמיו קרובים אף ע"פ שהוא רם — במקום ונעלה כתוב בוהראן וגם נעלה, ובדיואן כתוב בנליון: נ"א ומתעלה. והנה במלות וישאלו, ייחלו, נקדתי עי"ן הפעל בחטף פתח, וגם היה אפשר לנקד וישאלו בקמץ, ויחלו בצירי, כמשפט אתנה וסוף פסוק; ואני בהרתי לסיים כל טורי השיר הזה ביתד (כמו שהוצרכתי לעשות בסימן ט"ו) כי ראיתי בכמה מקומות (וגם בשיר שאחר זה) שלא היה ר' יהודה הלוי נמנע מלסיים הבתים ביתד, נגד משפט אס"ף, וכן בשיר הזה מלות ונעלה, ונעלו, אי אפשר לנקד אותן אלא בשתי יתדות. אבל מדקדקים וקרישקים אחרים (שהיו זה ת"ק או ת"ר שנה) לא הסכימו בזה, ובמקום החטף האחרון העמידו תנועה (וישאלו, ייחלו), ולפיכך במקום ונעלה כתבו וגם נעלה או ומתעלה. ודע כי תיבת ונעלו היא בוהראן, אבל בדיואן כתוב ומשלו, והיא תיבה נשרה לכל הסברות, כי יתכן לנקד השי"ן בשוא, ויתכן לנקדה בקמץ. ואני לא בחרתי בה, כי לה' לבדו יאתה הממשלה, ולא למעשיו. ויש לבעל דין לחלוק, ואין רצוני להאריך.

- (2) עיין למעלה סימן כ"ב הערה ל"א.
- (7) הבית הזה האחרון חסר בדיואן, והעתקתיו מכ"י והראן, ושם כתוב וישמעונו ביו"ד ואני השמטתי היו"ד ונקדתי המי"ם שוא, בעבור המשקל, על דרך תסקל'י הנמצא בשיר שאחר זה, עיין שם.

כה

פיוט לנשמת.

- דיואן א' קי"ב, ומשקלו כסימן ד'.
- יפית יהודה בעודך פי, ונעמתי לי
- היום בעמך פני אדון שמו גואלי: (6)
- ושבר יגועה מנוחה אחרי תשאלו
- המי והשתחוי אל-על אשר תסבלי: (3)
- הן מדעי סוד זמן, אין לבבך גלי (2)
- למדי עשה טוב ואל רע פי עשו תסבלי: (7)

דיואן כו כז

וְתַנִּי לְצוּר, כָּל-נִשְׁמָה לֹא תִהְלֵל, חֲלִי
יִקְרַת תְּהִלּוֹת, וְאֶבֶן יְהִי שְׁמוֹ הַלְלִי: (ב)

(ב) נפשי יחודתי, יפה את תמיד בכל הזמן שאת בקרבי, אך יותר את נעימה ואהובת לי היום (בשעה זו) שאת עומדת לפני האל להתפלל ולהודות לו. במלת נַעֲמֶתֶת השוא האחרון נע, כרעת ר"י חיוג, ועיין בב"י עמוד ס"ו, והרבה כיוצא בזה בשירים הבאים לקראתנו.

(ג) ואחר שתשאל מהאל מנוחה בשכר היגיעה (צרות הגלות), דומי והשפילי ראשך אל העזל שאת סובלת בגלות, ואל תמרדי בגלות, ואל תמרדי באומות העולם — בדיואן שבידי התיבות דבקות הרבה, ובמקום אחרי תשאל אפשר לקרות אחרית שאל, וכמה פירושים עלו בלבי קודם שאבין קריאת שתי התבות האלה.

(ג) הלא ידעת דרך הזמן וסוד הנהגתו, כי אחר הרע יבא הטוב ואחר הטוב יבא הרע, וכמו שאמר בסימן כ"ב

לא זה ולא זה יעמוד לעד
לכן דחה תמיד יגונך

גלי און לבבך והודיעי לו הסוד הזה.

(ד) למדי לעשות טוב ולא רע, כי בעשותך הרע הסכלת עשו — תסכילי היה לו לומר מבנין הפעיל, כמו שהוא בבראשית ל"א כ"ח, ולצורך המשקל השמיט היו"ד ונקד ע"ן הפעל שוא, על דרך לשון ארמית (וְהַשְׁלֵטָה, וְהַשְׁלֵטָה, מְהַקְרֵבִין, תְּהוֹדֵעִין), ודוגמת זה וַיִּדְבְּקוּ (שמואל א' י"ד) כ"ב ול"א ב'. וְעֵשְׂרֵנוּ הַמֶּלֶךְ, רבת תַּעֲשֶׂרְנָהּ, ועיין בשיר הקודם, הערה ד'.

(ס) ותני לאל (אשר לו ראוי שתהלל כל הנשמה) חלי יקרת תהלות (תכשיט של תהלות היותר יקרות), ורק אותו, אשר יה שמו, הללי.

כו

א ה ב ה.

כלומר פיוט לברכת אהבה רבה.

כך נ"ל, והוא בדיואן א' ק"ך, ולא גרשם עליו רק וקאל. משקלו שתי תנועות ויתד, ד' פעמים בכל בית, ועוד תנועה אחת אחר היתד הרביעית.

יִשָּׁב בְּעֵינֶיךָ נְעִים

תִּדְוֹד אֲשֶׁר הִרְחִיק גְּדוּד

וְאַחֲזִיק בְּקֶנֶף יְדֵי--

דִּי לִי בְּבוֹד שְׁמֶךָ וְהוּא

הוֹסֵף בָּאֵב אוֹסֵף אֶהוֹב

(ב) הוסף לי מכאובים (אם תרצה) ואני אוסף לאהוב אותך.

כו

דברוי האל לכנסת ישראל.

דיואן א' קכ"א, ומשקלו שתי תנועות ויתד ותנועה, ושתי יתדות ותנועה ויתד.

וְאָמַן לְבָבְךָ וּמִזְעַרְךָ יְחִלִּי
 מִה־תִּחְשְׁבִי קִץ שָׁבִי וְתִתְּבַהֲלִי: (6)
 הַתִּגְבְּרִי דַבְּרִי וְשִׁיר חֲבֵרִי
 כִּי אֶהְלִיכָה שְׂמֶךָ וּבֶךָ אֶהְלִי:
 וּבְזֵי דָבָר לְזַעֲגִים וְאִם שׁוֹאֲגִים
 עֲדַרְךָ לְאֵט גְּהִלִּי וְהִתְנַהֲלִי: (3)
 ה' דָּרְךָ יַעֲנֶךָ וְהוּא אֲשֶׁר יַעֲנֶךָ
 הוּא הַצֵּרִי לְפָאֵב וְהוּא הַחֲלִי:
 הַיִּטְבֶּת חֲסִדְךָ בִּיחֻלְךָ גּוֹאֲלֶךָ
 אֶל־תִּחְפְּזִי, תִּחְזִי הַדָּר פִּעְלִי:
 אֲמַרִי לְמַתְאֲמְרִים בְּמַלְךָ וְשִׁיר
 מַלְכֵי קְדוּשָׁה יַעֲקֹב וְצוּר גּוֹאֲלִי:

(6) למה את מהרהרת על אורך הגלות, ואומרת מתי יהיה לה קץ וסוף? ועל זה את מתבהלת ונבוכה.
 (3) אולי המשוור רומז למדרש אגדה בכראשית ל"ג י"ד (והביאו רש"י), והכוונה: סבלי גלותך בנחת, עד כי לבסוף יעלו מושיעים בחר ציון.

כח

תוכחת לנפש

לרוממה על דאגות העה"ז ושמהותיו.
 דיואן א' קל"א, ומשקלו כסימן ד'.
 אִם לְאֶלֶּהֶךָ לְבַד תּוֹחִילִי
 לָמָּה לְמַקְרָה הוֹמֵן תִּחִילִי?
 אִם בְּאֵמֶת עַל־שֵׁם יי תִּבְטְחוּ
 אֶל־תִּדְאָגִי לְזִמְן וְאֶל־תִּגִּילִי:
 לֹא בֵן, אֲבָל שְׂכֵנֶת קִבְרוֹת תִּאֲנֶה
 וְתִמְאָסִי מוֹסֵר וְלֹא תִשְׁבִּילִי:
 שְׂכֵנֶת מַחֲשָׁבִים, וְלֹא רֵאִית מְקוֹם
 הָאֹזֶר, וְאִיךָ בֵּין טוֹב לְרָע תִּבְדִּילִי?
 קָרַב גְּדוּדְךָ; בַּחֲרֵי דְרֶךְ אֵמֶת
 מִה־תִּאֲמִינִי עוֹד וּמִה־תִּשְׁמִילִי: (6)
 בָּךְ יִבְגְּדוּ יָמִים; וְטָרָם יִבְגְּדוּ
 אִם תִּבְגְּדִי בָהֶם אֲזִי תִשְׁבִּילִי: (3)
 דְרָשִׁי לְנִפְשֶׁךָ נַחֲלָה שֶׁתִּנְחַלִּי
 לְעַד, וְעֹזְבֵי אֶת־אֲשֶׁר תִּנְחַלִּי: (2)

דיואן כט

- (ב) יום נדודך (הוא יום המיתה) הולך וקרב — ולמה את נוטה מדרך האמת אל הימין ואל השמאל? תאמיני, על דרך כי תאמיני (ישעיה ל' כ"א).
- (ג) הלא הימים (מאורעות העולם) אינם נאמנים עמך ואם תבגדי בהם (ותעזבי אהבתם ותמאסי טובתם) קודם שיבגדו בך, אז תשכילי ותצליחי. ולמעלה אמר ותמאסי מוסר ולא תשכילי, להוראת שכל וחכמה, וכאן אמר תשכילי להוראת ההצלחה. כן נ"ל. וכדיואן כתוב למעלה (בית ג') תכילי, בלי שי"ן.
- (ג) עזבי מה שלא תקחי אתך במותך, אך תצטרכי להניחו ליורשיך, כלומר אל תרדפי אחר הממון.

כט

ל נ ש מ ת.

דיואן א' קע"ה, והוא בכ"י והראן רשות לשמיני עצרת, והוא ג"כ במחזור ויטרי. משקלו יתר ותנועה ח' פעמים בכל בית.

יְדוּעַת אַמּוֹנוֹת דְּחֵי הַשְּׁקָרִים

וְשִׁכְנֵי בְּתַבְלֵי בְּשׁוֹכְנֵי קְבָרִים: (ב)

הַדְּרָף וְהוֹדֵף עֲבוֹד אֵל בְּעוֹדֵף

וְלַעֲזוֹב הַדֵּר הַזְּמַן לְאַחֲרִים:

וְטוֹב בִּי תַעֲרִיץ שְׁחָרִים לְעַבְדוֹ

וְאֵל תִּישְׁנֵי עַד וְעִירֹף שְׁחָרִים:

דְּעֵי מַחְרַתְךָ בְּיוֹמָהּ. וְאֵל תִּפְ--

חֲדֵי מַעֲזוֹב הָאֲדָמָה לְזָרִים: (ג)

הֲלֹא טוֹב הָיוּתְךָ מִשְׁרַת פְּנֵי אֵל

מְאֹד, מִהָיוּתְךָ מִשְׁרַת פְּנֵי אֵל: (ד)

פְּנֵי אֵל, אֲשֶׁר כָּל-נִשְׁמָה תְהַלֵּל

לְזַכְרוֹ וְלִשְׁמוֹ בְּשִׁמְחָה וְשִׁירִים: (ה)

(ב) נפשי אשר עיקר עסקך ורגילותך (לפי טבעך) הוא בדברים אמתים, ואת להם כאלוף ומידע (כי מקורך מעולם שכלו אמת), ראוי לך לדהות מעליך דברי השקר (תאוות העה"ז הכוזבות), והעדה"ן (שחוא עולם השקרים) ראוי שיהיה בעיניך כבית כלא וכדירה רעה שאת מוכרחת לדור בה, ולא כמקום שמחה ותענוגים, ותשכני בתבל כמו אנשים חיים שוכני קברים, שאינם דרים שם אלא בעל כרחם — ידולצת, כמו אלופי ומידעי, איש מכאובות וידוע חולי. אמונות, דברי אמת.

(ג) מחרתך, הוא העה"ב. ביומך, בעורך בעה"ז. יהי לך בכל ימי חיך יודע אחריתך ומכיר מעלת החיים הנצחיים.

(ג) מאד, כן הוא במחזור ויטרי ובר"י והראן, והטעם: הלא טוב מאד היותך וכו'; אבל בדיואן בעוד.

(ד) פני אל אשר לו וכו', תוספת ביאור לחזק מה שאמר למעלה הלא טוב היותך משרת פני אל. וגם היה אפשר לקרוא פְּנֵי אֵל-אֲשֶׁר, כלומר פני לאותו (חאל) אשר לשמו ראוי שתהלל כל נשמה. אבל כפילת השם עם תוספת ביאור היא מצויה בשירי ר"י הלוי, כמו בסימן י"ו אל הר עברך, הר העברים והר ההר אשר שם וכו', ולמטה סימן ל"א אשר שמך בקרבם יחנה, השם אשר וכו'.

ל

פ י ו ט .

ונראה שהוא רשות לברכו.

(דיואן א' ר"ס, והוא ג"כ במחזור ויטרי; ומשקלו כסימן ב'.

יִדְעָתָנִי בְּטָרְם תַּעֲרָנִי

וְכַל-עוֹד רִחֵקָה בִּי תִשְׁמְרָנִי:

הַיְשִׁלֵּי מְעַמְד אִם תִּהְיֶה פָנִי?

וְאִם לִי מִהֲלֵךְ אִם תַּעֲרָנִי? (ב)

וְמָה אָמַר? וּמִחֲשָׁבֵי בִידְךָ;

וְמָה אוֹכַל עֲשֹׂו עַד תַּעֲרָנִי?:

הַרְשִׁיתִיךָ בַּעַת רְצוֹן עֲנֵנִי

וּכְצִנָּה רְצוֹנָךְ תַּעֲמָרָנִי:

הַקִּימָנִי לְשַׁחַר אֶת-דְּבִירְךָ

וְאֶת-שְׁמֵךְ לְבָרְךָ עוֹרָרָנִי:

(ב) במחזור ויטרי יום תהרפני, יום תעצרני, והענין אחד.

לא

פ י ו ט .

דיואן א' רס"א, ומשקלו ב' תנועות ויתר, ג' פעמים בכל מור.

יִפָּה וְטוֹב לְאַחוֹז בְּבֵיתְךָ מִחֲנָה

לְעַם אֲשֶׁר שָׁמָךְ בְּקִרְבָּם יִחְנֶה: (ב)

הַיִּשִׁים אֲשֶׁר שָׁכְנוּ בְרוּם עוֹלָם, וְהוּא

נִמְצָא בְּלֵב דְּבָא וְעַם אִישׁ גַּעְנָה:

וְשָׁמִי מְרוּמִים לֹא יְכִילוּהוּ, וְאִם

יֵרַד עָלָי סִינִי וְשָׁכֵן בְּסִנָּה: (ג)

דְּרַבְּו מָאד קִרְבָּה וְלִמְאֹד רְחֵקָה

כִּי כָל-אֲשֶׁר פָּעַל לִישׁ וְלִמְעָנָה: (ד)

הֵן עַל-לִבִּי מֵאֱלֹהֵי מִחֲשָׁב

גַּם עַל-לְשׁוֹנִי מִי מְעָנָה: (ה)

(ב) בגליון הדיואן כתוב: ס"א בלבם (במקום בקרבם).

(ג) ואם ענינו גם כן, עיין סימן א'.

(ד) הבנת דרכיו היא קרובה ורחוקה, קלה מצד וקשה מצד, כי כל מה שמפעל הוא

דיואן לב לג

למענהו, לתכלית פרטית המכוונת בדבר ההוא, והתכלית היא לפעמים מובנת לנו, ולפעמים בלתי מובנת לנו. ומלבד מלת למענה הלקוחה מפסוק כל פעל ה' למענהו (משלי י"ו ד') הוסיף מלת ליש, והכוונה כי אין דבר נאבד לגמרי, אבל כל מורכב משנתה, וכל הפסד סבת הוויה, והנה כל מה שהאל עושה הוא בעבור ההוויה, לא בעבור ההפסד והבליין.

(ד) ואחרי כי כל פעל ה' למענהו, הנה מה' היא ג"כ כל מחשבה העולה על לבנו, וממנו כל דבור העולה על לשונו, על דרך ומה' מענה לשון, ועיין כוזרי מאמר המישי סימן ד'.

לב

הוא מואם העולם הזה

והעולם מתנכס ומונע ממנו טובותיו.

דיואן א' רסיב, ומשקלו כסימן ג'.

בְּנֶדְהָ הַיְתָה תִּבְלַל לְפָנַי

בְּעֵן יִקְרָה נַפְשִׁי בְּעֵינַי:

אֲשֶׁר חִלְקָה לְבַלְעָדַי בְּבוֹדָה

בְּעֵת רְאֵתָהּ אֲשֶׁר חִלְקִי יו':

הַתְּבַחַר בִּי, וְאַנְכִי מִשְׁנֵאָה?

וְאַתְּבַחַר בָּהּ, וְהִיא מִקְשׁוֹל עֵינַי?

אֲנִי יָבֵם וְלֹא אֶחְפֹּץ לְקַחְתָּהּ

וְהִיא חִלְצָה וַיִּזְרַקֶת בְּפָנַי:

לג

המשורר מדבר עם נשמתו

והיא משיבה.

דיואן א' רס"ד, ומשקלו כסימן ג', והתום יהודה הקטן הזקן.

יְחִידָה, יְחִדִּי נָא אֵל אָמוּנָה

וְהִרְבֵּי שִׁיר וְהִיטִיבִי נְגִינָה:

הַגֹּת דָּתוֹ יְהִי דְתֵךְ, וְרִשְׁיוֹן

בְּקִלְעֵת שְׂאֵלִי לְשִׁפּוֹף תְּחַנְּנָה:

וַיִּקַּל אֲזוֹ קִנּוֹת בְּלִ-הַזֵּן, וַיִּקַּר

בְּעֵינַיִךְ קִנּוֹת חֲקֻמָּה וּבִינָה: (ב)

דְּחִי גִיל מִפָּנַי גִּיל, כִּי מָתַי גִּיל

סְבָלִים הֵם וְאֵין בָּהֶם תְּבוּנָה: (ג)

הֲלֹא הִנֵּה זְמַן קִצְפוֹ וְאִם רַב

מַעֲט מִזְעָר בְּמוֹ רֵגַע בְּעֵנָה: (ד)

הַשִּׁיבֹתָנִי: הַבִּינֹתַי מִהֶרָה
 יְדִידֵי כִּי אָמַת כָּל-זֹאת וְאָמְנָה: (ד)
 קְרוּא הוֹאֵל כְּדֹל שׁוֹאֵל פְּנֵי אֵל
 לְנִצָּחַ בְּקוֹל תּוֹדָה וְרִנָּה:
 מְרוֹפָה אִם תְּשִׁימֵנִי, דְּעָה כִּי
 לְבָבִי עָר וְאִם אֲנִי יִשְׁנָה: (ה)
 נְדוּדָה מְמַרְמֹמֹת, וְעֵצוּדָה
 בְּצִלְמֹנֹת, וְאֶל-מֹוֹת נְתוּנָה: (ו)
 חֲסִין יְהִי חֵישׁ יִנְחֵנִי, וְאַהֲרֵה
 צְרוּרָה תּוֹף צְרוּר חַיִּים צְפוּנָה:
 זְכָרְיוֹ גּוֹאֲלֵי חַי עוֹד וְיִבְרַךְ
 וְכֹה לְחֵי לְאֵל חַי קוֹל רִנָּה:
 קָהַל נִפְשׁוֹת חֲסִידָיו יַעֲרֹכֵן
 בְּסוּד חַיִּים שְׁהֵם חַיִּים עֲדָנָה: (ז)

- (ב) כאשר תרגילי עצמך בלימוד התורה ובתפלה והודאה לאל, אז לא תחמדי הון ועושר, וההשתדלות להרבות נכסים תהיה דבר קל ונבזה בעיניך, וקנות חכמה ובינה יהיה בעיניך דבר יקר.
- (ג) מלת גיל היא כאן לשלש הוראות: א' שמחה; ב' עצבון, כמו וכמרוי עליו יגילו, ויגילו ברעה, לדעת ה' יונה; ג' זמן, כמו הילדים אשר כגילכם, ובלשון חכמים בן גילו, וכן בלשון ערבי גיל ענינו זמן והדר. ובדיואן יש סימן על אלו השלשה גיל, וכתוב בגילוי חזן, פרה אהל אלגיל (בנקודה תחת הגימל, להודיע שהכוונה על אות הגי"ם). והנה חזן בערבי עצבון ויגון, פרה ענינו שמחה, אהל אלגיל ענינו אנשי הזמן. והכוונה: דחי עצבונך על קנין ההון, מפני שמחת החכמה, כי אמנם אנשי הזמן, השטופים בתאוות הזמניות, הם סכלים ואין בהם תבונה — אבל ר' משה ז' עורא בתרשיש שלח (שער עשירי) הביא מלת גיל בשתי הוראות (זמן ושמחה), ואת העצבון לא זכר, ויפה עשה.
- (ג) הלא הזמן הקצוב לך (לחיות בעה"ז) אף אם רב יהיה, אינו אלא מעט מוער, כמו הרגע שהוא חלק קטן מהעונה — קצף האמור כאן אין ענינו סוף, אלא זמן קצוב, כמו בלשון רז"ל מחשבי קצין, וכמו שאנו אומרים לפדות מחבי קץ ישועתו, הכוונה הזמן הנגזר.
- (ד) במקום השיבתני כתוב בדיואן השיבותי.
- (ה) אם נראה בעיניך שנמרסה דעתי ורעיוני משתבשין, דע כי לבי ער אף אם אני ישנה — תשימני ענינו תחשבני, על דרך אל תתן את אמתך לפני בת בליעל, כי שום כמו נתן, ומוזה שום הדיינין, אע"פ שזה כס"ף וזה בש"ן, כמו שארז ומשפּאָרַת — במקום ואם אני כתוב בדיואן וגם אני.
- (ו) אני כמו ישנה ומטורפת מפני שאני נודדת מן קני שהוא במרום, ואני עצורה בצלמות (במחשכי החומר) ונתונה למיתה (כלומר לצאת מהגוף ביום מותו, וכמו שמפרש והולך ואהיה צרורה תוך צרור חיים) — בדיואן כתוב ממרורות במקום ממרומות, וכתוב ואלמות מלה אחת. הן אמת כי לא מצאנו במקרא מרומות אלא מרומים.
- (ז) בדיואן כתוב זכרתי גואלי חי, ולא יתכן לפי המשקל. ונ"ל כי המשורר נתכוון לפסוק ה' זכרו יברך, ואמר זכרו יברך, וכה לחי (במועד הזה בשנה הבאה)

דיואן לד לה לו

קהל נפשות חסידיו (המתפללים היום בביה"כ) יערכו לאל חי קול רגנה, בסוד
(באסיפת) חיים שיהיו חיים עדיין. שְׁהֵם בשוא, כמו בקהלת ג' י"ח. במקום
יערוכון כתוב בדיואן יעריכון ביו"ד אחר הרי"ש.

לד

מ א ו ר ה .

כן נ"ל, והיא בדיואן א' רס"ה, ומשקלה עשר תנועות בלי שום יתר.

יִזְמֵם וְלִלְלָה הַלֵּל לִי

הַאִיר אֶת-פָּנָיו אֶל-עַבְדְּךָ פָּנָי:

הָעֵלָה גְרוֹת אֹר וַיִּמַּשׁ חֲשָׁךְ (6)

יּוֹם בְּרַקִּיעַ קָרַע חֲלוֹנָי:

וַיִּזְאָל לְתַת מַהֲדוֹ עָלַי

רוּחוֹ דְבַר-בִּי עַל-יַד נְאֻמָּנִי:

דְּרַךְ יַחֲלַק אֹר הַדְרִיכָנִי

יּוֹם בָּא מִשְׁעִיר זָרַח מְסִינִי:

הָעֵת טָעַמְתִּי צוּף דָּתוֹ, שִׁחַתִּי

בָּאוּ נָא וּרְאוּ בִי אֹזְרוֹ עֵינָי: (3)

(6) וימש חשך, הוא כאן משרש מוש, כמו לא ימיש עמוד הענן יומם, ולא משרש
משש כמו וימש חשך (שמות י" כ"א).

(3) פתח בכריאת המאורות, וסיים בשבח התורה, על דרך מזמור י"ט.

לה

על הבטחון באלהים.

דיואן א' רס"ו, ומשקלו תנועה ויתר ושתי תנועות, יתר וב' תנועות ויתר.

צֵל יְדִי אֵל חַי יְהִי לְךָ מַחֲסֶה

אִם בְּתַמִּים וְאִמַּת בּוֹ תַחֲסֶה:

צַעֲדֶךָ וּבֹזֵן בְּיוֹם הַמַּהֲלָךְ

יְדֶךָ יַחֲזִיק בְּיוֹם הַמַּעֲשֶׂה:

בְּקִשָּׁה שְׁלוֹם וְרַדְּפֶהוּ, הֲלֵא

הוּא אֲדוֹן שְׁלוֹם וְשְׁלוֹם יַעֲשֶׂה: (6)

(6) אולי נעשה לאמרו קודם ברכת עושה השלום.

לו

תפלה בשתותו רפואה.

דיואן א' רע"ה, ומשקלה כסימן כ"ב.

דיואן לז לח

אלי רפאני וארפא
 אל-יחרה אפק ואפסה:
 סמי ומרקחי לה, בין טוב
 בין רע, ובין חוק ובין רפה:
 אתה אשר תבחר ולא אני
 על-דעתך הרע והיפה: (ב)
 לא על-רפואתי אני נסמך
 רק אל-רפואתך אני צופה:

(ב) הסם שאני שותה הוא שלך, בין שהוא טוב בין שהוא רע, כי אני לא אדע מה הוא הסם המועיל לי, אבל אני מניח הענין לבחירתך, שתבחר לי מה שהוא טוב לי, כלומר שתתן בלבי לבהור לי הסם המועיל ולא המזיק, כי אתה הוא היודע מה יפה לי ומה רע לי. ואמר אתה (הוא) אשר תבחר ולא אני, ולא אמר ולא הרופא, מפני שהוא עצמו היה רופא — וראוי היה שיעשה שלש תפלות אחרות, אחת להולה שאינו רופא, ואחת לקרוביו של הולה המשקים אותו הרפואה, ואחת לרופא ההולך לבקר את הולה, או שיאמר אותה בכל בקר.

לז

פיוט, אולי לנשמת.

דיואן א' רע"ו, ומשקלו כסימן י"ד.
 י אירון בוקבי נשפי
 הדר יערי וכרמלי
 ועונגי וקול תפי:
 וקננים עלי אפי:
 ד ביר הדדי ובית סודי
 היות ספם למול ספי:
 היותי שב ליחודו
 בקל-לפי וסרעפי:
 ונפשי תעלוז בשמו
 ורן וקרן יהל-לפי:

לח

ל נ ש מ ת.

דיואן א' רע"ז, ובכ"י והראן הוא רשות לשמת תורה. ומשקלו כסימן ג'.

י חידה שחרי האל וספיו
 ובקמדת תני שירך באפיו: (ב)
 הלא אם תרדפי הבלי ומנה
 ותאמרי כי אמת הם כל-בשפיו: (ג)
 ותזלי אסריו לילך ויומך
 ותערב לה תנומה מנשפיו: (ד)

דיואן לט מ

ד' עי כו אין בְּדוּדָה מְאוּמָה
 לְבַד עֵץ וַיִּבְשׂוּ מִחַר עֲנָפוֹ: (7)
 הָיִי לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ וּמִלְבָּד
 אֲשֶׁר בָּאת לְחַסֹּת תַּחַת בְּנָפוֹ:
 שָׁמוּ יִגְדַּל וַיִּתְקַדֵּשׁ בְּפִי כָל
 אֲשֶׁר נִשְׁמַת אֱלֹהִים חַי בְּאַפְּסוֹ:

(6) שחרי האל, כן הוא בכ"י והראו, והוא על דרך אלהים אלי אתה אשחרך, ובדיואן שחרי בית אל.

(3) בכ"י והראו המה כשפיו.

(ג) בכ"י והראו ותולי אהרי יומיו וליליו, אך לא מצאנו לילים במקרא, ואף בלשון חז"ל לא מצאנו לילים וליליו, רק מצאנו בסמיכות לילי שבתות ולילי רביעיות (וימיו גם הוא טעות, אך היה אפשר לתקן ימיו). ובדיואן כתוב אהרי לילך ויומך, ואני תקנתי אחריו.

(ד) בכ"י והראו לבד, ובדיואן אבל, והענין אחד, והראשון מובן יותר — בכ"י והראו במקום מחר כתוב מהר, והראשון יותר שיריי.

לט

אהבת האל תרומם הנפש.

דיואן א' רצ"א, והוא ג"כ בספר גנוי אקספרד (עמוד ל"ב), ומשקלו כסימן ה'.

לְקַרְבָּאת מְקוֹר חַיִּי-אֶמֶת אֶרְוֶצָּה
 עַל-בֵּן בְּחַיִי שְׂוֹא וְרִיק אֶקְוֶצָּה:
 לְרֵאוֹת פָּנָי מִלְבֵּי מְגַמְתִּי לְבַד
 לֹא אֶעְרוֹץ בְּלִפְנֵי וְלֹא אֶעְרִיצָּה: (6)
 מִי יִתְנַנֵּי לְחַוֹּתוֹ בְּחֵלֶם
 אִישׁן שְׁנַת עוֹלָם וְלֹא אֶקְוֶצָּה:
 לוֹ אֶחֱזָה פָּנָיו בְּלִבִּי בְּיָתֶהּ
 לֹא שְׂאֵלוֹ עֵינֵי לְהַבִּיט חוּצָה: (3)

(6) ולא אעריצה, ביו"ד, כן הוא בגנוי אקספרד, והכוונה לא אערוץ ולא אירא מזולתו, ולא אייחס לזולתו כח וגבורה, כמו ואת מוראו לא תיראו ולא תעריצו (ישעיה ח' י"ב); ובדיואן ולא אערוצה ביו"ו.

(3) בגנוי אקספרד לצאת חוצה, והוא שבוש.

מ

תפלה קצרה על הגאולה.

דיואן א' רצ"ט, ומשקלה תנועה ויתד ושתי תנועות, יתד ב' תנועות ויתד,
 וְדִפְרוֹת תְּפָרוֹשׁ לְרוּחַ נְבֻכָּה
 מִבְּאֵב עַל-אוֹיְבִים הִיא צִנְעָקָה:

דיואן מא מב

נָא תִקְרַב עֵת פְּדוּתֵי מִיָּדֵי
 בַּת-אָדוֹם עָלַי אֲשֶׁר שָׁן חֲרָקָה: (6)
 אַהֲבָה עֲזָרָר לְמַרְנַפְשִׁי, אֲשֶׁר
 דָּתַף תַּחַת לְשׁוֹנוֹ מִתְּקָה:

(6) המליצה הפוכה, והמעם: אשר עלי שן חרקה:

מא

מ א ו ר ה .

דיואן א' ש"ג, מחזור ויטרי, והראן רשות לשבת שמעו, ודי קהלות
 בשחרית תשעה באב. המשקל כסימן ד'.

יְרִיעוֹת שְׁלֹמֹה, אֵיךְ	בְּתוֹף אֶהְלִי קָדָר
שְׁנִיתֶם, וְלֹא תֹאֵר	עֲלִיכֶם וְלֹא הֲדָר:
הַמוֹנִים אֲשֶׁר שָׁכְנוּ	לְפָנַי בְּתוֹכֵנוּ
חֲרָבוֹת עֲזָבוּנֵנוּ	וַיִּפְרֵץ בְּלִי נִגְדָר:
וְהִלְכּוּ בְּלִי קָדָשׁ	בְּגוֹלָה וְהָיוּ חֵל
וְאֵיךְ תִּשְׁאַלְוּ הֲדָר	לְשׁוֹשָׁן בְּתוֹף דְּרָדָר:
דְּחִוֵי שְׁכִנְיָהֶם	דְּרוּשֵׁי אֲדֻנְיָהֶם (6)
לְכֹלֶם בְּשֵׁם וְקָרָא	וְאִישׁ לֹא יְהִי נֶעְדָר:
הֲדָרִים בְּרֵאשׁוֹנָה	יִשׁוּבֵב בְּאַחֲרוֹנָה
וַיֵּאִיר בְּאוֹר שְׁבָעָה	מְאֹזְרִים אֲשֶׁר קָדָר:

(6) דחויי שכניהם, כן הוא במחזור ויטרי, וכן נכון, ובשאר נסחאות דחויי עזניהם
 — דרושי אדוניהם, הכוונה על הקב"ה, וכמו שמפרש והולך לכלם בשם יקרא,
 ובכיו והראן דחויי אדוניהם, ואיננו מתישב עם מה שאחריו.

מב

תוכחה לנשמה.

דיואן א' ש"ו, ומנהג אוניון (דף י"ד ע"ב) רשות לראש השנה, והמשקל
 יתד ותנועה, יתד ושתי תנועות, יתד ב' תנועות ויתד, בדלת ובסוגר.

יִשְׁנָה בְּחִיק יְלֵדוֹת לְמַתִּי תִשְׁכְּבִי?
 דְּעֵי כִי נְעוּרִים בְּנַעֲרַת נִנְעָרוּ:
 הַלְעַד יָמֵי הַשְּׁחָרוֹת? קוּמִי צְאִי
 רְאִי מִלְּאֲכֵי שׂוֹכְהָ בְּמוֹסָר שְׁחָרוּ: (6)
 וְהַתְנַעֲרִי מִן הַזְּמַן בַּצְּפָרִים
 אֲשֶׁר מְרַסְסִי לִילָה וְתִנְעָרוּ:

דיואן מג

דְּאֵי כְּדָרוֹר לְמִצּוֹא דְרוֹר מִפְּעֻלְךָ
וּמִתּוֹלְדוֹת יָמִים בְּיָמִים סְעָרוּ:
דְּיֵי אַחֲרֵי מַלְכָּךְ מְרַדְּפֵת, בְּסוֹד
נְפִשׁוֹת אֲשֶׁר אֶל-טוֹב וַיְנַהֲרוּ:

(ב) ראי שערות לבנות הצומחות בראשי, שהן שליחי הזקנה, או התחלואים וחולשת הכחות, וכל אלה מבקרים אותך במוסר, כאלו מוכיחים אותך ומזכירים לך יום המיתה. במוסר שחרו, לקח מן הפסוק ואהבו שחרו מוסר.

מג

על כנסת ישראל.

דיואן א' ש"ו, והמשקל כמשקל יבא אלהינו ואל יחרש.

יִנְתַּח רַחֲמִים נְדָדָה יַעֲרָה (ב)

פְּשֻׁלָּה וְלֹא יִכְלָה לְהִתְנַעֲרָה:

הִתְעוֹפְפָה, הִתְנוֹפְפָה, חוֹפְפָה

סְבִיב לְדוֹדָה סוֹחֲרָה סוֹעֲרָה:

וַתַּחֲשׁוּב אֶלֶף לִקְצֵן מוֹעֲדָה

אִךְ חִפְּרָה מִכָּל אֲשֶׁר שְׁעָרָה: (ג)

דְּוָדָה אֲשֶׁר עָנָה בְּאֶדְךָ נְדוּד

שָׁנִים, וְנִפְשָׁה אֶל שְׂאוֹל הַעֲרָה: (ד)

הֵן אִמְרָה לֹא אֶזְכְּרָה עוֹד שְׁמוֹ

וַיְהִי בְּתוֹךְ לִבָּהּ בָּאֵשׁ בּוֹעֲרָה: (ה)

לְמָה כְּאוֹיֵב תִּתְחַהֵּל לָהּ, וְהִיא

פִּיָּה לְמַלְקוֹשׁ יִשְׁעָךְ פְּעָרָה:

וַתֵּאֱמֵן נִפְשָׁה וְלֹא גוֹאֲשָׁה

אִם בְּבָדָה בְּשְׁמוֹ וְאִם צְעָרָה: (ו)

יבא אלהינו ואל יחרש

על כל-סביביו אש מאד נשערה:

(ב) יערה, מלעיל, נדדה ביערים.

(ג) שערה, מן שער בנפשו (משלי כ"ג ז'), חשבה שהגלות לא תמשך יותר מאלף שנים, שהם כלים בשנת ד' אלפים תתכ"ח.

(ד) באורך נדוד שנים, מליצה קשה מאד, ונ"ל כי מלת נדוד נאמרה כאן בדרך גימטריאה, והכוונה שהגלות נמשכה ס"ד שנים אחר תתכ"ח, ונכתב הישיר הזה בשנת תתצ"ב (1132), והמשורר היה אז בן חמשים שנה ויותר מעט.

(ה) עיין ירמיה כ"ט.

(ו) עיין אויב י"ד כ"א, והכוונה לא נואשה מן הגאולה לא כשהיתה בגולה, ולא כשהיתה בשמלות.

מד

על כנסת ישראל.

דיואן א' שכ"ב, והמשקל כסימן ד'.

ימינה השיבות	ונטה ימינו צר
המאום מאסתנו	ואם ידך תקצר?
הלא ידך תעז	ותרום ימיך
ותשקוט ותרשיע	ואין עמך מעצר:
ולמה בעלוננו	אדונים, ואת חלקי
ועם יעבוד יוצר	היובל עבוד נוצר?
הגולה בשם קדשך	בעת צר ועת מרחב
ואיך פעמה ומעד	ואיך צעדה וצר?
הבאתה ארון עולם	במוסר ברית אהבה
וגם היא ומעולם	להחזיק בך תפצר:

מה

פ ת י ח ה ל ש ח ר י ת .

כן נ"ל, והיא בדיואן א' שלי, ומשקלה כסימן ד'.

כל-בוכבי בקר לך ישירי
 פי זהריהם ממה זיהירי:
 ובני אלהים עומדים על משמרות
 ליל ויום שם נאדר ואדירי:
 וקהל קדושים קבלו מהם, וכל-
 שחר לשחר ביתך יעירי:

מו

תוכחה לעצמו, שלא יאמר אחמא ואשוב.

דיואן א' שלי, והמשקל כמו הקודם, אלא שאין הפרש בין הדלת הראשונה לכל שאר הדלתות.

מה-תאמין בזמן אשר אין בו אמת (6)

היה פי עמלי רב וזמו קצר:
 כל-איש יצו אחיו לבלתי יחטא
 לאמר שמר-לך פן יסיתך וצר:
 ובעת חמוא, שח: מה-בנר-איש לעשות? (6)
 הניצור והיצר ביד היוצר:

דיואן מז מה מט

(b) המשורר מדבר אל לבו:
(c) וכשזרמן לאדם לחטוא, אז יאמר שהכל בגורה:

מז

בהיותו בספינה על יאור מצרים לעלות לאדמת הקדש.

דיואן א' של"ח ובב"י עמוד צ"א, והמשקל כסימן ג'.

אֱלֹהֵי, פְּלִאָה דֹר דֹר יִרְחֵשׁ
וּמִפִּי אָב לְבָנִים לֹא יִכְחָשׁ:
וְזֶה הַיָּאֹר לְעַד, כִּי דָם הִפְכַתּוּ
בְּלֹא לֵחֵם וְלֹא קָסָם וְנָחֵשׁ:
אֲבָל שְׂמֵךְ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן
וְהַמַּטֶּה אֲשֶׁר נִהַפֵּךְ לְנָחֵשׁ:
הִנֵּה עֹזר לְעַבְדְּ הָאֱמִין בְּךָ
וְלִרְאוֹת אֶת-מְקוֹמוֹת פְּלִאָה חָשׁ:

מח

אל תיגע להעשיר.

דיואן א' ש"מ, ומשקלו כסימן ב'.

לְבָבִי, מִה-תִּרְדָּף הַזֶּן וְעֹשֶׁר
וְתִרְדָּף אֶת-זֶמַן נִפְתָּל וְעַקֵּשׁ?׃
רְאֵה כָל-מְאָרִיךְ שׁוֹלֵי מְעִילֹ
יְהִי בְּאַחֲרֹנָה לֹו לְמוֹקֵשׁ:
וְרֹזַע הַזֶּמַן גְּלוּי, וְאַתָּה
תִּבְכֶּשׁ לָךְ גְּדֻלוֹת? אֶל-תִּבְכֶּשׁ:

מט

פ ת י ח ה ל ש ב ת .

כך נ"ל. דיואן א' שט"ג, והמשקל כמשקל יגדל אלהים חי וישתבח.

עֲבַד אֲשֶׁר יַעֲרִי לְשִׁחְרָף
שָׁחַר, וְיִדְרוֹשׁ מִמֶּךָ חֶפֶשׁ:
הֵן יוֹם מְנוּחָה, דַּל אֲמַתָּה (b)
עַל בְּזֵי-אֲמַתָּה, וְיִנְפֹשׁ:
יוֹם לְעֵרוּךְ שִׁיר אֹתָהּ נִפְשׁוּ
לְשִׁמְךָ וְזִכְרֶךָ תְּאֻנֹת נִפְשׁוּ:

(b) נראה היות טעות סופר במלות דל אמתך, ואולי צ"ל שלח אמתך, ויהיה שוא השי"ן הו"ן מן המנין.

ג

אין חרות אלא תורה.
 דיואן א' שמ"ד, והמשקל כמו הקודם.
 עבְדִי זְמַן, עבְדִי עבְדִים הֵם
 עבְדִי יי הוּא לְבַד חֲפְשִׁי;
 עַל-כֵּן בְּבִקֵּשׁ כָּל-אֲנוּשׁ חֲלָקוּ
 חֲלָקֵי יי אֲמַרְהָ נִפְשִׁי;

נא

על חלום אשר חלם
 והנה עומד בבית המקדש בשעת עבודה.
 דיואן א' שעי'א ובב"י עמוד נ"ד, והמשקל כסימן ג'.

אֱלֹהֵי! מִשְׁכַּנְתֶּיךָ יְדִידוֹת
 וְקַרְבָּתֶיךָ בְּמִרְאֵה לֹא בְּחִידוֹת:
 הִבִּיאֲנִי חֲלוֹמֵי מִקְדָּשִׁי אֵל
 וְשָׂרְתִי מִלְאֲכֹתֶיךָ הַחֲמוּדוֹת: (ב)
 וְהַעֲוִלָּה וּמִנְחָתָהּ וְנִסְכָּהּ
 וְסָבִיב תִּמְרוֹת עֵשֶׂן בְּבִדוֹת:
 וְנִצְמַתִּי בְּשִׁמְעֵי שִׁיר לְוִיִּם
 בְּסוּדֵיהֶם לְסֹדֵר הָעֲבוֹדוֹת:
 הִקְצוֹתַי וְעוֹדֵי עֲמָךְ אֵל
 וְהוֹדֵתַי, וְלֶךְ נָאָה לְהוֹדוֹת:

(ב) ושרתי, מן אשורנו ולא קרוב.

נב

ב ק ש ה.

דיואן א' שעיג ומנהג ספרד שחרית יוה"כ, והראן ומנפלייר יום ב' דר"ה, בני רומא תענית צבור, רומניא (דפוס ראשון) דף של"ח, ושירים וחמדות סימן ר"ף, וכ"י קורפו שחרית יוה"כ; והמשקל כמו הקודם, אלא שהשיר הזה משונה מהקודמים בזה, שסופו כהתחלתו וזה על דרך הבקשה האחרת שתחלתה וסופה אלהי אל תדינני כמעלי. וזאת (אלהי אל תדינני) אע"פ שהיא מיוחסת בקצת ספרים לר"י הלוי, נראה כי לא לו היא, כי היא נזכרת בהובות הלבבות (שער הכניעה פרק ז'), ורבנו בחיי קדם לר"י הלוי, וגם בדיואן רי"ח איננה. ובמנהג מונפלייר כתוב כראשה לראב"ן מר' שאול ז"ל, וכבר מצאתי פיוטים אחרים חתום בהם שאול, אך מליצת לאבן מר' פלוני לא ראיתי כמוה.

דיואן נב

וַיִּנְדָּדָה כָּל-תְּאוֹתַי
וְאִם לֹא אֶעֱלֶנָּה עַל-שִׁפְתַי:
רְצוּנָה אֲשַׁאלָה רַנֵּעַ, וְאֶגְנֹעַ
וְיִמּוּ יַתֵּן וְתִבֹא שְׂאֵלָתִי: (ב)
וְאֶסְקֹד אֶת-שְׂאֵר רוּחֵי בִידָה
וַיִּשְׁנָתִי וְעָרְבָה-לִי שְׁנָתִי: (ג)
בְּרַחֲקֵי מִמֶּנּוּ מוֹתֵי בְחַיִּי
וְאִם אֲדַבֵּק בָּהּ חַיִּי בְּמוֹתֵי: (ד)
אֲבָל לֹא אֲדַעַה בְּמָה אֶקְדֵּם
וּמַה-תְּהַיְיָה עֲבוֹדָתִי וְדַתִּי: (ה)
דְּרַבִּיָּה וַיִּלְמַדְנִי
וְשׁוֹב מִמַּאֲסָר סְבִלּוֹת שְׁבוֹתַי:
וְהוֹרֵנִי בְּעוֹד יִשְׁ-בִי יִכְלֹת
לְהַתְעַנּוֹת, וְאֶל-תְּבוּחַ עֵנּוֹתִי: (ו)
בְּטָרֵם יוֹם אֲהִי עָלַי לְמִשְׁאָ
וְיוֹם יִכְבֹּד קִצְתִּי עַל-קִצְתִּי: (ז)
וְאֶבְנֶע בְּעַל בְּרַחֲמֵי, וַיֵּאכֵל
עֲצָמֵי עֵשׂ, וְנִלְאוּ מִשְׂאֵתִי: (ח)
וְאִפְּע אֶל-מְקוֹם נִסְעוּ אֲבוֹתַי
וּבְמִקוֹם תְּחִנּוֹתֵם תְּחִנּוֹתִי:
כִּי־גַר תּוֹשֵׁב אֲנִי עַל-גַּב אֲדָמָה
וְאוֹלָם כִּי בְּכַטְנָה נַחֲלָתִי:
נְעוּרֵי עַד-הַלּוּם עָשׂוּ לְנַפְשָׁם
וּמִתִּי גַם-אֲנִי אֶעֱשֶׂה לְנַפְשִׁי:
וְהַעוֹלָם אֲשֶׁר נָתַן בְּלִבִּי: (ט)
מִנְעֵנִי לְבַקֵּשׁ אַחֲרֵיתִי:
וְאֵיכָה אֶעֱבֹד יוֹצְרֵי, בְּעוֹדִי: (י)
אֲסִיר יוֹצְרֵי וְעַבְדֵי תְּאוֹתַי?
וְאֵיכָה מַעֲלָה רָמָה אֲבַקֵּשׁ?
וּמִחַר תְּהִיָּה רָמָה אַחֲוֹתִי:
וְאֵיךְ יִיטֵב בְּיוֹם מוֹכָה לְבָבִי?
וְלֹא אֲדַע הַיִּיטֵב מִחֲרָתִי: (יא)
וְהַיָּמִים וְהַלְּלוֹת, עָרְבִים
לְבִלּוֹת אֶת-שְׂאֵרֵי עַד-כְּלוֹתִי:
וְלָרוּחַ יִזְרוּן מִחֲצִיתִי
וְלַעֲפָר יִשְׁיבִין מִחֲצִיתִי:

וְמָה אָמַר, וַיִּגְרֵי וַרְדֵּפְנִי (ב)
 בְּאֵיזֵב מְנַעֲרֵי עַד-בְּלוֹתַי:
 וּמַה-לִּי בְזִמְן אִם-לֹא רְצוֹנָה? (ג)
 וְאִם אֵינָה מְנַתִּי מִהֶרְמֵנֵתִי?
 אֲנִי מְמַעֲשִׂים שׁוֹלָל וְעָרוֹם
 וְצִדְקָתָהּ לְבִדְהָ הִיא כְּסוּתִי:
 וְעוֹד מָה אֶאֱרִיךְ לְשׁוֹן וְאֶשְׂאֵל?
 וַיַּגִּדָה בְּלִתְּאֹתַי:

- (ב) אני שואל להשיג רצונך רגע אחד, ואח"כ אמות מיד (בטרם אשוב לחטוא).
 (ג) ואפקיד בידך רוחי הנשארת (אחר המות), ואישן (שנת עולם) ושנתי תהיה ערבה לי (בעולם הנשמות).
 (ד) וזה אני אומר מפני שבהיותי רחוק ממך אף אם אחיה לאורך ימים אין חיי נחשבים חיים כי הם סבת רעתי אחר המות, ואם ארבק כך גם אם אמות בקוצר ימים הנה מיתתי סבת חיי וטובתי בעוה"ב.
 (ד) אין ספק כי בעל הכוזרי לא היה מסופק מה תהיה עבודתו ודתו, אבל הכוונה על דרכי פרישות וענויים שאינם מן התורה, וראיה לזה מה שהוא אומר אח"כ והורני בעוד יש בי יכולת להתענות. ונ"ל כי בזמן שכתב הבקשה הזאת היה המשורר אדוק בדעות רבנו בחיי יותר ממה שהיה בעת כתבו ספר הכוזרי (עיין מאמר ג'). ומי יתן והיו החכמים מזכירים תמיד בספריהם ובכל מכתביהם הזמן והמקום אשר בהם כתבו אותם.
 (ס) דיואן ולא תבוזה. (ו) דיואן ויום תכבד. (ז) דיואן ותאכל.
 (פ) נקדתי אשר גִּתָּן כמו שהוא בקהלת (ג' י"א) וכמו שהוא במחזור ספרדי ובכ"י מונפלייר וקורפו, אך באמת ראוי היה לוטר אשר נתת בלבי, כי הבקשה כלה היא לנכח האל, ואחרי שלפי המשקל אין כאן מקום למלת נתת, היה ראוי לקרוא גִּתָּן או גִּתִּין.
 (ט) במונפלייר ועודי, וגם הוא נכון. (י) דיואן התישב אחריתי.
 (יב) דיואן רדפני, ויתכן לנקד (לצורך המשקל) וַרְדֵּפְנִי.
 (יג) בכל הנסחאות שבירי (חוץ מהדיואן) ומה לי מְזִמְן.

נג

המשורר ראה בחלומו (בשנת 1130) מפלת מלכות ישמעאל.

דיואן א' שעיד, והמשקל כסימן ד'.
 נִמְתָּ וְנִרְדַּמְתָּ וְחָרַד קִמְתָּ
 מַה הַחֲלוֹם הָזֶה אֲשֶׁר חִלְמְתָּ?
 אוֹלֵי חֲלוֹמֶךָ הִרְאָה שׁוֹנְאָה
 כִּי דַל וְכִי שֶׁפֶל וְאַתָּה רִמְתָּ:
 אָמְרוּ לְבֶן-הַגֵּר: אֲסוּף יַד גְּאוּהָ
 מִבְּזֵי-גְבוּרָתָהּ אֲשֶׁר זְעַמְתָּ:
 שֶׁפֶל רְאִיתִיךָ וְשׁוֹמֵם בְּחֲלוֹם
 אוֹלֵי בְּחִמִּיץ בֶּן בְּבֵר שֶׁמְמַתָּ:

דיואן נר

וּשְׁנַת תַּתִּיךְ תַּתִּיךְ לִי כָּל-אַנְוָה:
תְּבוֹשׁ וְתִחַפֵּר מֵאֲשֶׁר זָמַמְתָּ:
הֵאֵת אֲשֶׁר נִקְרָא שְׁמִיךְ פָּרָא אֲנִישׁ
מִהַ-בְּבִדָּה יִדְדֵךְ וְיָמָה עֲצַמְתָּ!
הֵאֵת מִקְרָא פּוּם מְמַלֵּל רִבְרִבָּן
וְאֲשֶׁר בְּקִדְיָשִׁי זְבוּל נִלְחַמְתָּ:
הֵאֵת חֶסֶף מִינָא בְּרַגְלֵי פְרִזְלָא
בְּאַחֲרִית פְּאֵת וְהִתְרוֹמְמַמְתָּ:
אוּלֵי נִנְסַף אֵל בְּאַבְנָא דִּי מַחַת
צִלְמָא, וְיִשְׁלַם לִיךְ אֲשֶׁר הִקְדַּמְתָּ:

השיר הזה נמצא ג"כ באקספרד ומשם העתיקו דוקסס והוציאו לאור באוריאנט (1850, עמוד שצ"ט), וגיגר בדיואן שלו (עמוד פ"א) תרגמו ללשון אשכנז, ואת השבועים שנפלו בו באוריאנט הגיה (עמוד קני"ט) על פי מה ששלחתי לו מן הדיואן שבידי, ומלות ראה בחלום מפלת מלכות ישמעאל אינן בדיואן (כאשר יחשוב מי שיראה דבריו שם), אבל אני מאמין דעתי הוספתי אותן בראש השיר.

נר

שירים נחקקו על תיבה חדשה בביד"ב (בשנת 1107).

דיואן א' שע"ה, והמשקל כסימן ל"א.
מַעַם יִי זֹאת יִצְאָה בְּעַם הָאֵל
בַּיּוֹם לְהַפְּלִיא בָּם עֲצוֹת וְתוֹשִׁיּוֹת:
חֲדָשׁ לְכָל-נַפְשׁ שְׂמַחָה בְּהַתְּחַדֵּשׁ
שְׂמָחוֹ, וְעִרְבוּ כָּל אַנְחוֹת וְתִאֲגִיּוֹת: (ב)
יָשֶׁב כְּמִשְׁפָּטוֹ מִגְּדֵל עָלָי כִּנּוּ
הוֹקֵם לְעֵינַי צוֹפִים אוֹתוֹ וְצוֹפִיּוֹת: (ג)
הֵנוּ לְעֵינַיִם תְּאוּנָה, לְתַמּוֹרוֹת
עָלָיו, וּמְקַלְעַת פְּקָעִים וּמִשְׁפִּיּוֹת: (ד)
נִזְדָּה לְצוֹר עֲשָׂה כְּזֹאת, וְאִם קָצְרוּ
לְשׁוֹנוֹת לְסַפֵּר אֵת חֶסְדּוֹ, וְכָל-פִּיּוֹת:
חֲדָשׁ שְׁנַת שְׁשִׁים וְשִׁבְעֵי, וְגַם הַצֵּב
תִּזְכּוּ לְשֵׁם מִגְּדֵל בְּנוֹי לְתַלְפִּיּוֹת:

(ב) האל חידש שמחה לכל נפש בהתחדש הארון, ואז פסקו, ובטלו כל אנחות. אבל בהתחדש שמחו קשה מאד, ואולי במקום שמחו צ"ל נחזו או מְנוּחוּ, והכוונה על ארון הקדש.

(ג) הוקם לעין צופים וצופיות אותו, כלומר לעיני האנשים והנשים הבאים לביה"כ, וכלם מסתכלים בארון המחדש הזה, לרוב יפיו. במקום כמשפטו כתוב בדיואן במשפטו.

(ד) מלת ומשכיות הוספתיה מסברה (ועיניה כל מיני ציורים), וכי ייש כאן מקום פנוי.

נה

בשבת התורה.

דיואן א' שע"ה, וכתוב בראשו ולה מומא כתב עלי שרה אלתורה,
כלומר שר"י הלוי כתב השיר הזה על פירוש התורה, וזה יתכן על
שני פנים, אם שהוא עצמו עשה פירוש לתורה וכתב השיר הזה
בראשו, אך לא ראינו ולא שמענו שעשה הוא ז"ל פירוש לתורה;
ואם שאדם אחר עשה פירוש לתורה, והוא ז"ל כתב שיר בראשו,
אך יקשה כי אין בשיר הזה שום תהלה לאותו הפירוש. ואולי יאמר
אדם שעשה השיר הזה לתתו בראש ספר הכוזרי, ולפי זה יקשה כי
אין בו שום רמז לתכונת הספר ההוא, וגם יקשה מדוע לא נמצא השיר
בראש הכוזרי בשום כ"י. ואולי הנכון הוא שהיה בלב הצדיק לפרש
את התורה, ואולי ג"כ החל מלאכתו, ואח"כ נחם, ועשה תחתיו ספר
הכוזרי, וזה לכמה טעמים, את שגלויים לנו, ואת שאינן גלויים לנו
— והיותר קרוב בעיני הוא כי מאסף הדיואן טעה, והשיר נעשה בשבת
התורה, ולא בשביל שום פירוש. והמשקל כסימן ל"א.

מִי זֹאת הַדָּר פְּנִים בְּשִׁמְשׁ גְּלִתָּה
יִפְיָה לְמוֹל אֲנִשִּׁי יִקָּר לֹא בִּפְתָה: (ב)
בְּרָה לְאוֹמֵן שֶׁלְקָחָה לֹז לְבַת (ג)
עֲדָנָה עֲדִי-עַד לָהּ אֲשֶׁר לֹא בְּלִתָּה:
לִפְנֵי מַלְכִים דְּבָרָה לֹא נִבְלָמָה
גַּם תּוֹף סָגוֹר לֵב הַחֲכָמִים הִנְתָּה:
מִתְהַלְלָה לְאָמֹר: בְּאִמָּנִם יוֹצְרֵי
אוֹתִי בְטָרָם כֹּל יִמְיִנוּ קִנְיָתָה:
לִבְנֵי אֱלֹהִים קָרְאָה עֵת עֲרִבָה
שִׁלְחָן בְּמַטְעָמִים וְלֶחֶם עֲשִׂתָה: (ד)
בִּי מַעֲדֵי הַמַּלְכִים נִתְּנוּ
בִּי כֹל-לִשׁוֹן אֵלִם בְּצַחֲוִית עֲנִיתָה:
בִּי חוֹקְקֵי אֶדְךָ בְּלִבָּם אֶדְרָקִי
בִּי עֵין מִתִּי חֲשָׁךְ מְאוֹרִים רְאִיתָה:
בִּי נִעְמָה נִפְשׁ לִפְנֵי שַׁחֲרָה
מִכָּל-עֲקָלְקָלוֹת נִתְיָבָה פִּנְתָּה: (ה)
בִּי נִסְעָדָה רִגְלִי מִבִּקְשֵׁי מִדְּחֹת (ו)
בִּי יָד מְאֵהֵבִי עַל-עֲשׂוּרִים עֲלִיתָה:
לִי אוֹן וְלִי כְבוֹד וְלִי אֶדְרֵי יִקָּר
לִי אוֹר בְּשִׁמְשׁ לְעֶרֹב לֹא פִּנְתָה:
לִי מְחַקְרֵי עֲצוֹת וְלֹא שׁוּוּ בְּפִי
לִי הוֹד וּמַמְלָכָה לְתַפְשִׁי יָאִתָה:
לִי מְחַמְדִּים לִישְׁרִים נִצְפָנוּ
לִי מַעֲלַת מַעֲזוֹ לְמַבְצָר נִבְנִיתָה:

דיואן נה

לי הולכי דרך סלולה שחתו
 לי הנשמה נכספה גם-כִּלְתָּהּ:
 בזאו ואל לחם עצבים תלחמו
 סורו לגנה מכבוד אל רותה:
 אל-יש לבבכם אחרי העוזרים
 רהב, ברוצם לאֲשֶׁר לא צִוְתָה:
 על-משפנות רועים ועקבותם רעו (א)
 תדעו אזי פי רגלכם לא נמטה:
 זאת היא אשר לא כחדוה יודעים
 מדור לדור נחלה בידם היתה:
 ריחה פלי נמר, פנה היום פאו
 תמיד בעינה עמדה, לא כהתה:
 עזבה אנוש מהיות בשועלים, אשר
 דרסם עלי-מלך ודתו עותה:
 חדלה היותך על-רחקי דת לראש
 ונהנה זנב גורי אריות רבתה: (ב)
 הלוחמים לחמה ללחם לוחמים
 ביה, לעשות כל-איש כנפשו אותה: (ג)
 כל-איש בדרךו והלך לו, כי אמת
 שן אזלה בסר לבדה קהתה: (ד)
 ואני בזאת אדבק וחבלה תאחזו
 נפשי, ועקב זאת יי קהתה: (ה)
 אמנם אחזתי היא ועלי נעמה
 עת ביה אני ארצה והיא בי רצתה:
 אנהלה מדוי היותי, כי אחז--
 תתי היא, ונפשי בעבורה היתה:

- (א) כתבתי בשביל המשקל למול אנשי יקר, ובדיואן כתוב לפני אנשי יקר.
 (ב) לאומן, על שם ואהיה אצלו אמן (משלי ח' ל'), והמשורר הרכיב המליצה
 והיא עם מה שכתוב באסתר ויהי אומן את הדסה, לקחה מרדכי לו לבת.
 (ג) ולחם עשתה, הכוונה עשתה סעודה, כמו לשחוק עושים לחם (קהלת י' ט'),
 עבד לחם רב (דניאל ה' א').
 (ד) לפני שהרה, מלשון לשחר סניך (משלי ז' טו') — מכל עקלקלות וכו', הכוונה
 הנפש הנוכרת תפסה דרכה מכל עקלקלות. ובדיואן בי כל עקלקלות.
 (ה) מדחות, הוא כאן פעל עומד, רגל מבקשי היא נסעדת ונתמכת בי לבלתי
 תהיה נדחית. אך לא מצאנו שרש דחה בבנין הקל אלא פעל יוצא, ונ"ל כי
 הסופר טעה, וצ"ל מדחתי, כמו רגלי מדחי (תהלים נ"ד וק"ו ח').
 (ו) בדיואן על משכבות.
 (ז) חדלה צווי כמו עזבה שלפניו, חדל להיות ראש לשועלים — גורי אריות
 רבתה, על שם רבתה גוריה (יחזקאל י"ט ב').
 (ח) אותם גורי אריות הם הלוחמים לחמה (על שם לבו לחמו בלחמי) ועוסקים בתורה

להלחם באפיקורוסים הנלחמים בה, אשר בהפקרא נחא להו, שיעשה כל אדם
 מה שלבו חפץ — ובדיואן לה לעשות כל איש.
 (ט) המשורר אומר ילך כל איש בדרך שיבור לו, כי סוף סוף האוכל הבוסר תקחינה
 שניו, ועוזבו התורה יאכלו מפרי דרכם, אבל אני אדבק בה בכל לבבי ובכל נפשי.
 (י) מלת אדבק איננה בדיואן, והוספתיה מסברה.

נו

ל נ ש מ ת.

כן נ"ל, והוא בדיואן א' שע"ט, ומשקלו כסימן א', אך בלי תוספת
 שום שוא; וחתום בו ל"י.

לְקִרְאֵת מְקוֹר חַי אֶתֶן מִנְמָתִי

מָרָם יְשִׁיבוּנִי יָמִים לְאֲדַמְתִּי:

(ב) לֹא חֲקַמְה נְפִשׁ, רוּחַ מְרַדְפֵת,

כִּי הִיא לְבַדָּה מִתְבַּל תְּרוּמָתִי:

וַיְחִי לְבָבִי עַד מִבֵּין לְאַחֲרֵיתִי

כִּי יוֹם תְּנַוְמָתִי תִהְיֶה תְּקוּמָתִי:

יוֹם וְעַמִּיד מַעֲשֵׂה יָדַי לְעֵמְתִי

יוֹם יִאֲסֹף אֵלָיו רוּחִי וְנִשְׁמָתִי:

(ב) נפשי המרדפת רוח והולכת אחר ההבל, מי יתן ותחכם, ותבין כי היא לבדה
 תרומתי וראשית תבואתי, היקרה מכל מה שיש לי בתבל.

נז

תשוקת הנפש למקום מחצבה.

דיואן א' ש"ף, והמשקל כסימן ל"א, אלא שכל בית מתחיל בתיבה
 שבסוף הבית הקודם.

נְפִשׁ לְבֵית אֵב נִכְסְפָה גַם-בְּלִתָּה

גַם בְּחִלּוּמוֹת לְחֻזוֹתוֹ עֲלִתָּה: (ב)

עֲלִתָּה וְלֹא מִצָּאָה אַרְוִיכָה, כִּי חֲלוֹם

לֹא יִחְלִים נְפִשׁ בְּהִקְיֵן חֲלִתָּה: (ג)

חֲלִתָּה בְּיוֹם לֹא חֲלִתָּה פָּנִים אֲשֶׁר

לִי לִי יִקְרָם וְהִדְרָם, בְּלִתָּה:

בְּלִתָּה לְהִתְחַדֵּשׁ וַיִּגְעָה לְעֵלּוֹ (ד)

כִּי לֹא לְתַחֲוֵי גִלְתָּה יוֹם גִּלְתָּה:

גִּלְתָּה וְדִלְתִי מִעֵין פִּתְחָה, וְעוֹד (ה)

עֵינָה אֵלֵי-מַיִם עֲמָקִים תִּלְתָּה:

תִּלְתָּה עֲלֵי-יָתֵד, וְאִסָּר אִסָּרָה (ו)

בְּלִתְ-עֹזֹב חֲקַמְה, וְאֵלָה אֵלְתָּה:

- (ב) החלום לא ירפא מי שהוא הולה בהקיץ, ואם יחלום החסיד והנה עומד בעולם המלאכים ונהנה מזיו השכינה, לא יספיק זה לרוות צמאו ולרפוא מחלת נפשו אשר היא חולת אהבה לאלהיה.
- (ג) הנפש הולה וכואבת ביום שלא תוכל להתפלל לבוראה, אשר לולי זיו פניו היקרים וההדורים, כנגד תבלה באהבתה, אותו — המשל לקוח משירי החשק.
- (ג) הנפש הבלה בחולי אהבתה, אך לא למות ולהכרת, אלא להתחדש בהפרדה מהגוף, והיא יגעה (בעבודת האל) לעלוז אה"כ (בעוה"ב), כי כשגלתה (מבית אביה ובאה בגוף) לא גלתה להבל וריק (אלא כדי שתזכה למעלה רמה במעשיה הטובים).
- (ד) כשגלתה (ובאה לעוה"ז) פתחה דלתות מעין (החכמה), ועיניה תלויות תמיד לדלות מים עמוקים (במצפוני החכמה).
- (ס) היא תולה עצמה על יתר (החכמה, לבלתי הפרד ממנה), והיא נשבעת שלא לעזוב החכמה — תלתה הוא כאן פעל עומד, כמו שהוא ותלו עליו כל כבוד בית אביו (ישעיה כ"ב כ"ד) לדעת רבים, ולא לדעתי.

נח

האוהב את יי מקבל בשמחה צרות הגלות ואוהב את רודפיו.

דיואן א' שפ"א, והמשקל כסימן ה'.

מֵאֵן מְעֹזן הָאֱהָבָה הָיִיתָ

חָנוּ אֶהְבִּי בְּאֲשֶׁר חָנִיתָ:

תּוֹכַחַת מְרִיבֵי עָרְבוּ לִי עַל-שְׁמֶךָ

עֲזֹבֶם יַעֲנֶנּוּ אֶת-אֲשֶׁר עֲנִיתָ: (ב)

לְמַדְוֹ חֲרוֹנֶךָ אוֹיְבֵי וְאֶהְבֶּם

כִּי יִרְדְּפוּ חָלַל אֲשֶׁר הִבִּיתָ:

מִיּוֹם בְּיֹזְתִינִי בְּיֹזְתִינִי אֲנִי

כִּי לֹא אֶכְבֵּד אֶת-אֲשֶׁר בְּיֹזְתָּ: (ג)

עַד יַעֲבְרֶה־עִם וְתִשְׁלַח עֹד פְּדוּת

אֶל-נַחֲלֹתֶךָ אֲשֶׁר פָּדִיתָ:

(ב) מלת עזבם קשה מאד, ואפשר לפרש בדוחק: הנח להם ויענו את אשר ענית, ויותר קרוב בעיני שהמלה משובשת.

(ג) ביותני ענינו ביותי את עצמי, על דרך עשיתיני (יחזקאל כ"ט ג') שענינו לדעת קצת עשיתי את עצמי, כלומר עשיתי את גדולתי — והנה הרעיון הזה (מיום ביותני ביותני) אולי לקוח הוא מאיזה משורר ישמעאלי שאמר כן לחשוקתו, אך כלפי האל הוא מאמר בלתי נאות כי חספ האל הוא שהחוטא יכיר הטאתו ויטיב מעלליו, ומי שהוא שב מדרכיו הרעים איננו בזה את עצמו, אבל הוא מכיר שהוא היום טוב ומשכיל יותר ממה שהיה אתמול שלשום, ובשובו כבירה חדשה לא יתכן שיהיה עוד נבזה בעיני עצמו, גם מה שאמר בבית הקודם שהוא אוהב את אויביו מפני שלמדו חרון האל והלכו בדרכיו ורדפו מי שהאל כעס עליו והכה אותו, הם דברי הבל, והסך מזה ממש הם דברי דוד (תהלים ס"ט כ"ז) כי אתה אשר הכית רדפו, תנה עון על עונם, גם אמר (י"ז י"ג) מרשע חרבך, הרי שאע"פ שהרשע הוא כחרב וכגרין ביר האל, עם כל זה רשע הוא ורשע שמו, כי בעשותו הרע אין כוונתו לעשות שליחותו של מקום, אלא למלא תשוקתו הרעה, ואיך יתכן לאהוב אותו? וכל זה לא נעלם מר"י הלוי, אך רוח השיר נשאתו הסעם הזאת לצד אהבת רודפיו, ופעמים אחרות נשאתו

לצד אהבת הנקמה, והדרך הישרה איננה לא בקצה האחד ולא בקצה האחר, אבל מלאכת השיר אוהבת הקצוות.

נט

על כנסת ישראל בגלות.

דיואן א' שפ"ג, והמשקל כסימן א', והתום בו יהו"ד, והה"א שבסוף כל בית משמשת ג"כ במקום ה"א אחרונה שביהודה, ודוגמת זה למעלה סימן ט"ו.

יִצְאָה לְקִדְמָה בְּלֶה לֵךְ כְּלִתָּה

מִיּוֹם אֲשֶׁר לֹא חִלַּתָּה קְדֻשָּׁה כְּלִתָּה: (ב)

הַשְׁתַּמְמָה מִיַּד עֲלֹתָה לְהֵר קִדְשׁ (ג)

כִּי רִאֲתָה זָרִים עָלוּ וְלֹא עֲלִיתָה:

וַתַּעֲמֵד רְחוּק, מִשְׁתַּחֲוֶה נֶכַח

הַיְכָלָהּ, מִבְּל־מְקוֹם אֲשֶׁר גָּלִיתָה:

דָּבַרְי תַחֲנֻתָהּ שְׁלַחָה לֵךְ מִנְּחָה

לְבָהּ וְעֵינֶיהָ מוּל כְּסֵאֵה תִלַּתָּה:

(ב) היא חולה וכואבת מן היום שאינה יכולה להתפלל בבית המקדש.
 (ג) מידי עלותה לחר קדש, הכוונה בכל עת שהיה לה לעלות לרגל, ונראה שנעשה השיר הזה לשלש רגלים.

ס

רשות ליום ראשון של פסח.

כך הוא במנהג מונפלייר, והוא בדיואן א' שפ"ג, ומשקלו כסימן ט"ו.

בְּלִילֵי זָבוּל רְאוּ הַדְרָךְ וְנִבְעַתוּ

וְנִלְי תַחֲזוּם שִׁתְּכוּ בְּצִאֲתָהּ וְנִצְמַתוּ:

וְאִיָּה תַעֲמִדְנָה הַנִּפְשׁוֹת בְּסוּדָה

מְקוֹם אֵלֶּשׁ מְלֻחָמַת סְלָעִים וְנִצְתוּ:

אָבֵל יֵאָמֵץ לִבָּם בְּהָ אִם תֵּאֱמָצִים

וְנִלְווּ אֵלָי רֹזָאִים בְּבוּדָה וְשִׁרְתוּ: (ב)

וְלִבְזָן לֵךְ כְּל־הַנְּשָׁמוֹת מְהֻלָּלוֹת

אֱלֹהִים לֵךְ נֶאֱוֶו תַהֲלוֹת וַיֵּאָתוּ: (ג)

(ב) בדיואן רואים כטובך, מונפלייר רואי כבנדך.
 (ג) דיואן כל הלבבות, ובגליון: אלצהיה (כלומר הנכון הוא) הנפשות, מונפלייר כל הנשמה מהללת (ונשחת המשקל) — מלת וַיֵּאָתוּ היא משרש יאת, כמו כי לך יאתה (לדעת קצת), ובמונפלייר וַיֵּאָתוּ, ונשחת המשקל.

דיואן סא סב סג

סא

ישראל יעמדו לעד.

דיואן א' שפ"ד, והמשקל כסימן ל"א.

שָׁמַשׁ וְיָרַח לְעוֹלָם שְׁרָתוֹ

חֲקוֹת בְּיוֹם וְלַיְלָה לֹא נִצְמָתוּ:

הֵם נִתְּנוּ אוֹתוֹת לְזֶרַע יַעֲקֹב

לְהַיּוֹת לְעוֹלָם גּוֹי וְלֹא יִכָּרְתוּ:

אִם בְּשִׂמְאֵל הוֹחֵם בְּיָמִין קַרְבָּם (b)

אֶל-יֵאמְרוּ נוֹאֵשׁ בָּעֵת יִתְעַנּוּ:

אֶךְ יֵאָמְרוּ כִּי לְעוֹלָם הֵם, וְכִי

לֹא יִשְׁבְּתוּ עַד יוֹם וְלַיְלָל יִשְׁבְּתוּ:

(b) בדיואן רוחם, ברי"ש.

סב

עצות.

דיואן א' תי"ג, והוא על משקל אדון עולם אשר מלך.

שָׁמַח בְּפָנַי חֲבָרִיק

וְזָעַף אֶל-תְּהֵי מַרְבָּה:

וְתִגְנוֹב לֵב חֲכָמִים, גַּם

עֲצַת הַיְעֻצִים תִּשְׁפָּה:

וְאֶל-תִּרְשַׁע וְאֶל-תִּסְכַּל

וְצַדִּיק אֶל-תְּהֵי הַרְבָּה:

וְיִמְלֵאוּ חֲפָצֶיךָ

וְכָל-מוֹבָה לְךָ תִּרְבָּה:

אמר שד"ל: ואם לא ימלאו חפצך, אל תתמה על החפץ, כי המשורר דבר כאן לפי החכמה המדומה, ולא זכר כי כל חכמה שמגמתה להנאת עצמנו, הבל וריק תעזור, והחכמה האמתית אין מגמתה להיטיב לעצמנו, רק להיטיב לוולתנו — וכאן נשלם החלק הראשון מהדיואן, ואבואה אל החלק השני, והוא נחלק לשני חלקים, ואתחיל מהחלק הראשון ממנו, ואקרא לו ב' א'.

סג

לנשמת.

דיואן ב' א' א', ומשקלו תנועה ויתד ג' תנועות ויתד ותנועה, ולפעמים שוא אחד חסר, או שוא אחד יתר. הפסוק החזור בסוף כל בית איננו שומר משפטי המשקל הזה, ומכל מקום הוא כולל כשאר טורי השיר הזה שתי יתדות וחמש תנועות, אלא שהיתדות אינן במושבותן הקבועות להן בשאר הבתים, והתום בו יהודרה.

אֲשֶׁר בָּיְדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חַי:	שֵׁם אֱלֹהִים אוֹדָה בְּשִׁיחִי
רֹאשׁ לְכָל־סִבָּה וְעֲלִילָה	יָד אֱלֹהִים כָּל רֶם וְנִעְלָה
וּמִבְּשָׂרֵי לִלְבִי נִגְלָה	לְחֻזְתּוֹ עֵינַי כָּלָה
אֲשֶׁר בָּיְדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חַי:	אֲחֻזָּה שְׂדֵי מִנְתְּחִי
בְּאֲנוּשׁ מִשְׁכַּלֶּת חֲכָמָה	הַמְכֹּזֵן נֶפֶשׁ עֲרוּמָה
וְהָרָה לְמַחֵר נְעִימָה	וּמִמָּאוֹר גַּר שֹׁבֵל וְחֲכָמָה
אֲשֶׁר בָּיְדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חַי:	בָּה שְׁנוֹת יָמָי גַּם יָרַחִי
וְאֶל־גְּדוּדָה כָּל־יָוִם תִּמְנָה	וְעֲלוֹת לִיסוּדָה תִּאֲמָה
וְעֲרוּפָה לִקְחִי וְאֲחִיָּה (ב)	וְדֵי הַיּוֹתָה בְּקַרְבִי תִצְוָה
אֲשֶׁר בָּיְדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חַי:	מַעֲשֵׂה יוֹצְרָה מִשְׁבַּחִי
מַעֲשִׂיו כִּי יִכְלֹן וַיֵּאבְדוּן	הַזֶּר לְדוֹר וְחֹדוֹ וְעִידוֹן
עַל מְתִים בְּסִתְרֵי יוֹדוֹן	וְהוּא לְבִדּוֹ יִשְׁאַר וְיִדוֹן
אֲשֶׁר בָּיְדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חַי:	וּמִזְבוּל הַשְּׁקִיפָה עַל אֶרְצִי
חַי בְּעַמְדוֹ נִגְדַּת עֲדַתְךָ	הַט לַעֲבָדֶךָ כִּן־אֲמַתְךָ
אֲעֲטוּפָה בְּבִנֵי בְרִיתְךָ (ג)	יִום בְּעַד חֶבֶל נִחַלְתְּךָ
אֲשֶׁר בָּיְדוֹ נֶפֶשׁ כָּל־חַי:	וְאִסְפַּר שְׂמָךְ לְאֲחִי

(ב) הכוונה כל זמן היותה בקרבי, כמו מדי דברי בו, וחבריו, שענינם בכל זמן (עיין ר"ק שרש ד'). בדיואן כתוב אצורה, ואני תקנתי תצורה, והכוונה כי הנשמה מצצורה ושואלת ממני שיערוף לקחי ואגיד מעשה יוצרה על ידי תהלותי.

(ג) במקום מלת בבני צריך להיות כאן תבה בת ג' תנועות, ואין בידי לתקן.

סד

ל נ ש מ ת.

דיואן ב' א' ב', ומשקלו חמש תנועות שתי פעמים בכל מור, בלי השגחה על החטפים. והדרך הזה למנות התנועות בלי להשיגח על החטפים, הוא אחד מדרכי פיוט, שעליהם אמר ר' יהודה הלוי (כוזרי מאמר ב' סימן ע"ח) וכבר היה לנו רוחב בדרכי הפיוט, וכוונתו על שני דרכים הנוהגים בפיוטים, אחד מהם חפשי מכל משקל, כמו שהוא ארון הסדר בל יחדל לר"י הלוי, וכמו שהם כל פיוטי הקלירי ורוב פיוטי מנהג אשכנז, והשני הוא שומר מספר התנועות, ויחשוב החטפים (הו"ו השרוקה בראש תבה כשאחריה תנועה) כאלו אינם (עיין אהב גר, עמוד צ"ב), וכמו שהם רוב פיוטי מנהג ספרד. אבל הפסוק החוזר בסוף הבתים הוא לפעמים חפשי ובלתי שומר מספר התנועות, כמו כאן את הנפש הזאת כולל שש תנועות, תחת כי שאר טורי הפיוט הזה נחלקים לשני חלקים בעלי חמש תנועות.

דיואן סד

<p>וְנַעַם צוֹר לְחַזוֹת אֶת־הַנֶּפֶשׁ הַזֹּאת :</p> <p>מִלֵּה שֵׁיג פֶּלֶאז מִגְדֵּלֵי רוּם שִׂיאז בָּם לְבָבִי מִצָּאוּ (b) מִפְּנֵי כֶסֶף וְלַעֲלוֹת נְחֻזוֹת: אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ וְגו'.</p> <p>צֵל, וּבָאָה שְׁמֵשׁ חִיבוּ אֶת־רֹאשִׁי (3) לִי כִנְחֵשׁ מִשִּׂיא יוֹם תִּמְאַן נִפְשִׁי אֶל־הָאָרֶץ הַזֹּאת: אֲשֶׁר וְגו' (3)</p> <p>אִישׁ מִלֵּא בִּזוּ וְרִישׁ? אֵךְ בָּךְ יְהִי דוֹרֵשׁ לְאֵט, פֶּן אֲרֹשׁ וְיוֹם חֲסֵדְךָ תוֹרֵשׁ הָאִמָּה הַזֹּאת: אֲשֶׁר וְגו' (7)</p> <p>נִפְשׁ בְּן־אִמְתְּךָ רְאֵתָה זוֹלָתְךָ (5) בְּמוֹסַתְךָ וְאוֹתְךָ (1) עִם בְּנוֹת בְּרִיתְךָ וְלַעֲמֵךְ יְהִי חֻזוֹת: אֲשֶׁר וְגו'</p> <p>בְּנִעִימוֹת יְמִינְךָ אֶהְלוּ לְחֻזְנְךָ (1) בֵּינִי וּבֵינְךָ בְּאוֹר בּוֹבְבֵי רְצוֹנְךָ וּסְקָד גִּסְן זֹאת: אֲשֶׁר וְגו'</p>	<p>לְעֲרוֹךְ שִׁיר בְּאֵנִי אֲשֶׁר עָשָׂה לָנוּ</p> <p>יְדֵי מִחֶשֶׁב קִצְרוּ וּמִנִּי יִבְצְרוּ וּמִחֻשְׁבוֹתַי יִצְרוּ בְּגֵר נִשְׁמֹת נוֹצְרוּ בְּזַהֲרוּ נְאֻחֹת</p> <p>הַנְּנִי וְיִצְוִרֵי וְחִטְאוֹת גְּעוֹרֵי וְיִצְוִרֵי רֹאשׁ צְרוּ וְאֲגוֹר יוֹם מְגוֹרֵי לְלַכֵּת אַחֲרֵי</p> <p>וְיָמָה לְאֵל יִתְאֻזְן אֵךְ כִּדְל יִתְחַנַּן לְאֵט נִפְשִׁי, וְחַנָּן, בְּצִלְךָ אֶתְלוֹזֵן גְּרֵשׁ אֶל־תְּגַרְשׁ</p> <p>הַרְשָׁה לְחַזוֹתְךָ וְאִם לֹא רְאֵתְךָ אֵךְ תִּחַוָּה אוֹתְךָ זְכֹר זֹאת שְׁפַתְךָ אֲשֶׁר בְּיָדְךָ גְּנוּזוֹת</p> <p>הַעֲלֵה אוֹר שְׁקַע דֵּי לַעֲזֵן תְּקַע עֲזֵן חֲטָאת נִרְקַע וְלֵיל חֻזְנְךָ בְּקַע וְהִבַּט מִמְּעוֹנְךָ</p>
---	--

(b) מחשבותי קצרות, ועם כל זה בהן לכבי מצא האל, והכוונה שהחוקר מבין קצת מתארי האל מתוך כח המחשבה אשר באדם (עיין למעלה סימן כ"ב הערה ל"א). ולתוספת ביאור הוא אומר בנר נשמות וכו', כי הנשמות מאירות ומזהירות, להיותן הצובות מכסא הכבוד, והן נר לאדם להבין תארי הבורא.

(3) וחטאת נעורי, חסר כאן תנועה אחת, לפיכך הארכתיו שוא הננין בטתג.

(2) אגור ענין יראה ופחד. יום מגורי ענינו בימי מגורי, ואולי במקום יום צ"ל ימי; והכוונה בכל ימי חיי אני דואג ליום המיתה (הוא יום אשר תמאן נפשי ללכת אחרי וכו'). שרש גור נקשר עם אקוואטיף, כמו לולי כעס אויב אגור — אל הארץ הזאת, גם כאן כדי לסיים כלשון המקרא, לא חש המשורר לתנועה יתרה.

- (ד) ובהנחילך את חסרך לצדיקים אל תגרש את האמה הזאת — בדיואן כתוב אל תגרש אה, והוספתי גרש ומחקתי את.
 (ס) כל מה שבעולם הוא יעד על מציאות הכורא, ואם אין הכורא נראה לנו, די לנו בראותנו זולתו.
 (י) במופתך ואותך, לשון אות ומופת, והכוונה במעשיך אשר הם אות ומופת והאיה עליך.
 (ז) מסיים בתפלה על הגאולה. העלה בנעימות ימינך אור ישראל אשר שקע, ואמור די לצרותינו, ולענן והחשך אשר (מפני חרוךך) תקע אהלו ונמשך בקביעות דור אחר דור.

סה

לקדיש.

דיואן ב' א' ג', והוא ג"כ במנהג ספרד (יום ב' דראש השנה) ובמנהג בני רומא (ר"ה ושלוש רגלים), ובמנהג ארבע קהלות ובאלגואייר ובכ"י והראן ובאשמורת הבקר. ומשקלו שש ושש תנועות בכל טור, בלי השגחה על החמסים, והתום בו שתי פעמים יהודה. ומלבד זה ההברה השלישית והששית שבכל טור שוות זו לזו, כלומר שיש חרוז (ריים, rima) באמצע החלק הראשון מכל שיטה ושיטה, חוץ מן השיטה החוזרת בסוף כל הרוזה (strofa).

יה שמך	ארומך	וצדקתך לא אבסה
האנתי	והאמנתי	לא אשאל ולא אנסה
ואיך יאמר	בלי חמר	אלי יוצרו מה-תעשה?
ברשתיהו	פגשתיהו	למגדל עז וצור מחסה
הקהיר	כאור מזהיר	בלי מסך ולא מכסה

ישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא:

הדר כבודך	ועז ירך	מספרים השמים
בעת עלותם	ועת פנותם	ועת שחזתם אפים
ומלאכים	נהלכים	בתוך אבני אש ומים
יעירוך	ויודוך	בזרא גיב שפתים
כי תסבול	ולא תבול	בלי זרוע וידיים
תחזית	ועליות	והחיות והכפא

ישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא:

ומי ומלל	כבוד מחולל	שחקים באמירתו (ב)
חי עולם	אשר געלם	בגבהי רום מעונתו
וקרצותו	בבן ביתו	באהלו שתי שכינתו
ושם מראות	לגבואות	להביט אל תמונתו
ואין תבנית	ואין תבנית	ואין קץ לתבונתו (ג)
רק מראוי	בעין גביאוי	קמלך רם ומתנשא (ד)

דיואן סה

ישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא:

דבר גבורות	בלי ספורות	ומי יספר תהלותיו
אשרי איש	אשר יחיש	להכיר עז גדלותיו (7)
ויסמך	באל תומך	עולם על זרעותיו (8)
ויעריצו	שוב ורצוא	ויצדיק דיו עלילותיו
ויודה על	אשר פעל	בי למענו פעלותיו (1)
וכי יש יום	לאל איום	ודין על פליהמעשה

ישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא:

השתזן	והבזן	והתבזן בסודך
והבמת	מה אתה	ומאין יסודך
למי הבינה	למי הבינה	וכח מי יגידך
והבט אל	גבורות אל	והעירה כבודך
חקור פעליו:	רק אליו	אל תשלה ידך
פי תדרוש	בסוף ובראש	במפלא ובמבקה

ישתבח ויתפאר ויתרומם ויתנשא:

(6) ברוב הספרים וגם בדיואן באמנתו, רק בכ"י והראן ובמנהג אוניון השחקים באמרתו, ודי משה כרמי כתב כי בספר כתב יד כתוב שחקים באמירתו, ובנסח זה בחרתי, כי אע"פ שאמרתו הוא לשון מקרא ואמירתו לשון חכמים, מכל מקום השמטת ה"א הודיעה תוסף הוד והדר בשירי לה"ק. ובשיר שאחר זה לא מאס המשורר במלת גפילתי.

(3) תבנית תחלה בבית ואחר כך בכ"ף, כן הוא ברוב הספרים, וכן גיל עיקר, ובדיואן בהפך:

(ג) בוהראן בלב נביאיו, וכן מצא ר"מ כרמי בכ"י.

(7) ברוב הספרים להזכיר, ובדיואן להכיר, וכן מצא ר"מ כרמי בכ"י, וכן נכון. עוז גדולותיו, כן הוא בדיואן ובמנהג בני רומא, וברוב הספרים גבורותיו, והראשון נכון בעיני, שלא לכפול מלת גבורות שבבית הקודם.

(8) על זרעותיו, כן הוא במנהג אוניון והברותיה, ובשאר ספרים וגם בדיואן על גבולותיו, וזה גיל תקון, מפני שאמר תחלה בלי זרוע וידים, ובעיני אינו רחוק שיאמר דרך מליצת השיר על זרעותיו, ולמעלה אמר לפי האמת בלי זרוע וידים.

(1) למעלה עלילותיו, וכאן פעלותיו, כך הוא בדיואן ובמנהג בני רומא, וכן נכון, כי המליצה לקוחה מפסוק כל פעל ה' למענהו. יאמר: אשרי מי שיודה על כל מה שיפעל ה', ויכיר כי כל מה שיפעל הוא למענהו. ואמר למענו והכוונה לכבוד הבורא, כפירוש רש"י, גם כי יותר נראה פירוש ר' יונה ורלב"ג: לענינו, לתכלית ולתועלת מיוחדת; גם בעלי הנקוד נראה שלכך נקדו הל"מ בפתח, כדי שלא נבין תיבה זו על דרך למעני למענהו. ואם כך היתה גם דעתו של ר"י הלוי, יקשה מאד שאמר למענו בלשון יחיד ופעולותיו לשון רבים, והיה לו לומר למעננו או למענכם. ואולי יתכן לפרש: פעולותיו הן לתכלית המיוחדת לאותו דבר שהוא עושה, ותהיה כוונתו כפירוש ר' יונה ורלב"ג — ובכ"י והראן כתוב תחלה ויודה על אשר פעל וכו', ואח"כ ויעריצו וכו'. ובמנהג בני רומא כי יש יום, בלי וי.

סו

ליוצר.

דיואן ב' א' ד', ומשקלו ז' תנועות בכל טור, בלי השגחה על החמפים, וחתום בו יהודה לוי, וכל הרווח מסיימת במלת השך, ובהרחה הראשונה כל הטורים מסיימים בשך או שך.

יִזְנֶת אֶלֶם צָקִי לְחֶשֶׁךְ
 הַלּוֹמָה בְּתוֹךְ מְשַׁבְּנֵי מְשֶׁךְ
 וְשֵׁאֵי לְאֵלֹהֵי נֶפֶשׁךְ
 דְּגִלְךָ רִבְבָךְ וּפְרִשְׁךְ
 הַמְזֵרִית אֹרֶךְ שְׁמֶשׁךְ
 יִצְרֵךְ אֹרֶךְ וּבֹרֵךְ חֶשֶׁךְ:

לְכַל קָרָא בְּמִאֲמָרוֹ

וְעַמְד רְגַע לְפִי דְבָרוֹ
 לְהִרְאוֹת לְכַל עַז יְקָרוֹ
 בְּעוֹלָם לֹא תִהְיֶה וְצָרוֹ
 עַת מְמוֹרָה לְאוֹרוֹ (ב)
 קָרָא. וְיִמַּשׁ חֶשֶׁךְ: (ג)

וְצָבֵא שְׁחָקִיו שְׁמַעֵי

אֲמַר יְהוֹ אֹרֶךְ, וְנִזְדַּעֵי
 בִּי יֵשׁ צוֹר, בּוֹ נִבְקַעֵי
 שְׁחָקִים, וּפְנֹת הַמְּבַעֵי
 וְהוֹדֵי לְיִזְצָרֵם וְיִדַּעֵי
 יִתְרוֹן אֹרֶךְ מִן הַחֶשֶׁךְ:

יֵאִיר בֶּן עוֹד אֶפְלָתִי

וְיִסְמוֹךְ לְקוֹמָם נְפִילָתִי
 וְיִזְרִית אֹרֶךְ קְהֵלָתִי
 וְתִתְהַלֵּל עוֹד סִגְלָתִי
 הִנֵּה אֹרֶךְ צוֹר תְּהֵלָתִי
 לִי, בִּי אֵשֶׁב בַּחֶשֶׁךְ:

(ב) בתיבה לאורו העמדותי השוא נבעיא, כי לפי המשקל הוא צריך להיות נחשב כתנועה, עיין למעלה סימן יב הערה א'.

(ג) וימש חשך ענינו הסיר החשך, כמו אשר לא חמישו משם צוארותיכם.

סוף

א ו פ ן

דיואן ב' א' ה' וכו' והראן ג' פ"ד (אופן ליום ראשון של סכות), ואילת השחר, ובמנהג פולין אומרים אותו בשבת שבין יום הכפורים לסכות.

יחו לשון	תוות אישון	אשר יחזה פלאך
כפי כחו	ישו שיחיו	ולא כפי מוראך
לה מעגל	ברום גלגל	והוא לא ישאך
וקל-נוצר	ואם נבצר	מתחת לכסאך (ב)
ומפעלך	יעיד לך	לנגד פל-ברואיך
ועדותם	כי בראתם	אכל לא ידעו איכה (ג)
בראשונים	באחרונים	באימה ויראה עזנים

הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים:

הזמנים	משתנים	והודו לא ישתנה
המקרה	שמים עשרה	מעלות לשבעה בזנה (א)
והשמש	כי ימש	על פיו יסע ויחנה (ז)
ויתהלך	כמו מלך	ממחנה אל מחנה
ואזר סהר	למחר	במרפבת המשינה
וסביבו	בוכביו	לכלם מקסר מזנה
ובחקמה	בני כימה	שבעה עזלים בקנה
ויפלה רב	למול מערב	פעם בקל-יום יפנה (ה)
משתחנה	ומחנה	כי לכל יש קנה
ואם געלה	הלא גגלה	במעשיו פנים בסנים:

הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים:

ישם קבה	במסבה	ותלה בתזכה אדמה
ותעמוד	לא על יסוד	אבל תלוייה על בלימה (א)
כי כבדה	לבן ירדה	ובקשה למטה מקומה (ו)
ואש הרשה	את-שרשה	ותעלה למרומה
ותודק שתיקה	וביגיהן	הרוח והמומה (ה)
כל-פרודות	וצמודות	הם יסודות להמה (ה)
וקם יצמח	כל-צמח	והאדם והבהמה (י)

ואד יעלה ויבלא לרחמים או לנקמה (ב)
 בלב מנאציו וחנוניו הם חנונים:

הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים:

דוד נשמד	ודור עמד	והוא קים לדור דורים
בראש כל-אל הוא האל	ואחר כל-הנהגים (ג)	יצר כל-היצורים
לא בלח	פי ברוח	והשכל המערים
והרקיע	רקיע	ועליו מים הרים (ד)
ומאורות	ומזרות	עלי ארץ מזהירים
ואראלים	וחשמלים	שם כבודו מאמרים
ותרשישים	מקדישים	ושיר אומרים ומזמרים (ה)
ושרפים	מקיפים	וקרובים ואופנים:

הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים:

האומר	והגומר	והמגיד אותיות (ו)
והצופה	רע ויפה	ויודע מה-להיות
אסוף עדרך	לתוך חדרך	מבין שני אריות
השיות	הדחיות	אלי קדר ונקיות (ז)
פי בחנתם	ויצרפתם	והורדתם פתחיות
והם בכל-זאת בך אוקוזות	ולישעך צופיות	קוראות בראש הזמיות
קדשות שמך בעולמך	לקרובים ולחיות	וקול מרימות להדמות
מקדישים ומשלים	וקתר ליוצרם נותנים:	

הוא אלהי האלהים ואדוני האדונים:

(ב) ואם נבצר הוא מאמר מוסגר, כל נוצר (אף אם יהיה רם ונשא) הוא מתחת לכסאך. נבצר נקרא מה שיקשה להגיע אליו. ובספרי היוצרות חשבו לתקן וכתבו הלא תבצר.

(ג) כן הוא בדיואן, וקרוב לזה בוהראן ואין יודעים איכנה, ובאילת השחר ואינם יודעים אייכה; ובספרי יוצרות חשבו לתקן ואמרו ולא ידעו אייכה.

(ד) כך הוא בוהראן ובאילת השחר, רק בדיואן לשבעה קונה, וביוצרות חשבו לתקן וכתבו ומעלות בשבעה בונה. וכונת המשורר נ"ל: המקרה (שנתן במרום כמו התקרה על הבית) שתים עשרה מזלות, ובנה אותן כמעלות לשבעה כוכבי לכת, שכוכבי לכת עולים ויורדים באותן המזלות, והם גראין סעס במלה סעס בשור וכו'.

(ה) ימש ענין תנועה ושנוי מקום, כמו בשיר הקודם, אלא שכאן הוא פעל עומד כמו לא ימש עמוד הענין יומם, וביוצרות כתוב יאמש, ואם היה כאן ראב"ע היה אומר כי המוסף אליך חסר אלף (חסר לימוד) — על סיו, של הקב"ה,

- כלומר שהוא זורח בכל יום במקומו הקבוע לו, והוא הולך בכל חדש ממזל למזל, כמו שאמר בבית שאחר זה מתהלך כמו מלך ממחנה אל מחנה.
- (ס) הוא הגלגל היומי המקיף את הכל, וסובב בכל יום ממזרח למערב, לפי חכמת התכונה המזוייפת אשר פשטה בעולם עד קופרניק. מלת פעם חסרה ביוצרות, ומלכד זה סדר הבתים משונה ביוצרות, כי הבית השביעי (ובחכמה בני כימה) הוא שם שלישי, ועשו זה כדי לסמוך שבעה לשבעה, ולא הבינו כי שבעה שבבית השני הם שבעה כוכבי לכת, ושבעה האמורים כאן הם שבעה כוכבים שבכימה (Pleiades), עיין רדיק וגיוניונים.
- (ו) לא על יסוד, כן הוא בדיואן, וכן נכון, ובכ"י והראן ובאילת השחר על לא יסוד, וביוצרות הוסיפו שבוש על שבוש וכתבו: על ג"ד לא יסוד.
- (ז) המשורר התיר לעצמו (לצורך המשקל) לכתוב לִבְּן תחת לִבְּן. וזו שריצה ויכל לומר שאמר בֵּן מלשון כבוד וכונו, וקרא למרכז בֵּן, וזה רחוק בעיני. והיותר קרוב אלי הוא שלא לִבְּן כתב המשורר, כי אם בִּבְּן.
- (ס) בדיואן ובוהראן ובאילת השחר הרוח והמימה, וביוצרות נרפס האויר והמימה.
- (ט) ארבעת היסודות שהזכיר הם יסודות לכל הגופות, הפשוטים והמורכבים, לדעת הקדמונים.
- (י) ובם יצמח, בי"ד האיתן, בדיואן, וכן נכון, והיא חסרה בשאר ספרים.
- (כ) וְיִבְלֵא באל"ף ובנין נפעל (כמו ויכלא הגשם מן השמים), כן הוא באילת השחר, ונכון. ובדיואן הוא בה"א, ואם ינוקד וְיִבְלֵא היה הענין אחד, כי מצאנו לא יכלה מטך וזולתו לענין המניעה והעצירה. אבל ביוצרות וְיִבְלֵא מן הקל, והוא שבוש מצד הענין ומצד המשקל.
- (ל) הוא היה בראשית כל הדברים האלה, והוא יהיה אחרי כלם. בראש כל אל, כמו הארצות האל.
- (מ) ועליו מים הרים, כן הוא בדיואן ובוהראן ובאילת השחר; אבל ביוצרות: ועליהם (והוא שבוש גדול) מים הָרִים.
- (נ) הבית הזה ושלפניו העתקתי אותם כמו שהם בכ"י והראן, ובאילת השחר כתוב מזכירים תחת מאמרים, וכן ג"כ ביוצרות. אבל בדיואן אין כאן אלא בית אחד, וז"ל: ואראלים וחשמלים חיש אומרים ומאמרים, וביוצרות: ותרשישים מִפְּרָשִׁים שֵׁם אומרים ומאמרים.
- (ס) האומר והגומר, הכוונה המדבר ומקיים.
- (ע) העתקתי כנסח הדיואן, אבל בוהראן ואילת השחר: השבויות בין קדר ונביות, וביוצרות: השבויות אֵילִי (1) קדר ונביות.

סח

א ו פ ז .

הוא דיואן ב' א' ו', והוא ג"כ במחזור ויטרי (בקונטרס הפיוטים). משקל
 תנועות ויתד ושתי תנועות, ויתד ותנועה ויתד, ומלכד זה התיבה
 הראשונה בכל אחד מהטורים היא נחרות עם התיבה שבסופו, כלומר
 שהחברה שבסוף הטור היא ג"כ בסוף התיבה שבתחלתו.

שֶׁלְשֵׁי קָדוֹשׁ וְכִשְׁרָפִים שְׁמֹו קָדְשֵׁי:

יַעֲנֶה אֶת-מְהַלֵּל יוֹצְרוֹ יַצִּיר גְּעָה

מִחֲנֶה עָרָךְ סָבִיב פֶּסְאוֹ לְמוֹל מִחֲנֶה

אֶת-פְּנֵי הוֹדוֹ יִשְׁרָתוּן מְלֹאכֵי אִישׁ סָנֶה (6)

בְּקִשׁוֹ מַלְכָם וְחֶסֶד וְאַמֶּת נִפְגְּשׁוּ (3)
נִגְשׁוּ מִיּוֹם בְּרִשְׁפֵי אֵשׁ וְלֹא נִחְלָשׁוּ:

הִנְנִי עֵת שְׁלַחְךָ רֵיחוֹת לְךָ וְעֲנֵנִי

שִׁנְנֵנִי כִי הֶעֱלִילוֹת רַק לְךָ נִתְּבַנְנִי (2)

וַיִּתְּנֵנִי מִהַלָּל קִדְשֶׁתְּךָ אֲשֶׁר בּוֹנְנִי (7)

לְבָשׁוּ אִמָּה וְכִתְרֵךְ חוֹד לְךָ חִבְשׁוּ

פָּרְשׁוּ כִי מַעֲשֵׂיךָ הֵם וְלֹא כִחְשׁוּ:

וְאֲנִי מִבּוֹר שְׁבוּתִי סֶעְרָה כְּאֲנִי

הִנְנִי אֶקְדִּישׁ בְּסוֹד מִחֲנִים בְּתוֹךְ מַחְנֵי (5)

מַעֲנֵנִי לֹא אֶחְרִישׁ בְּקִהַל יְדוּעֵי עֲנִי

נִכְבְּשׁוּ לִפְנֵי בְנֵי אִמָּה וְלֹא חִפְשׁוּ

יִדְרָשׁוּ עִם זֹאת תִּשְׁוַעְתְּךָ וְלֹא נִזְאָשׁוּ: (1)

הֵךְ בָּאוּ מֵאֵז וּמֵאֲרָצוֹת צְבִי נִבְּאוּ (4)

יִקְרָאוּ בְּגִלְלֵי יָמֵי קֶצֶם אֲשֶׁר נִפְלְאוּ (8)

וּמִצְאוּ בָּהֶם מַעֲיֵנֵי יֵשַׁע לְבַל וַיִּצְמְאוּ (6)

וַיִּרְשׁוּ דַעַת שְׂמֵךְ פֶּלֶם וַיִּתְלַחֲשׁוּ (1)

וַיִּחְשׂוּ לְאֹמֶר וַיִּדְעֻתּוּ גַם אֲנִי הִחְשׂוּ: (2)

הַדּוֹדָה לֹא נִגְעַלְתְּ כִּי סִפְרֵי חֶסֶדְךָ (3)

עֲדָה בְּרוּר עֲלֵי כָל־מַפְעֵלוֹת יְדָךְ (5)

עֲבָדְךָ עַל־כֵּן יֵצֵאוּ לְעַם סוֹדְךָ (2)

חֲדָשׁוּ שִׁירָה וְזָכְרוּ זֹאת וְהִתְאֵוֹשׁוּ

שִׁלְשׁוּ קְדוּשׁ וּכְשָׂרָפִים שָׂמוּ קִדְשׁוֹ:

(6) במחזור ויטרי ישרתון, ובדיואן יבקשון.

(3) ויטרי קדשו פניו, דיואן בקשו מלכם, ונראה שהכוונה על מה שאומרים בקדושה משרתיו שואלים זה לזה איה מקום כבודו — וחסד ואמת נפגשו, פירושו כי מלאכי רחמים ומלאכי דין פוגשים זה את זה ומתחברים לומר שירה לפניו ית'; וזהו ג"כ מה שאמר אה"כ נגשו מים ברשפי אש, מלאכי מים הם של רחמים, ומלאכי אש הם של דין. ומעם ולא נחלשו שאין מדתו של זה נחלשת מפני מדתו של חברו המתנגדת לה, אך כל אחד עושה פעולתו אשר למענה נברא. (2) בית זה והקודם מיוסדים על מאמרם (בתרא כ"ה) שלוחך לא כשלוחי בשר ודם, שלוחי ב"ו, ממקום שמשלתחין, לשם מחזירין שליחותן; שלוחך, למקום שמשלתחין, משם מחזירין שליחותן, שני' וכו', מלמד שהשכינה בכל מקום. והנה המשורר אומר כי הרוחות (המלאכים) כל זמן שהאל שולחם בשליחותו יאמרו לו הננו (במקום אשר אליי נשלחו), ובוזה הם מלמדים (מלשון ושנתם לבניך) כי לו נתכנו (נודעו בצמצום) כל העלילות והמעשים, כלומר שהוא בכל

דיואן סט

- מקום. ובמחזור ויטרי שבנו (במקום שננו), והוא שבוש; לך לבר (לך לבר) במקום רק לך, והענין אחר.
- (ד) נכון היה לקרוא יתננו, אבל המשקל מכריע שכונת המשורר לומר יתננו. מהלל קדושתך אשר כוננו, השיר והשבה שהכינו לכבודו ית'. בוטרי במקום מהלל כתוב מכלל.
- (ס) ויטרי בסוד מחניי בתוך מעני, דיואן בסוד מחנם בסוד מחני, ואני כתבתי בסוד, כי אשוב שנתכוון המשורר למה שאומרים בקדושה בסוד שיה שרפי קדש.
- (ו) בני אמה הם הערכיים בני ישמעאל בן הגר השפחה — בדיואן עם זו (עם זו), ובוטרי עם זאת, והמעם עם כל זאת.
- (ז) דיואן מאז, ויטרי למאד; ויטרי יצאו (והוא תקון להקל ההבנה), דיואן נוכאו, ותקתני נבאני, על שם הכתוב נכאו מן הארץ (איוב ל' ח'), ושם הוא דבק עם מן הארץ, וכאן עם מארצות.
- (ס) ויטרי ימי קצים.
- (ט) ויטרי מעיני דעה, והוא אפשר; לבל ימצאו, והוא שבוש.
- (י) ויטרי סוד דעתך, והענין אחר.
- (כ) ויטרי הנגה (במקום לאמר), והוא אפשר. ידעתיו וכו' לקוח ממלכים ב' ב' ג' ומלת החשו חסרה בוטרי.
- (ל) כבוד שמך נתפרסם בעולם, על ידי שהם מספרים חסדיך.
- (ע) גל' הכוונה על ישראל (על דרך ואתם עדי); ישראל הוא לך עד ברור יותר מכל מעשי ידך, כי בו תתראה השגחתך וגדולתך בהיותך שומרו בין כמה שונאים.
- (ס) על כן אני עבדך מצודה לעם סודך, לאמר חדשו שירה, וזכרו זאת (כי אתם עדין) והתאושו, והתחזקו.

סט

מ א ו ר ה .

דיואן ב' א' ז', משקלו ב' תנועות, ב' יתרות ותנועה, ואח"כ חמש תנועות, וזה כדי לסיים בפסוק וכבוד ה' עליך זרה. וכל חרוזה מסיימת בהברות פרי, גי (פעם, אחת), רח (ב' פעמים). השיר הזה הוא בתמונת דיאלוג בין כנסת ישראל והקב"ה.

מָה אֶתְנֶה בְּכַפֶּר עֶפֶר שְׂאֲרָח
אוּלֵי וְעוֹד לְפָנַי יִצְיִן מִמֹּרְחַ: (ב)

יִזְנֶה יִפֶּת עֲלֵמוֹת אִם אֵלֵי תוֹבְלֵי (א)

לְבָשִׁי בְּלִי רְקֻמוֹת

אֶךְ פָּנַי חֲלִי (ג)

וְאֵנִי בְּלִי נְקֻמוֹת

אֶלְבָּשׁ לְנֶקֶם לִי

מַה־תִּשְׁכַּבֵּי בְּאֶפְרָיִם?

צִיִּן וְשִׁעָר פָּרַח

וְאֶזְכְּרָה לְבָנֵי

אֶהְבֶּת בְּיַד־תָּרַח:

הַדּוֹד אֲשֶׁר קָרָאתִיו

מֵעַמְקֵי מַיִם

הַקָּשֶׁב לְשִׁיר עֲגִיתִיו

נֶגֶד שְׁמַיִם

עַד־אֵן לְחִטָּא עֲשִׂיתִיו

אָקַח כְּפָלִים?

אִם נִקְתָּבוּ בְּסֶפֶר

חֲטָאתִי, תִּסְרַח (ד)

חֲסִדְךָ, וְעַל עוֹנֵי

מִי חָסַד תִּמְרַח:

וְלֹא לִבְתַּעֲנוּנָהּ	תִּתֵּן עֵת רְצוֹן (ס)
וְרַעוֹת רָעֵי אֲמוּנָהּ	לְפַלֵּט הַצֶּאֱזָן (ו)
עַד־אֵן אֱהִי בַחֲוֹנָהּ	עַם חַמְדֵי לְצוֹן?
בֵּין עַם אֲדוֹם וְעַפְרָיִם	נִגְדָדָה מִרְ אֲצִרְחָ (י)
מִבּוֹר יַגֹּן שְׂאוּנֵי	רֹאשׁ נְגָרֵי קָרְחָ: (ס)
הַיָּמִי, הַלֹּא לְמוֹבָהּ	בְּעֵת הַשְּׂאֲרִיתֶיךָ
עַתָּה גִּאֲלֶיךָ קְרוּבָהּ	הִנֵּה בַשְּׂרִיתֶיךָ
תִּנְשָׁעֵי בְשׁוּבָהּ	שׁוּבֵי בֵי זְכָרֶיךָ (ט)
מִמּוֹר דְּרוֹר וְכֶפֶר	מִנְחַתֶּיךָ אֲרַח (י)
אֶחָ מִזְעָדֵי אֲמוּנֵי	כֵּל יִהְיֶה מִדָּח: (ס)
הַתְּעוֹרְרֵי סִגְלָהּ	מֵאֲבָלֶיךָ עֵינֵי
בְּאֵתִי לְגַן תְּהַלֵּךְ	אֲרִיתִי מוֹרֵי
אֲוֹרֶךָ בְּבִתְחִלָּהּ	בָּא, קוּמֵי אוֹרֵי
דִּוְדָךְ אֲשֶׁר בְּעַפְרָיִם	מִחִיקֶיךָ בְּרַח
שָׁב, וְקַבּוֹד וְיִי	עֲלֶיךָ גְּרַח:

(ס) מה אתה? כלומר כל אשר לי אחפז לתת לפדיון אהובי שהלך לו, ולא לפדותו ולהצילו ממש, אלא למען ישוב אלי ויצוין לפני ממזרח. עופר, כנוי שיריי לאהוב, כמו יעלה ועפרה כנויים לחשוקה.

(ג) בדיואן תוכלי בכ"ף, ואחרים הגיהו בגליון תִּזְלִי, ואני החלפתי הכ"ף בבית, מלשון לרקמות חובל למלך, וסיוע לדברי מלת רקמות האמורה בבית הסמוך.

(ג) בדיואן בנדי רקמות, אך המשקל צריך ליתד, ונ"ל כי דרך צחות אמר כאן כלי רקמות, ואח"כ כלי נקמות. וגם יתכן להגיה לְבוֹשׁ רַקְמוֹת.

(ד) תסרה הוא כאן פעל יוצא (אתה תסרה ותעדיף את הסודך), אע"פ שבמקרא (שמות כ"ו י"ב) הוא פעל עומד (עין נימוקי הבחור, שרש סרח), ואולי המשורר היה מפרש הפסוק לנכח משה, כי (יאמר) הנושא איננו היריעה העורפת (שהיא לשון נקבה) אלא חצי היריעה (שהוא לשון זכר), או סרח העורף (שהוא זכר); ועם כל זה דעת הבחור נכונה בעיני.

(ס) וְלֹא, לשון בקשה, כמו שפירש רד"ק ולא ילך נא אתנו אמנו אחי (ש"ב י"ג כ"ו); ולדעתי וְלֹא (שם ובמלכים ב' ה' י"ז) כמו ואם לא, וקרובין לזה דברי הבחור בנימוקיו (שרש לו).

(ו) ותתן לפלטת הצאן לרעות במרעה אמונה (רְעִי מַלְכִים א' ה' ג'), והכוונה על ארץ ישראל. ובדיואן לדעות דעי, שניהם בל"ת.

(ז) עַפְרָה, מכני קטורה (בראשית כ"ה ד').

(ח) קָרְחָ, נעשה קָרְחָ.

(ט) תוֹשָׁעֵי בַשׁוּבָהּ, כמו בשובה ונחת תושעון — כי זכרתך, השוא הזה הוא חוץ מן המנין.

(י) אֲרַח כְּמוֹ אֲרִיחָ.

(כ) כנגד מה שכתוב חרשים ומועדיכם שנאה נפשי היו עלי למרח. ובדיואן אך ואינו אלא מעות.

דיואן ב' א' ח', משקלו בטור הראשון ב' תנועות ויתד וארבע תנועות, ואח"כ ג' תנועות, ואח"כ בכל הרווח ג' טורים בעלי ב' תנועות ויתד וד' תנועות, והטור הרביעי מוסיף עוד ג' תנועות כמו הטור שבראש השיר, והחרוז (ההברה האחרונה) שבטור הראשון חוזר בטור הרביעי שבכל הרווח. וחתום בו יהודה חזק.

נְרָאָה אֹרֶז :

יְתֵד בְּאֹרֶז אֶל נְאֹרֶז

הָעַם אֲשֶׁר הִלֵּךְ חֲשֵׁף

שִׁבְרוּ עֲדֵי־אֵן וּמִשֵּׁף (ב)

יְגוּד עַקְבוֹ חֲמָא נוֹשֵׁף

עֲלֵיו בָּהֶם צַח עֲלֵי אֹרֶז

יִשְׁפֵּן אֹרֶז : (ג)

וּצְנִיף עֲלֵי רֹאשׁ פְּרוּעַ (א)

וַיִּקַּר מְקוֹם סוֹת קְרוּעַ

תַּלְבָּשׁ, וְגַל אֹרֶז זְרוּעַ

וַיְהִי אֹרֶז : (ד)

שְׁנִיט, כְּמֵאֲמָרָךְ יְהִי אֹרֶז

דִּגְלָךְ עֲלֵי כּוֹשְׁלֵי בְּרָךְ

הָרֶם, וְלִפְנֵיהֶם דְּרָךְ

פִּנְהָ בְּמִלְאָךְ, וּתְבָרָךְ

זֶרַע יִשְׂרָאֵל, יוֹם תְּאֹרֶז

מִדְּרֵי אֹרֶז : (ה)

הַזְמָה כְּעֶבֶד יִשְׂאָף צֶלַע

הוֹד יִשְׁעָךְ עֲלֵיו הַאֲצֵל (ו)

וּקְרָא עֲדֵי מְתֵי עֲצֵל (ז)

כִּי בָא אֹרֶז : (ח)

תִּשְׁכַּב בְּבֵית חֲשֵׁף? קוּם אֹרֶז

חֵן חֵן קְרָא, וּשְׁמֵי שׁוֹרֹת

זְתִים לְהָאִיר הַגְּרוֹת

קוּמֶם, וְהִיוּ לְמֵאֹרֹת

שְׁמָנִם בְּמִקְדָּשׁ אֶל נְאֹרֶז

לְמֵאֹרֶז : (ט)

(ב) נקדתי שברו בס"ן, ענין תקוה, ותהיה הכוונה על דרך תוחלת ממושכה מחלה לב, וגם יתכן לקרוא בש"ן, עד אן תהיה רעתו נמשכת. בדיואן כתוב עד אן, ולצורך המשקל כתבתי עֲדֵי אן.

(ג) עלי אור, העמדת העי"ן בנעיא, כי החטף עומד כאן במקום תנועה — יגוד עקבו

- דבק למעלה, עד אן יגוד עקבו ההטא הנושך? — עליו כחום צח וכו' הוא דרך בקשה, שישכון על ישראל אור צח, הוא אור הגאולה.
- (ג) וצניף עלי ראש פרוע, מלת עלי איננה בדיואן, והוספתיה מסברה. המור הזה ושלאחריו דבקים עם תלביש שבמור השלישי: תלביש צניף מהור על ראשם של ישראל אשר הוא עתה פרוע (מגולה לדעת הקדמונים, ולא לדעת), ותלבישם כבוד ויקר במקום הבגדים הקרועים שהיו עליהם עד היום. וכל זה לקוח מזכריה ד', ואולי נעשה הפיוט לשבת והנכה.
- (ד) כמאמרך יהי אור, השוא שבויד הוא הויז מן המנין.
- (ס) בדיואן כשולי ברך, וההלפתי מקום הויז — בדיואן לפניו, והוספתי ויז, והכוונה על הכתוב הנני שולח מלאכי לפני — בדיואן יתברך וההלפתי הויז בויז, והתיבה דבקה למטה, ותברך דע ישראל באותו זמן שתקלל מורדי אור.
- (ו) ישראל הנומה כעבר ישאף צל, האצל עליו הוד ישעך. ובדיואן כתוב עלי.
- (ז) בדיואן עד מתי, והוספתי ויז כעבור המשקל.
- (ח) קום אור, הוא צווי, כמו קומי אורי.
- (ט) הן הן קרא, על שם תשואות הן הן לה. ואהיב כתוב בדיואן: ובשורות זתים להאיר הנרות וכו', ונ"ל כי אחד מן המעתיקים כתב וב' שורות, ובא אחר והדביק וכתב ובשורות. ואמנם שתי השורות האלה הן שתי שבלי הזתים שבזכריה ד' יב, ופירש רש"י קבוצת זתים בענף כמין שכולת — ומלת קומם הוזרת לאותן שתי שורות או שבלי הזתים, ושמנם של אותם הזתים יהיה שמן למאור במקדש ה'.

עא

לכל עצמותי.

והוא מן הפיוטים הנעשים לאמרם באמצע נשמת, קודם פסוק כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך — דיואן ב' א' ט' ואילת השחר, ומנהג אוניון (יום א' דר"ה אחר נשמת), ומנהג ד' קהלות (יום ב' דר"ה). השיר הזה כלו תנועות, אין בו יתר (זולתי איה שוא במקרה, ובלתי נחשב), ומשקלו כמשקל הפסוק: כל עצמותי (ד' תנועות) תאמרנה ה' (חמש) מי כמוך (ארבע). כל הרוזה כוללת ארבעה מורים, שלשה מהם נחלקים לשני חלקים, החלק הראשון בעל חמש תנועות, והשני בעל ארבע. שלשת החלקים הראשינים נחרזים זה עם זה, ושלושת החלקים השניים נחרזים זה עם זה, והמור הרביעי הוא בעל שלשה חלקים, שוים עם פסוק כל עצמותי במספר תנועותיהם (ד' ה' ד'), וגם בסיום או הרוז שלהם (תי. נ"י מוק) — הפיוט הזה כתוב פעם שנית בדיואן שבידי, בהלק ג' סימן קנ"א, וברוב נסחאותיו הוא שוה לנסח החלק השני שממנו אני מעתיק עתה, אך בראשו יש שלשה בתים שאינם בחלק השני; וזה עשרים שנה ויותר העתקתי הפיוט הזה מהחלק השלישי מהדיואן, ושלחתיו לידי מהר"ט זקש זצ"ל והוא הדפיסו בספרו על פי הנסח ההוא, ועתה רואה אני כי אותם ג' בתים אינם שקולים במשקל יתר השיר הזה, ונ"ל שאינם לר"י הלוי, והנסח שהעתקתי כאן הוא הנכון.

מִי כְמוֹךָ:

תִּאמְרָנָה יי

כָּל עֲצָמוֹתַי

(6) מִמֶּךָ הָיוּ

יָצְרֵי וַיְצוּרֵי

(3) כִּי בָרַךְ חָיוּ

יְהוָה אֲבָרֵי

לֵךְ יִאָּתֵי

וּבְמִנְחַת שִׁירֵי

(2) הַקְּדִימוֹךָ:

תּוֹדוֹת הַגִּיּוֹנֵי

וּתְרוֹמוֹתַי

דיואן עא

מִדָּךְ	הֵן נִשְׁמַת אִפִּי	
מִהוֹדֶךָ	וּמֵאֹר עֲפַעֲפֵי	
מִסוֹדֶךָ	וְעֵצַת שְׂרָעֵפִי	
אוֹת שְׁמוּךְ: (ז)	תָּמִיד מוֹל פָּנַי	וּמִזְמוֹתַי
יִקְרְאוּךָ	וּבַעַת שְׂאֵהֲבִי	
יִמְצְאוּךָ (ח)	בְּלִבִּי וּקְרִבִּי	
יִשְׂאוּךָ	אֵף לֹא מִחֲשָׁבִי	
לֹא דַמְנָךְ: (י)	וּסְעִיף רַעִינִי	וּחְלוֹמוֹתַי
לִקְרוֹשִׁיךָ (י)	הַגֵּל הַקִּמְתָּ	
לְמִבְקֶשֶׁיךָ	גַּם גַּם הִרְמִתָּ	
מִדוֹרְשִׁיךָ (כ)	כִּי לֹא נִגְעַלְמָתָּ	
הַעֲלִימוּךָ: (ט)	מִגִּגְד עֵינֵי	אֵף אֲשָׁמוֹתַי
מִשְׁכִּיזוֹתַי	הִגִּיה רְאִיתָ	
אֶת־אֲשִׁיזוֹתַי	מִיּוֹם פְּנִיתָ	
אֶת־כְּלִיזוֹתַי	כִּי אֶתְּ קִנִּיתָ	
לֹא עֲמַמוּךָ: (י)	וּסְתוּם חֲבִיזוֹנִי	תַּעֲלָמוֹתַי

(ב) יצירי נ"ל שהכוונה יצירתי, כמו כי הוא ידע יצרנו (תהלים ק"ג י"ד); ויצורי, איברי, כמו ויצורי כצל כלם (איוב י"ז ז').

(ג) אויניון וד' קהלות יודו כל אברי, ויפה העיר ר' משה כרמי (דף ק"ז) שא"כ ראוי לנקד האל"ף בחטף, אך נ' גבירול אמר (בסדר מצות עשה) במספר איברים (בצירי, בעדות המשקל). א"כ אין כאן מקום למלת כל — ואיננה בדיואן ובאילת השחר, ובדיואן יש כאן יו"ד אחר האל"ף, ודוגמת זה אימורים ביו"ד וענינו אַמּוֹרִים, וכמו שפירש הרמב"ם בהקדמתו לסדר קדשים: וכל אלו נקראים אמורים, ר"ל הדברים שצוה לשרוף אותם.

(ד) איברי מקריבים לפניך תרומותי שהן תודות הגיוני (דברי תורה ותהלה שאני הוגה בלבי ובלשוני). הקדימוך, מענין במה אקדם ה', אלא שהוא הפעיל כמו מי הקדימני ואשלם (איוב מ"א ג'), והמשורר עושה אותו יוצא לשלישי, איברי עושים שתרומותי תבאנה לפניך.

(ה) דיואן מלפני, ואינו אלא מעות. וטעם אות שמוך, שמו אותך באות מול פני תמיד. ובאילת השחר ומזמותי גם כל מעיני אות שמוך, והוא תקון מקולקל. ובר' קהלות מעל פני שמוך, ור' משה כרמי הגיה מול פני, וכן מצא אה"כ בכ"י, ומלת אות לא ראה ולא ידע, ובמקומה הוסיף מדעתו הן (מול פני הן שמוך). ומה שכתבתי הוא נסח אויניון.

(ו) שאהבי, הוא שם דבר מן אילת אהבים (משלי ה' י"ט), וכן הוא באויניון וד' קהלות אלא שבאויניון נקדו האל"ף בפתח והה"א בחטף פתח, ור"מ כרמי הגיה ונקד האל"ף בחטף פתח והה"א בקטף. והכוונה במלות האלה: כאשר חשקי ואהבתי לך יקראוך ויבקשוך, אז לבי וקרבי ימצאוך. אך נ"ל כי לא לכך נתכוון המשורר, אך רצונו היה לומר: אֶהְבֵּי ימצאו אותך בלבי וקרבי (עיון למעלה סימן כ"ב הערה ל"א), ולפיכך הוסיפתי ב' וכתבתי בלבי, ואחרים ישפוטו אם לקיים ואם למחוק הב'.

(ו) אך מחשבי לא יישאוך, יפה הביא כאן ר"מ כרמי דברי הפייש (משה אבן עזרא, בפיוט בלבב בר) שאמר: והמשכיל לא יכיל גִּשׁוּא גִּדְלוֹ ברעיוניו — גם יפה נקד דמוך בחורק (ובאוניון הוא בקמץ ובאילת השחר בפתח), אלא שהוא אומר שהוא "לשון הפסוק בישעיה מ"ו" ואני אומר שאין כוונת המשורר ככוונת הנביא, כי ישעיה אומר למי תדמיני ותשוו (בקשר הלמ"ד) להרחיק הפסילים והצלמים, אבל כוונת המשורר היא לומר שאפילו כח הדמיון אינו יכול לצייר את הבורא. לא דמוך (בלתי נקשר עם למ"ד) ענינו: אינם מציירים אותך ככה הדמיון.

(ז) דיואן בקדושיך.

(ח) גם נס הרמת, כן הוא בדיואן ובאילת השחר, אבל באוניון וד' קהלות יום זה קְדָמָתְךָ, והוא תקון מקולקל — וכוונת המשורר: אע"פ שאתה בלתי נראה, ואפילו כח הדמיון לא יוכל לצייר אותך, הנה הקמת והרמת לכל קדושיך ומבקשיך דגל ונס הנראה מרחוק, באופן שלא נעלמת מדורשיך, כי כל מי שאינו עוצם עיניו הוא רואה הדגל ההוא, והוא הברואה כלה, ומתוך כך הוא מכיר את הבורא.

(ט) דיואן איך אשמותי, אילת השחר אף אשמותי, רק באוניון וד' קהלות אך אשמותי — בדיואן הסדר הפוך, תעלמותי וכו' הוא בחרוזה זאת, והחרוזה האחרונה מסיימת איך אשמותי וכו'.

(י) אשיותי, יסודותי (ירמיה ג' מ"ו) — אוניון וד' קהלות אתה קנית, אילת השחר כי אתה קנית, רק בדיואן כי את קנית — באילת השחר וסתום חזיוני.

עב

א ה ב ה

דיואן ב' א' י'. הפיוט הזה הוא על מצות תפלין, והוא חפשי ממשקל, כי רוב טוריו כוללים ח' תנועות, וקצתם ט', גם הלשון איננו שירי כשאר שירי ר"י הלוי. ודע כי עוד פיוט אחר יש לנו מר"י הלוי על התפלין, והוא במנהג פולין אהבה לפרשת עקב, תחלתו: ידיר עליון שמע הגיון, והוא נאה ומשובח הרבה יותר מזה — כל חרוזה מסיימת בפסוק, ותמיד מלת יִדְרֶךְ בסוף.

יִשְׂרָאֵל תְּחִי בְּכָל-מְאֹדֶךָ וּקְשָׁרְתָם לְאוֹת עַל-יַדְּךָ: (ב)

יִגְרַב בְּפִיָּה מְצוּחַ וּמְנַפֵּת	הַגִּיּוֹן דָּת חֲשׂוּקָה גְּכַסְפָּת
וּמְצוֹת תְּפִלִּין וְחֵק מוֹטְפָת	דְּרוֹשׁ נָא בְּשִׁפָּה מוֹר נוֹטְפָת
הַיּוֹת תְּמִיד עַל-רֹאשֶׁךָ חוֹסְפָת	וְאַחַר תְּחַוְּקֶנָה יַדְּךָ: (ג)
הַסִּפָּת וְשִׁמְעַת בְּדַת הַגִּיּוֹנִים	חֵק אֲשֶׁר פָּרְשׂוּ חֲכָמִים גְּבוּזִים
כִּי מְנִיחַ תְּפִלִּין הַגִּנְנִים	וְאַרְיֶה יָמִים וּקְצִים וְשָׁנִים
וְאִם לֹא יֵיחַ בְּטוֹב הַגִּיּוֹנִים	בְּטַל שְׂמָנָה עֲשִׂין נְאֻמָּנִים (ג)
זְכַר-זוֹת וּלְעֵתִים מוֹמָנִים	מָזָה אֶל-תַּנַּח יַדְּךָ:
וְאִם בֵּין תְּבִין בְּרַעֲיוֹנֶיךָ	רְשׁוּם בְּכַתָּב דָּת קוֹנֶךָ
שִׁים מוֹטְפוֹת בֵּין עֵינֶיךָ	בְּרוּם קְדָרְךָ, לֹא עַל-פְּנֵיךָ (ז)
וְכֵן עַל-יַדְּךָ בְּהִבְנֶךָ	עַל-שְׂמָאלֶךָ לֹא בִימִינֶךָ
בְּקַבְּדַת יְהִי גַתְּךָ	לְמַעַן תַּצְלַח בְּקִנְיֶיךָ (ב)
	וּבְכָל מְשַׁלַּח יַדְּךָ:

דיואן עג

דע פי שין ודל תפלין, וקשרן
 ובקאלכסונגן גם תיתורן
 ומעברתן ונוהגן לבדן
 לבן צריכין גוף נקי לשמרן
 והישן גם לאלתר וסירן
 ואם שבה וגם ולא העבירן
 רב, עתה הרף ידך:

המניח תפלין במוצא
 על תפלת יד בשפפה ברונה
 וצנינו להניחם במהרה
 אשר קדשנו במלה
 מקברך שנים לפני קשיכה
 אשר קדשנו בנעם אמירה
 ועל תפלת ראש להיות שמורה

(1) ישר מלשון על כן כל פקודי כל ישרתי (תהלים ק"ט ק"ח), ופירש רש"י כל פקודי כל דבר אשר צוית בתורתך, ישרתי, ישרו בעיני ואמרת עליהם ישרו — וכן כאן המשורר מצייר את האל אומר לאדם: ה'יה מחכב ומכבד את חקי כדברים ישרים וטובים.

(2) בדיואן כתוב: היות תמיד על ראשך למוטפת ואתה תחזקנה ידך.
 (3) בכל אחת מארבע פרשיות שבתפלין יש צווי על תפלה של יד וצווי על תפלה של ראש, הרי ה' עשין, וכן אמר המשורר בפיוט ידו עליון: ודת תפלים אל תעלים סן תעבור בשמונה. ובדיואן כתוב ביטל שמנה עשר נאמנים — מלת הגיונים אשר בבית הזה חשודה מאד בעיני.

(4) בדיואן ביום קדקדך.
 (5) נתנד במקום התורה, כמו לבלתי גתן-זרע לאחיו.

(6) בדיואן דע כי ושין ודל — ודל ענינו כאן אות הדל"ת, וזה שמה בלשון ערבי, וכן בפיוט ידו עליון אמר המשורר: ולצור דל אל תחלל, וטעמו: לעשות צורת דל"ת — בדיואן יוד ורצועות.

(7) ונוהג לבדן, במגהות ל"ה ע"ב ונוהג לבד.
 (8) דיואן ובין בר לכסות.

(9) ותוקרן, מלשון כי קרן עור פניו, והטעם: או יהיה לך אור והצלחה.
 (10) בדיואן כתוב כאן ואקץ, שענינו (בלשון ערבי) חסר.

עג

פיוט.

דיואן ב' א' י"א ומחזור וישרי, והראן (מחרך ליום שני דר"ה), אוינין וד' קהלות (מחרך ליום א' דר"ה), ובדיואן כתוב בראשו: עלי יי' מלכנו (כלומר שנעשה לאמרו קודם ה' מלכנו), ואני לא מצאתי בתפלת שחרית מלות ה' מלכנו — כל אחד מטורי השיר הזה נחלק לשני חלקים, אחד קטן ואחד גדול ממנו, הקטן כולל שתי תנועות ויתד ותנועה, והגדול כולל שתי תנועות ויתד וארבע תנועות. הבית הראשון מסיים ד' פעמים באותיות ג', וכן הבית האחרון בכל חרונה כולל ד' פעמים חרוז ג', וכל חרונה מתחלת בשלשה טורים שקולים ונחלקים לשנים כשני הטורים הראשונים, אלא שהחלק הראשון מהשלשה טורים מסיים בחרוז אחד והחלק השני מסיים בחרוז אחר.

עבד אלוה עושני

כל-דוד, והוא יקרובני: (ב)

מי יתנני

וירחמני

נפשי וגוי קנתי

ומחשבותי ראיתי

ובל-דרכי זריתי (ג)

מי זה אשר יבשילני

מי בלתה ויתרני:

להיות קרובים אליה

ורחקים מעליה (ד)

מעל נתיב מעגליה

באמתה הדרובני

בדין, ואל תרשיעני:

לעשות רצונה מתרפה (ה)

מה-זה אוחל ואצפה

כי עמה אל המרפא

וקנה, וכחי יגשני

אלי ואל תעובני:

אשב, וחרד לרגעי

אלה בהבלי תעתועי

מרב חטאי ופשעי

עזן אשר יבדילני

לראות מאורח בעיני: (ו)

לעבוד עבודת מלכותך

טהר לדעה אלהיתך (ז)

אל-נא תאחר רסאותך

אל-תחשה ותענני

ואמור לעבדך הנני: (ח)

יוצרי ורועי

בנת לרעי

ארחי ורבעי

אם תעזרני

או תעצרני

המו קרבי

אולם עצבי

ופו נתיבי

יה למדני

ולאמ נחני

י אני בעדנה

אף כי בזקנה

אל נא רפא נא

יום תתשני

אל-תמשני

דפא ואמלל

ערם ושולל

ואני מחולל

בינה וביני

והחשבני

הטה לבבי

ומחשבני

ויקעת באבי

אלי ענני

אנא פדני

(ב) יקרובני, לשון ואת אשר יבחר בו יקרוב אליו (במדבר י"ז ה').
 (ג) במלת ומחשבותי ובמלת וכל העמדתי געיא, להאריך קריאת חשורק והשווא.
 לצורך המשקל.
 (ד) הכוונה מכאובי הם סבה שלבי וקרבי מתרחקים מעליך, ומלת ורחקים היא בנין

דיואן עד

פעל, ושוא הוי"ד נחשב כתנועה, והעמדתיו בנעיא. ובאוינין וד' קהלות: אולי (ביו"ד) עצמי ירחקו (בלי מ"ם), ואין לו ענין, והר"מ כרמי הגיה ירחקו (נפעל), והמאמר נשאר חסר טעם.

- (ד) בעדנה, בימי הבחרות והכח.
 (ס) ויחשכני, ענין מניעה. בעיני, שוא הביו"ת נחשב כתנועה, והעמדתיו בנעיא.
 (ו) ומחשבי, גם כאן שורק הוי"ו נחשב כתנועה, ובהפך ההמף שבאלהותך הוא חוץ מן המנין. בכל הנסחאות כתוב לדעת, ויפה הגיה הר"מ כרמי לַדְעָה.
 (ז) שני הטורים האחרונים האלה כתבתים כמו שהם בכ"י והראן, אבל בשאר נסחאות יש בהם הלופים רבים, ואינם כדאי להאריך בהם, רק זאת אומר כי בדיואן כתוב בטור האחרון: שְׁנֵית קִנְנִי, ונ"ל כי לשון זה יצדק על כלל האומה, אבל בשיר הזה כל אחד מישראל מדבר בעד עצמו.

עד

ג א ו ל ה .

דיואן ב' א' י"ב, והוא במנהג פולין גאולה לשבת לפני שבועות. השיר הזה חפשי מכל משקל.

י זגה נְשִׂאתָהּ עַל בְּנֵי נְשָׁרִים

וְקִנְנֶהּ בְּחִיקָה תִּזְדַּרְזַר חֲדָרֵי חֲדָרִים (ב)

לְמָה נְשִׂאתָהּ נִזְדָּדָה בְּיַעֲרִים (ג)

וּמִכָּל עֲבָרִים פּוֹרְשֵׁי מִקְמוֹרִים (ד)

יִסִּיתוּהָ יָרִים בְּאַלְהִים אַחֲרִים (ו)

וְהִיא בְּמִסְתָּרִים תִּבְבֶּה לְבַעַל גַּעוּרִים

וּבְזָדִישָׁן וְדִישָׁן יִחְלִיק לָהּ לְשׁוֹן (ב)

וּתְשֵׂא אִישָׁן לְאִישָׁהּ הֲרֵאשָׁן (ו)

לְמָה תַּעֲזוֹב נַפְשִׁי לְשִׂאוֹל

וְאִדְעָה בִּי אֵיךְ זִוְלָתְךָ לְגִאוֹל :

הַלְנִצַּח תִּמָּה תִּהְיֶי גְלוּיִת צְמָה (ו)

בְּזָה וְשִׂמָה לְמִזָּה וְשִׂמָה (ב)

וּבִן־הָאָמָה הַעֲטִי אִימָה (ט)

בִּי בְיָד רָמָה קִשְׁת רָמָה (י)

וְאִהְלִי בָמָה לְאִהְלִיבָמָה (כ)

וְאִהְלִיבָה מֵהֶ----- תִּנְחַל עוֹד וּבָמָה (ז)

וְאֵין מוֹסֵת וְאֵין אוֹת וְאֵין חוֹזֵן וּמְרֵאוֹת (ב)

וְאֵם אֲשֵׁאל לְרֵאוֹת מִתִּי קֶץ הַסְּלֵאוֹת

וְעֵנוּ נְבוֹאוֹת הַקְּשִׁית לְשִׂאוֹל :

הָגִלוּ מִמְּדִינֹתַי	וּבָנֹת עַדִּינֹתַי
וּמְנֻחֹתַי שְׁאֵנֹתַי	מִמְשׁוֹת רַעֲנֹתַי
עִם לֹא בִינֹת (a)	וּנְפֻזֵי בִינֹתַי
וּבְלִשׁוֹנֹת שׁוֹנֹתַי	בְּלַעֲגֵי שְׁפָה
בָּם הָיוּ אֲמוֹנֹתַי (b)	אֲדָ שְׁמֵרוֹ אֲמוֹנֹתַי
מֵאֲנִי לַעֲנֹתַי (c)	וְלֹאֲלִילֵי תִמּוֹנֹתַי
עָמַד דָּר שְׁחַק (d)	וְלִמָּה בְּמִרְחַק
וְרוּדֵי דַחַק	וְרוּדֵי רַחַק
נִשְׁאַל נִשְׁאוּל: (e)	וְלִקְחַן יָמַיִם

מֵעֲלֵי הַיּוֹסֵר (u)	דָּגַל אַחֲרָהּ
עֲלֵי עַל וּמֹסֵר (v)	וְרִגְלָהּ גְּאוּהָהּ
בְּאַחֲרֵי מֹסֵר	וְאֲנִי מִיֹּסֵר
וְזַעַף וְסָר	גּוֹלָהּ וְנֹאֶסֶר
וְאִין מְלֻךְ וְאִין שָׂר	בְּאִין מְנֻזֵר וְטַמְסָר
וְצוּר מְנֵי סָר (q)	וְצָר אֵלֵי סָר
מְקוֹם סִדְרָה כְּפֹו	וְהַחֲרִיב בְּקַצְפֹו
מִזְוֹתָו וְסִפֹו (r)	וְהַצִּית בְּזַעֲפֹו
וְתִקַּד עַד שְׁאוּל:	וְאִשׁ קְרָדְחָהּ בְּאִפֹו

הַלְעוֹלָמַיִם יִנְחֵה יי

וְהֵאִין קִצָּה לְמִזְעָדֵי תְּחוּזֵי (z)	
קוּמָה יי וְיִפְסְצוּ שׁוֹטְנֵי	
וְשׁוֹב אֶל-מְעוֹנֵי אֶל-הַיְקַבֵּל לְפָנַי	
וְגִלָּה לְעֵינַי כְּבוֹדְךָ כְּמִסְיָנִי (p)	
וְהִשָּׁב לְשִׁבְנֵי גְּמוּלָה עַל-יְגוֹנֵי (k)	
וּבְכִטֵּל יִשַׁע רַד	עַל יִרְאָה וְחִרַד (e)
וּמִכְפָּסָאוֹ הוֹרַד	בְּיַד-הָאֲמָה מוֹרַד (s)
מְהִרָה פֶּן אֲרַד	בְּיַגְזוֹן אֶל-שְׁאוּל: (pd)

(b) תוך חררי חדרים, כן הוא בדיואן, אבל במנהג פולין בחדרי חדרים. והנה תוך הוא שם דבר, והוא הסמוך מן תוך, ואין אומרים (בתנ"ך) תוך להוראת בתוך, כמו שאין אומרים קרב, עבד, גלל, במקום בקרב, בעבור בגלל, ועם כל זה מלת תוך במקום בתוך שגורה הרבה בפי המחברים, ור"י הלוי עצמו (בב"י עמוד ל"ט) אמר: ואם תראה תוך ערוגת וכו', גם (עמוד נ"ה) ותוך יערת דבש, וגם כאן (למעלה סימן נ"ה) גם תוך סגור לב.

דיואן עד

- (3) במנהג פולין נדודה, והוא טעות.
- (ג) הכוונה: ומכל צד יש פורשים לה רשת. השניטת מלת יש נהגת הרבה בלה"ק.
- (ד) במנהג פולין לאלהים אחרים.
- (ס) גם בדיואן גם במנהג פולין הטור הזה כתוב אחרי הטור המתחיל ותשא, אך מלבד זה נסח הטור הזה משונה מאד במנהג פולין, וזה לשונו: ובין (ביו"ד) אַצְר ודישון תחליק לו לשון. ואשר אני אהנה לי הוא כי המשורר אמר יסתוה זרים וכו' והיא במסתרם וכו', ובן דישון ודישון (בני שעיר החורי, בראשית ל"ז כ"א) יחליק לה לשון (לפתותה ולהסיתה לקבל אמנותם), אבל היא תשא עיניה אל אישה הראשון, ומתפללת ואומרת למה תעזוב וכו'. ונ"ל כי אחר מן המעתיקים הפך סדר שני הטורים האלה בטעות, וכשבאו הקהלות וקבלו הפיוט הזה לאמרו בשבת לפני שבועות, לא מצאו הבנה לשני הטורים האלה לפי הסדר שהיו כתובים, ובקשו לתקן והגיהו ובין במקום ובין (כלומר בהיותה בגלות בין בני שעיר) תחליק לו לשון (היא מתפללת בתחנונים והלקת לשון לפני ית' ואומרת למה תעזוב וכו') — אך רחוק הוא שיקרא ר"י הלוי למתפלל בכנוי מחליק לשון — אבל אם המשורר כתב דישון ודישון או אצר ודישון, אין בידי להכריע.
- (ו) בדיואן ותשא בת אישון, ומלת בת איננה במנהג פולין, ובמקרא מצאנו אישון בת עין, אך לא בת אישון — במנהג פולין לבעלה הראשון, ובדיואן לאישה הראשון, ובן במקרא אלכה ואשובה אל אישי הראשון.
- (ז) תמה, על דרך יונת תמתי, והטעם כנסת ישראל שהיא תמימה וכלי מום. גלוית צמה, על דרך גלי צמתך (ישעיה מ"ז ב'), כלומר תהיה להרפה ובזו. ובעל פתחי שערים (בספר יד כל בו) פירש לשון צמתן כבוד (!).
- (ח) והיא לבו ולשמכה ביד שמה ומה בני ארום (בראשית ל"ז י"ג). ובמנהג פולין בהפך מהו ושמה לבזה ושמה, והוא שבוש.
- (ט) העטני אימה, על דרך העטית עליו בושח (תהלים פ"ט מ"ו), ובמנהג פולין בַּעֲתָנִי אימה.
- (י) קשת רמה, לשון רומי קשת (תהלים ע"ה ט').
- (כ) ואהלי (בית המקדש) נעשה במה (מקום עבודה) לאהליבמה (לנכרים), אלא שהמשורר לא דק, כי אהליבמה שם משפחה בארום (בראשית ל"ו מ"א) והבמה הבנויה בהר הבית היא לישמעאלים.
- (ך) ואהליבה (ירושלים, יחזקאל כ"ג ד') מה וכמה תיחל עוד? — דרך צחות נִתְחַח המשורר מלת אהליבמה לנתחים, אהלי במה, אהליבה מה.
- (ל) במנהג פולין ואין חזות ומראות.
- (מ) במ"ס עם דמויות.
- (ס) הכוונה ששטרו האמנות שנתגדלו בהן, לשון האמונים עלי תולע. ובמ"ס הטור הזה משוכש ואין לו הבנה.
- (ס) לענות, להכנע, כמו לענות מפני (שמות י"ג), ובמ"ס אין הפצם לענות.
- (ז) במ"ס תעמוד דר שהק.
- (ס) חזר לדודי (הוא הקב"ה), והמליצה לקוחה מנחמיה (י"ג ו') ולקץ ימים נשאלתי מן המלך, והכוונה כי ה' נתרחק מישראל לקצת זמן. ואמת הוא כי לשון נשאל מורה נטילת רשות (כפירוש רש"י בנחמיה ובשמואל א' ד' פסוק ו' וכו' ורד"ק שם פסוק כ"ח, ולא כרד"ק בשרשים), והוא לשון בלתי ראוי במקום הזה.
- (ע) במ"ס דגל אהבה.
- (ס) מוֹסֵר, מן ובמוסרם יהתום (איוב ל"ג י"ו), התפתחי מוסרי צוארך (ישעיה נ"ב ב'), רגל נאווה היא עָלֵי כְמוֹ עַל ומוֹסֵה, ובמ"ס עָלֵי עַל מֹסֵר, והיא הגהה משובשת.
- (ק) סר אָלֵי, נתקרב, כמו ויסר אליה האהלה (שופטים ד' י"ח), סר ממני, נתרחק.
- (ל) דיואן והצית אש בזעפו, והנכון (כמו במ"ס) בלא מלת אש, שאם לא כן, צריך לוטר במזותו בכי"ת.
- (ז) במ"ס למופת חיוני, והוא שבוש.
- (ק) במ"ס וְתַגְלָה לְעֵינֵי כְבוֹאֵךְ מְסִינֵי.

(כ) במ"פ גמולות יגוני, ובדיואן והשב לעיני גמול לשכני, ויד מאוחרת כתבה אל במקום ל' לשכני, גם יש שני קוים על מלת לעיני, וכתוב בגליון יגוני (ויהיה הדבור כך: והשב יגוני גמול אל שכני), אבל גם מלת אל היא מחוקה בשני קוין, ובגליון למטה ממלת יגוני כתוב: על א' — וזה בלתי מובן לי.
 ט) דיואן וכטל (בכ"ף) ישע יוד (ביו"ד).
 ת) מ"פ ומכסאי, הוא שבוש.
 תק) מ"פ עד לא ארד (בלי מלת מהרה).

עה

פזמון לשבת.

דיואן ב' א' י"ג, ומשקלו שבע ושבע תנועות בכל טור, והחטפים נחשבים כאלו אינם, רק הפסוק הבא בסוף כל חרוזה הוא חפשי, וכולל לפעמים רק חמש או שש תנועות. והנה בדיואן כתוב בראש השיר הזה: פזמן לשבת — ואני לא מצאתי בו שום רמז לשבת.

יזנות הושתו שְׁכֵם
 קמנה, לא זאת מנוחתְּכֶם
 שְׁבִינָה אֶל-תַּעֲנוּגֵיכֶם
 וְיָתוּ יְיָ לְכֶם
 בְּאַרְצֵי עֲרֵבָה וְשִׁיחָה (ב)
 וְיָנֹת בֵּיתְכֶם מִשְׁלָחַה
 לְגִבּוֹל חֲמַת וְיִנּוּחָה (ג)
 וּמִצְאֵן מְנוּחָה:

הַגָּה מִיּוֹם נִדְרָנוּ
 וּמַעַל צִיּוֹן נִפְרְדָנוּ
 אֲנַחְנוּ פְּלֹאִים יִרְדָנוּ
 אֲדָ עַל תַּקְוָה שְׂקָדָנוּ
 מִשְׁלֵם וּבְנוּתֶיהָ (א)
 וְנִדְמוּ בַל-נְאוּתֶיהָ (ד)
 וְהוּא רָצָתָה שְׁבִתוּתֶיהָ
 וְלֹא נִגְרַע לְאֵל שִׁיחָה:

וְמִי יִתֵּן אֲבָר כְּיוֹנָה
 אֲמִישׁ תִּימָן וְצַפּוֹנָה
 וּכְרֵאשׁוֹנָה אַחֲרוֹנָה
 וְעַל-תּוֹפְשֵׁי חֶרֶב יוֹנָה
 לִי, אַעֲיֹפָה וְאַשְׁכּוֹנָה
 וְאַשְׁאֵף רוּחַ צִיּוֹנָה
 יָקִים שְׁבָעָה וְשִׁמְנָה
 חֶרֶב חֶרֶב פְּתוּחָה:

הַיִּרְכָּת בְּמַתִּי תַקְוָה
 וְאִם בֵּינְכֶם תּוֹפֵר אַחָה
 לְבֵיתִי הַבַּת הַנְּאוּה
 וּכְרוּב יִשַׁע אֲרַבְּכָה
 תּוֹחַלְתָּךְ לֹא נִכְוָה
 אַחֲוֹתִי לֹא גַעְזָה
 כִּנְעוּרֶיהָ תְּהִי שְׁבָה
 לְתוֹר לְכֶם מְנוּחָה:

הַמַּעַט מִכֶּם תִּנְחַוְמוֹת
 לְהַנְחִיל נְחִלוֹת שׁוֹמְמוֹת
 כְּגַבּוֹר וּכְאִישׁ מִלְחָמוֹת
 הַמּוֹשִׁיבֵי עֵקֶרְת
 יְהִיו כַּמֶּל בְּבַצּוֹרְת
 וְעַל-תְּלָה תְרוֹם קֶרֶת
 יַעִיר אַהֲבָה מִסְתַּרְת
 אִם הַבְּנִים שְׁמִיחָה:

דיואן עו

(6) מלות הושתו שכם מנוקדות בדיואן שבידי, והשי"ן הראשונה בשוא, אך לפי המשקל צ"ל בקמץ — המליצה לקוחה מן כי תשיתמו שכם (תהלים כ"א י"ג), ועיין שם חלוק דעות בפירושה; והמשורר בחר בה מפני שהיה רוצה לסיים ההרצה בפסוק יתן ה' לכם ומצאן מנוחה — מלת יונות איננה על מהרת לשון המקרא, כי גם לנקבות אומרים יונים ולא יונות, עיין יהוקאל ז' י"ו ושיר השירים ה' י"ב — במלת בְּאֵרֶץ העמדת השוא בגעיא, להשלים מספר שבע תנועות — ואמנם היונות האלה משל על נפוצות יהודה, והמשורר קורא להן לשוב לאדמת הקדש.

(3) גבול חמת נזכר ביהוקאל מ"ז י"ו, אבל אותה חמת (בחטף פתח) היא הוצה לארץ, וכאן אין ספק שכוונת המשורר על עיר בארץ ישראל, וגם לפי המשקל צ"ל החי"ת בפתח והמ"ם דגושה, והכוונה על עיר טבריה. וינוחה נזכרת ביהושע י"ו פסוק ו' וז', והמשורר מזכיר אותה להיותה נקראת על שם המנוחה, ואני לא אדע מה ראה להזכיר אצלה גבול חמת.

(ג) תשובת היונות — שְׁלָם היא ירושלים.
 (ד) בדיואן ונשכחו, ואני כתבתי וְנִדְמָו על שם ונדמו נאות השלום (ירמיה כ"ה ל"ז).

עו

פיוט לעושה שלום.

דיואן ב' א' י"ד, ומשקלו ישש תנועות, כלי השגחה על החטפים. בכל הרזה ג' טורים, בהרוז אחד (והוא מתחלף בכל הרזה), ואח"כ שני טורים בהרוז לם, כמו הבית שבראש השיר. בדיואן כתוב בראש השיר הזה עושה שלום, וכן כתבתי גם אני כאן, גם כי כאמת לבי מגמגם בדבר. המשורר רדף בשיר הזה אחר מלות משותפות להוראות שונות.

קוֹרְאִים בְּלִבָּב שְׁלָם שְׂאֵלוֹ לְשִׁלּוֹם שְׁלָם: (6)

יְמֵי אֲצַעֵק וְאִפְעָה (3)

מִבֵּין שָׂרְף וְאִפְעָה

כִּי אֵין מְרַבֵּץ וּמְרַעָה

לְעֵדֶר בְּפֶר הוֹלָם

וּבְשׁוֹב שְׁבוֹתוֹ בְּחוֹלָם: (3)

הָאֵל בּוֹנֵן אֲשׁוּרֵי

וַיִּסַּד בְּחֶסֶד שׁוּרֵי

וּבְחִיק צָרֵי וְשׁוּרֵי (7)

נָקָם וְשָׁלָם שְׁלָם

וּמִיָּקֶר עֲדָנֵי שְׁלָם: (5)

וְעֵדֶר־אֵן אֲהַרָה וְאִקוּיִן

בֵּינֹת הוֹרְפֵי, וְאִקוּיִן? (1)

וְהוֹ קוּם לְעוֹבְדֵי שְׁקוּיִן

צִלְמָם הוֹלָף בְּצִלָּם

וּצִלָּם בְּגַחְלֵי צִלָּם: (1)

דָּלָה עִם יָרְדוּ לְשֹׂאֵל
 פָּבְרוּ שְׁפָתָיו לְשֹׂאֵל (ח)
 אוֹלֵי בָּא יוֹם לְגֹאֵל
 וּתְרַנֵּן שְׁפָתַי אֵלִים
 קָמַת עֲוֹנוֹ אֵלִים: (ט)

הָרַם יִשְׁעָה בְּנִים

וְאֵלָיו עֲמָה בְּנִים (י)
 וְשָׂא נִם פְּמָאז בְּחִנִּים (כ)
 וְעִינֵי כָל-צָר הַעֲלִים (ג)
 וְאֵל הַר-קָדְשָׁה הַעֲלִים: (ח)

- (ח) שְׁלֹם הַרְאָשׁוֹן שֵׁם הַתָּאֵר, וְהַשְּׁנִי שֵׁם הָעִיר.
 (ג) יָמִי, בְּכָל יָמִי, כְּמוֹ וּבִימֵי אַקְרָא (תְּהִלִּים ק"ו ב'). אִפְעָה הוּא כִּאֵן פִּעַל עֵתִיד (כְּמוֹ בִישְׁעִיה מ"ב י"ד), וּבִמְטוֹר שֶׁאַחֲרָיָה הוּא שֵׁם נֶחֱשׁ.
 (ג) הוֹלֵם הַרְאָשׁוֹן לְקוֹחַ מֵאוֹיֵב ל"ט ד', וְהַשְּׁנִי מִתְּהִלִּים קכ"ו א'.
 (ד) שׁוּרֵי הַרְאָשׁוֹן חֲמוּמֵי, וְהַשְּׁנִי שׁוּנְאֵי וְעִינֵי, כְּמוֹ וְתַכְסֵּ עֵינֵי בְּשׁוּרֵי. וּבְדִיוֹאֵן כְּתוּב וּשְׁוֹרֵרֵי.
 (ה) מִן יִשְׁלֹוֹף כָּל יֵתֵר עֵמִים (חֲבִקוּק ב' ח'), וְהַכּוּוֹנָה שְׁלֹוֹל מֵהֶם יִקְרַע עֲדֵנֵי שְׁלִקְחוּ מִמֶּנִּי.
 (ו) אַחֲרָף וְאִקְוֵן לְקוֹחַ מִשְׁעִיה י"ח ז', וְאַח"כּ אִמְרָ חוֹרְפֵי מִן הַחֲרֻפּוֹת הַחֲרֻפֶּךָ נִפְלוּ עָלַי, וְאִקְוֵן מִן קִצְתֵי בְּחֵי.
 (ז) קוֹם בְּשִׁבְלֵי עוֹבְדֵי שְׁקוּצִים, וְהוֹלֵךְ צִלְמִים (צוֹרֵתִים, גּוֹפִס אוֹ גִּפְשִׁים, עֵינֵי רִדְקָ בְּתִהִלִּים ע"ג ב'), בְּחֻשְׁךָ (כַּפִּירוּשׁ ר' יוֹנָה עַל אֵךְ בְּצִלְמֵי יִתְהַלֵּךְ אִישׁ, עֵינֵי רִדְקָ בְּשִׁרְשִׁים), וְצִלָּה אוֹתָם (עוֹבְדֵי הַשְּׁקוּצִים) עַל גַּחְלֵי הַצִּלְמִים וְהַאֲלִילִים שֶׁלָּהֶם עֵינֵי דוֹגְמָא מְעִין זֶה בְּמַלְכִים ב' כ"ג ב') — בְּדִיוֹאֵן כְּתוּב, בְּגַחַל לִשׁוֹן יְהוּד, וְאֵנִי עִשִׂיתִי לִשׁוֹן רַבִּים, כִּי לֹא נִמְצָא הַיְּחִיד (לֹא בְּמִקְרָא וְלֹא בְּמִשְׁנָה) אֶלֶּא בְּלִשׁוֹן נִקְבָּה; וְאֵם הַקְּלִיר וְחִבְרֵיו אִמְרוּ גַחַל, לֹא כִּדְרִכְיָהֶם דְּרִכֵּי רֵיז הַלּוּי.
 (ח) לְשֹׂאֵל הַרְאָשׁוֹן שֵׁם, וְהַשְּׁנִי פִּעַל, רוֹמֵם אֶת הָעַם אֲשֶׁר הוֹשִׁפֵּל עַד שֹׂאֵל תַּחְתִּית, וְלֹאֲרוֹךְ הוֹמֵן שֶׁהוּא בְּגִלּוֹת וְהוּא תְּמִיד שׁוֹאֵל אִם בָּא יוֹם הַגְּאוּלָּה, נַעֲשׂוּ שְׁפָתַי כְּבָדוֹת, וְאִין בְּהֵן עוֹד כֵּה לְשֹׂאֵל.
 (ט) פִּעַל עִבְרָ מִן מֵאֲלָמִים אֱלֹוִמִים (בְּרֵאשִׁית ל"ז ז'), תְּרַנֵּן שְׁפָתַי מִי שֶׁהוּא אֵלִים עֵתָה בְּגִלּוֹת, וְעוֹנֹתָיו מְרוֹבִים, וְכֹאֲלוֹ עוֹנֹתָיו הֵם תְּבוֹאָתוֹ וְקִמְתּוֹ, וְהוּא עוֹשֶׂה מֵהֶם אֱלֹוִמוֹת וְעַמְרִים.
 (י) בְּנִים הַרְאָשׁוֹן שֵׁם דְּבַר עִם כֵּף הַדְּמִיוֹן, וְהַשְּׁנִי צְוּוּ, מִן גְּדוּי יִשְׂרָאֵל יִכְנִס (תְּהִלִּים קמ"ז ב').
 (כ) כְּמוֹ שְׁעִשִׂית בְּמִצְרַיִם. חֲנִס, שֵׁם עֵיד גְּדוּלָּה בְּמִצְרַיִם (יִשְׁעִיה ל' ד').
 (ל) הַמְעֲלִים עֵין הוּא עוֹצֵם עֵינָיו לְבִלְתִּי רֵאוֹת דְּבַר מֵהּ, וְכֹאֵן כּוּוֹנֵת הַמִּשְׁוֹרֵר לּוֹמֵר הֵךְ כָּל אוֹיֵב בְּמִגְרוֹרִים.
 (מ) וְהַעֲלָה אוֹתָם (אֶת עֲמֵךְ הַזְּכוּר לַמַּעֲלָה) אֵל הַר קָדְשֶׁךָ.

עז

לְמוֹצָאֵי שַׁבַּת.

דִּיוֹאֵן ב' א' ט"ו, וְהוּא ג"כ בְּמַחְזוֹר וִישְׁרֵי סִימֵן רִי"ה (sie), וּבְדִיוֹאֵן כְּתוּב בְּרֵאשׁוֹ הַבְּדִלָּה. מִשְׁקֵלוֹ ג' תְּנוּעוֹת וְיֵתֵר וְשֵׁשׁ תְּנוּעוֹת. שְׁנֵי הַמְטוֹרִים שֶׁבְּרֵאשׁ הַשִּׁיר, וְכֵן שְׁנֵי הַמְטוֹרִים שֶׁבְּסוֹף כָּל הַחֲרוּזָה, כּוֹלֵלִים

דיואן עז

בסופם שני חרוזים, אחד כנגד אליהו ואחד כנגד משיח; ושאר טורי השיר כוללים בסופם שני חרוזים אחרים, כל אחד מהם משולש, רק בחרוזה השלישית החרוז אינו אלא אחד, והוא כפול שש פעמים.

צאן אבדות בקלות להו — תניח (6)

ותנהלם באליהו — ומשים: (3)

ישמח לב מבקש ישע — עם גולה

יום גואל לשבי פשע — וגלה

על-ברכי זמן ישתעשע — בן נקלה

וצפוני באח פלהו — תדיח

ודמי חטא בבזר שמהו — תדיח: (2)

הן לעקור שאר שרשי — צר נזמר (7)

ובקתמי יקר תרשישי — מתעמר (5)

אזמר פי לגוע ישי — אין חטר

גם תפליא ואת-ממהו — תפריח (1)

בו תרצה וכל-מעשהו — תצליח: (1)

ושבות שזבבה מציון — אל-ציון

ותגונן עלי אפריון — בלי רפיון (5)

אז ישב בסתר עליון — עם אביון

מי זדון ביום גבהו — תבריח (5)

ושאזן ים אשר בסהו — תשביח:

המעת העשוקים תעלה — למעונו

יציל מאריות טלה — בימינו

רועה רחמים ומלא — על-צאנו

עדר אחריי ונהו — תבטיח (1)

ומאורי ישועות כהו — תורית:

החשף בנפעת נרה — תבקיע

בנמזות ירה ובכורף — תושיע

אשרי המחכה אורף — ונגיע (3)

יום תקלוף וביזם בהוא — תצמיח (3)

ישעו, וכל אשר קרהו — תשביח:

(6) להו, לשון ותלה ארץ מצרים (בראשית מז יג).

(3) מחזור ויטרי ותנהלם, דיואן ותבשרם.

(2) תדיח הראשון סתה ורגש, ענין הרחקה, והשני קמץ ורפה, כמו ידיח מקרבה

(ישעיה ד' ד), ידיחו את העולה (יחזקאל מ' ל"ח) ענין שטיפה במים לחסיר

הזוהמה.

- (ד) ויטרי צר נוטר, דיואן הוא נוטר.
 (ס) ר' יונה פירש מלת פָּתַם על הפנינים (מרגליות), לפיכך אמר המשורר ובכתמי לשון רבים (שלא נמצא במקרא), ואח"כ הוסיף תרשישי, שזם ג"כ אבנים טובות.
 (ו) דיואן הפליא (בה"א).
 (ז) ויטרי גם תרצה וכל מעשהו וכו', דיואן גם בו תרצה ואת מעשהו וכו'.
 (ח) ויטרי ותכונן נטוי אפריון.
 (ט) ויטרי אשר יגבהו.
 (י) המשורר היה רוצה לומר אחר כך ינהו, והמשקל לא נתנו לומר אחר כך, לפיכך הפך הרבור מנכח לנסתר, ואמר למעונו בימינו על צאנו, תחת שהיה לו לומר למעונך וכו', וכאן אמר אחריו כנגד הרועה (שהזכיר בלשון נסתר), ואמר תכמית לנכח האל, גם כי באמת הרועה והאל אחד הם.

עה

ל מ ו צ א י ש ב ת .

הפיוט הזה איננו בדיואן, אך הוא במחזור ויטרי (סימן ר"ד), אבל הדיואן שבידי חסר כאן קצת דפים, ומספר השירים מדלג מן ט"ו (שהוא המספר הרשום בראש ההכרלה הקודמת) למספר מ"ג. ויש להאמין כי בין השירים החסרים כאן היתה ג"כ ההכרלה הזאת הכתובה במחזור ויטרי אצל הקודמת; ולהיות שם יהודה חתום בה, ולשונה גם הוא מעיד שהיא לר"י הלוי, ראיתי חובתי להעתיקה. המשקל הוא תנועה ויתר, יתר ותנועה, תנועה ויתר, ויתר ושתי תנועות; ועל המשקל הזה עשה אחי ראב"ע פיוט קוראי מגלה הם ירננו אל אל, ולפניהם ר' יצחק בן גיאת ו'ם שֵׁאת וְיִתֵר קְוִמו לְרוּר דוּרִים, מְרַדְּכֵי וְאַסְתֵר לְעִשׂוֹת יָמֵי פוּרִים.

סוּעֵרָה עֲנִיָּה שׁוֹאֶפָה וְצוֹפִיָּה
 יוֹם פְּדוּת שְׁנֵיָּה בְּשֵׁרָה בְּאַלְיָה:

נִסְתֵּרוּ מְאוּרִיָּהֶם (ב)	יַעֲלוּ שְׁחָרִים
אַרְבוּ בְּחוּרֵיהֶם	מִפְּנֵי נְמָרִים
עֲזְבוּ מְגוּרֵיהֶם	תִּאֲסוּף עֲדָרִים
לְפָרוּץ פְּרִיץ חָהָה	רוּם בְּנֵד נְמוּיָה
בַּל־יֵהִי מַעֲזֵן דִּיָּה:	וְהַדָּר צִבְיָה
עַל־מְכוּן תְּהַלְתִּי	הַעֲמֵד גּוּתִי
סִקְלָה מִסִּלְתִּי	לְעֵלוֹת לְבֵיתִי
נִשְׁשָׂה לְאַרְמָתִי (ג)	יִרְבֵּ מַהֲיוֹתִי
בֵּיתָךְ פְּנִימִיָּה	שְׂכֻנָּה לְבֵיָה
מִמָּה בְּנִבְרִיָּה:	וְאַנִּי דְחַיָּה
תִּמְכוּ בְּפִסְלֵיהֶם	וְאַדּוּם וּמוֹאֵב
מִרְאוֹת אֱלִילֵיהֶם	אַדְאָגָה וְאַדְאָב
יַעֲלֹחוּ בְּנִבְלֵיהֶם (ד)	אוֹמְרִים לְעַת־אָב

דיואן עט

<p>מַעֲנֵה פְּלִילְיָה מַחְלִיף בְּמִשְׁפָּיָה: (7)</p> <p>עַל־שָׂאֵר זְנוּחִיף אֶל־מְקוֹם מְנוּחִיף מִפְּנֵי מִשְׁיִיחָה (8) מְבַעֲדָה בְּתַחְתֵּיָה גְּבַחְנָה עֲשִׂירֵיהָ: (9)</p> <p>נְעִמָה מְעִיל צְדָק הַעֲבֵר סִבְבָּ חֲדָק אֶל־יַחְזְקוּ גְּדָק רַד קְטַל עֲלֵי צִיָּה גְּפַנְגָּה וּפְזִרְיָה:</p>	<p>קו לשון רמיה יוצרי גשיה</p> <p>הגלף תרומם משאול תרימם לוחמי תהמם העלה אניה ואסוף זרניה</p> <p>הוד לבש והדר מנטע סמדר בת-אדום וקדר אל-גנה לניה להיות רניה</p>
--	---

(8) רבים במקום יחיד, והכוונה יעלה נא עמוד השחר אחר זמן רב שהוא מתעכב, והשמש (שחוא סכת השחר) הוא נסתר.

(9) בכ"י ורב מחזית, ומפני המשקל תקנתי ירָב — המליצה לקוחה ממסוק ורב מהיות קולות אלהים (שמות ט' כ"ח).

(10) בחדש אב, כי בו (לדעת המאמינים במזל) איתרע מזליה דבר ישראל.

(7) קו לשון רמיה מסלף המשפט, והוא מחליף (ממיר) האל יוצר הארץ בצלמים ומשכיות. קו, אולי ענינו כאן שְׁטָמָה (סְסָטָם), ואולי ענינו קָתַב, יוֹצְרֵי הַיָּוֵד יתרה, כמו שוכני סנה. במקום מחליף כתוב בכ"י תחליף.

(8) שני הטורים האלה כתובים בכ"י בסדר הפוך: ולוחמי וכו' ומשאול וכו', ומלבד הפוך הסדר יש בו וי"ו בראש כל אחד מהם, וכמה ווי'ן אחרות יתרות יש בו.

(9) נבחנה עשיריה, שעמדה בעשרה נסיונות, כלומר בנסיונות הרבה. בכ"י כתוב ולאסוף בל"ד יתרה.

עט

ל ל י ל ש ב ת .

גם זה איננו בדיואן שבירי, אבל הוא במחזור ויטרי (סימן קנ"ח), וחתום בו יהודה לוי, ומשקלו שבע תנועות, בלי השגחה על היתרות. רק שני הטורים הראשונים הם בעלי שש, והעמדתו בכל אחד מהם שוא אחד בנעיא, כדי שיהיה נחשב כתנועה.

יָקָר יוֹם שֶׁבֶת תְּגִדִּיל
בְּבִרִית שְׁלוֹם וְחַיִּים
וְמִדְּשֵׁתוֹ וַיְהִי מִבְּדִיל
בֵּין יִשְׂרָאֵל לְגוֹיִם:

הַאֲזַמְרִים, אֵךְ דָּבַר לְשׁוֹן.
לְדַמּוֹת יְמִיהֶם לְיוֹם קָדְשִׁי
אֲדוֹם מִגְּדָם לְיוֹם רֵאשׁוֹן

דיואן פ

עָרַב מֵאַחֲזֵר לְיוֹם שְׁשִׁי
 תַעֲתוּעַ קֶדֶר וְדִישׁוֹן
 אִיךְ בְּעַלֵי הָאֲמֶת יִשְׂאֵ? (ב)
 יִדְמוּ עַדִּים לַעַדִּים
 וְהַמֵּתִים אֶל־הַחַיִּים:

וְיִמְהַלְשִׁבְנִי הַמְּבַקְשִׁים
 לְעֹלוֹת לְכַסָּא מַמְלָכָה (ג)
 מְנוּחַת אֱלֹהִים וְאֲנָשִׁים
 וְשֵׁם צְנוּה אֶת־הַבְּרָכָה
 תַחֲלֶה לְמַקְרָאֵי קִדְשִׁים
 מִימֵי בְרֵאשִׁית גְּמֻשָּׁה
 פָּרִי מְצוֹתוֹ עֵץ חַיִּים
 בְּצִלּוֹ נְחִיָה בְּגוֹיִם:

דְּגִילָה לְשִׁמְךָ מִבְּהֻנֶּת
 וְשִׁמְךָ בְּיָדֶה לְמִשְׁעֶנֶת
 הַיְתֵה בְּחִיקֶךָ מְקַנְנֶת
 וְעַל שְׁלֵחֶנְךָ מְרַנְנֶת
 שְׂבָעָה בְּמִן מְעַדְנֶת
 וְעוֹד הוֹתִירָה צְנֻנְעֶת
 מִנְדַעַת זֹאת בְּאֵיִים
 וַיֵּצֵא לָהּ שֵׁם בְּגוֹיִם:

הַזֹּסֵף אֶל יִדְךָ שְׁנִית
 לְחֹדֶשׁ מְלוּכָה קֶדְמוֹנִית
 לְהוֹלֶכֶת קְדוֹרְנִית
 פְּזוֹרָה שְׂמֵאלִית וַיִּמְנִית
 וְתַבּוּשׁ עַרְבִית וַיִּוֹנִית
 וְהֶשֶׁב בְּהֵנָה אֶהְרֹנִית
 יִתְקַדֵּשׁ בְּמַחְנֶה לְיוֹם (ד)
 שְׁמֶךָ הַמְּחַלֵּל בְּגוֹיִם:

(ב) ישיא, ימעה.
 (ג) המשורר קורא לשביתת יום השבת בשם כסא ממלכה.
 (ד) בכ"י ותוקדש במחנה הלויים.

פ

ה ב ד ל ה.

דיואן ב' א' נ"א, ומחזור ויטרי סימן ר"ז, ולא נרשם בה שם המחבר.

דיואן פ

והיא על סדר א"ב, בדיואן עד אות ח"ת, ובמחזור ויטרי רק עד אות וי"ו, ומשקלה שמנה תנועה, בלי השקפה על החטפים.

אותותינו התמהמהו איה אלהי אלהיו?

בן שומע אל-אמרותיו צועק חמם מצרותיו (ב)
אמר איה צור ושמותיו? אלה שנים לא ענהו: (ג)

גזר תשבי על-אפרים ויעצור את-השמים
ועל-שפיו ירדו אש ומים הר הכרמל שם נסוהו: (ד)

דבר על-כד עם צפחת וברכה שם בם פדחת
השיב המת מן-השחת מו שמע זה, ומי ראהו?:

הקעיר שרים וחמשיהם צם ארבעים עם אמשיהם (ה)
נוסדו עורבים למבקשיהם לתת לחמו, וינהו: (ו)

ובגעת עלה רום בסערה ובמרפכת אש בוערה
ואלישע שב צועק מרה אבי אבי, ולא ענהו:

זרמי ירדן התלפדו עד קרסליו לא מעדו (ז)
גם לאלישע בן עמרו צופיו ראו ויתמהו:

חזבי אותות הנפלאות מתי יחוו הנפלאות
פעשות נגדם הנפלאות מעשה יי פי נזרא הוא:

(ב) ויטרי אל אמרותיו, דיואן את — ויטרי צועק חמם, ואח"כ אמר איה, ודיואן בהפך. ויטרי זועק, דיואן צועק.

(ג) ישראל השומרים את התורה ושומעים בקול אלהיהם, צועקים חמם מצרותם, ואומרים איה אלהי אליהו (שהבטיחנו לשלוח לנו את אליהו לברשנו על הגאולה), וכבר עברו (מן החרבן) אלה שנים (בימי ר' יהודה הלוי) ולא ענה אותם ולא הוציאם מן הגלות. ואמנם אלה שנים לאו דוקא, כי כשנולד ר"י הלוי כבר עברו מן החרבן קצת שנים יותר מאלף.

(ד) ויטרי ועל פיו, דיואן ולפיו, ואולי יביא אדם סיוע לנסח זה מדברי אליהו שאמר (מלכים א' י"ז א') אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי; ואני אומר שאם היינו אומרים ולפי דברו ירדו אש ומים, היה מאמרנו נכון, לא כן אם אמרנו ולפיו ירדו אש ומים; אבל על פיו הוא כמו בדברו ובמצותו, כמו על פיו יצאו ועל פיו יבאו, ולא יתכן לומר לפיו יצאו ולפיו יבאו — הר הכרמל וכו' הכוונה: אליהו נסה את ה' שם בהר הכרמל, שעשה לעיני כל העם נסיון האש, באופן שהודו כלם כי ה' הוא האלהים.

(ז) עם אמשיהם, עם הלילות.

(ח) נוסדו וינהו, נתקבצו — למבקשיהם, הכוונה: העורבים היו מתקבצים אצל אליהו, כאלו היו שם אנשים המבקשים אותם וקוראים להם.

(ו) ויכה את המים ויחצו הנה והנה ויעברו שניהם בהרבה (מלכים ב' ב' ח'). התלכדו, כמו ופני תהום יתלכדו (איוב ל"ח ל'), ענין הקפאה; מרוצת הירדן עמדה, כאלו נקפאו המים, באופן שלא מערו קרסוליו בעברו בתוך הגהר.

פא

ר שות

בדיואן ב' א' נ"ב נזכר פיוט זה בשם רשות, ושם כתוב כי הוא והבאים אחריו הם לשבועות, אך הפיוט עצמו איננו בדיואן שבידו, כי היה כתוב באחד מהדפוסים שנאכדו ממנו, אבל הוא נזכר בראש הספר, כי אחר סימן רל"ז מן הלוח שבראש הדיואן כתוב כך: רל"ה יעירוני בשמך רעיוני, השיר הזה מצאתיו גם כן במחזור ויטרי (סימן תמ"ב), ובמנהג מונפלייר ובכ"י והראן, ובאלה השנים הוא רשות ליום שני של שבועות, והוא ג"כ במנהג רומניא דף קע"ה, והמחזור הזה איננו עתה בבית. משקל השיר הזה הוא כסימן ב, אך סיום הדלת הראשונה הוא כסיום הסוגר שבכל הבתים, כמו שהוא הענין בסימן ג.

י יעירוני בשמך רעיוני

וישימו חסדיך לפני:

הבינוני דבר נפש יצרתה

קשורה בי והיא נפלאת בעיוני: (6)

ולפי ראך ויאמן בך

כאלו מעמד היה בסיוני: (3)

ד' רשתיה בחיוני, ועבר

בבורך בי, וירד בענני: (2)

הקימוני סעפי מיצויעי

לברך שם בבורך יי:

(6) ה'בינוני לשון רבים, חוזר לרעיוני, רעיוני הביאוני להתבונן על מהות הנשמה, שאתה יצרתה בקרבי, והיא קשורה בי, ועם כל זה היא בלתי מובנת לי, ובמחזור ויטרי הבינוני בלי וי", והוא טעות.

(3) וכשהתבוננתי בנשמת ראתי (נתבררה אצלי) מציאות האל וגדולתו, והאמנתי בו אמונה חזקה כאלו הייתי עומד במעמד הר סיני וראיתי בעיני האותות והמופתים הגדולים.

(2) ועל משכבי בלילות הייתי דורש אותך ברעיוני, וכבודך היה נכנס בנפשי בחיונותי, והיה נגלה לי כאלו ירד עלי בענן, ומתוך כך הקימוני סרעפי ממטתי לברך את שם כבודך — בקונטרסים אשר העתקתי שם (בשנת תקצ"ז) שיר זה ואחרים רבים שמצאתי במחזור ויטרי, רשמתי בגליון כי בנדפס כתוב ושכן בענני, ואני לא אדע עתה אם הדפוס שהזכרתי הוא מחזור רומניא, או שאחד מחכמי הדור הדפוס השיר הזה באיזה מקום.

פב

מ ה ר ה

דיואן ב' א' נ"ב, וכתוב בראשו מחרך, וכך היו קוראים לפיוט שהיו אומרים בשחרית, ולפניו רשות, ואחריו נשמת קדיש ברכו וכו'. בדיואן נקוד דמ"ה על המי"ם ותשריד על הרי"ש ודגש בכ"ף, ולמעלה (ב')

דיואן פב

א' א' נקוד ג"כ פתחה על הח"ת ועל הרי"ש. מהר"ם לונזאנו (שתי ידות דף קל"ז ע"ב) בהזכירו שמות הפיוטים אמר:

רְשׁוֹת נִשְׁמַת וְלוֹ פִּינּוּ מְחַרְךָ

וְקַדְיֵשׁ פָּרְכּוֹ אֶהְיֶה מְאֻרִי

ובדיואן (למעלה ב' א' א') כתוב מחרך לגשמת, ומזה נראה כי מחרך הוא פיוט מיוחד מצד עצמו, לא מצד החלק מהתפלה שהיו אומרים אותו שם, ונ"ל כי קראו בשם נשמת לאותם הפיוטים שהיתה תחלת כל בתיהם במלת נשמת. כגון: נשמת ידיו עליון, שוכני ציון, תיחדך, יושב הביון, ומקשיב אביון ימלוך ה' לעולם אלהיך ציון (שהוא לה"י הלוי לראש השנה); והיו קוראים מחרך לאותם שלא היו מתחילים במלת נשמת. גם היה נ"ל כי הפיוטים הנקראים נשמת לא נעשו לאמרם קודם נשמת, אלא באמצע נשמת, קודם ואלו פינו, כי הנה הפיוטים שמצאתי במחזורים (בדפוס או בכ"י) שתחלתם נשמת, כלם מסיימים במלות: אומרים ואלו פינו מלא שירה כים. וכן במנהג אוניון לימים נוראים שבידי בדפוס, נדפס נשמת כל חי תברך את שמך וכו' עד ולך לברך אנחנו מודים, ואח"כ כתוב הפיוט המתחיל נשמת, ואח"כ ואלו פינו מלא שירה כים ולשונונו רנה וכו'. וכן במנהג קארפינטראץ לארבע פרשיות שבידי בדפוס מצאתי באמצע נשמת (דף י"ח) אחר מלות ולך לברך אנחנו מודים כתוב; ככאן יאמר הנשמתים הנוהגים לוטר מדי שבת בשבתו — וזה נגד מה שנראה מדברי מהר"ם לונזאנו, שהביא נשמת ואלו פינו כשני ענינים נפרדים זה מזה, ואנו רואים שאינם אלא פיוט אחד שתחלתו נשמת וסופו פינו. אך אח"כ ראיתי כי בדיואן יש פיוטים בכנוי נשמת, ואין בסופם אלו פינו, ואחד מהם נמצא גם במחזורים, והוא מסיים באלו פינו, ובדיואן יש לו סיום אחר. הפיוט הזה נאמר בד' קהלות בשבת זכור, ובדיואן (ג' פ"א) הוא לפורים. בד' קהלות הסיום הוא כך: נשמת חרדים בְּעֵינַיִם, בארצות שְׁבִיבִים, יומרו בארץ קוראים בְּרַבִּימֵי, להעביר מַרְדִּים, אומרים ואלו פינו מלא שירה כים. ובדיואן כך הוא: נשמת בני רחומך שומרי מזמור (אולי צ"ל מִצֹּת) ויתנו אֶדְרָךְ לְפַעֲלֶיךָ, תקשטך, טורף גְּמֵרִים הַגְּרָתָם להרבך, והצלת יעלך, ימלא פי תהלך — וראשי התבות הם; בר שמואל קטן הלוי. ולא זו בלבד אך מצאתי כי גם כ"י מונפלייר כולל הנשמת הזה בשבת זכור, אך סיומו משונה משני הסיומים הנזכרים, וזה לשונו: נשמת עמך ישראל יחסוך בכל מְאֻרִים, תהלך, הם ובניהם גועם ופרים, אומרים ואלו פינו מלא שירה כים. גם ר' משה כרמי (הלך ב' דף נ"ה) כתב: ובספר כ"י זה הבית (נשמת חרדים) איננו, ובמקומו כתוב שם: נשמת פועלי רצונך בכל מאוים, תפאך, הם ובניהם גועם ופרים, אומרים ואלו פינו וכו', ונראה שזה איננו מיסוד הרי"ה הלוי ז"ל, ואולי שגם זה לא יצא מתחת ידו, והוא תוספת איזה מסדר עכ"ל הרי"ה כרמי. ומכל זה נראה ברור כי בפיוטים האלה הנקראים נשמת הבית האחרון המסיים באלו פינו אינו אלא תוספת שהוסיפו הקהלות כשהסכימו לאמרם באמצע נשמת, והיו עושים בו שנויים איש כרצונו — משקל השיר הזה הוא כמו למעלה סימן ע"ו.

יָאֲתוּ לְךָ תְּשֻׁבָחוֹת אֵל אֱלֹהֵי הַרְוֹחוֹת:

הויכח בַּחֶסֶד כְּפֶא

נִשְׂא וְנִשְׂאֵיו נִשְׂא (b)

מְכוֹן לְכֹל מִתְנַשְׂא (c)

מחשה וחכמת בטוחות
בעדות אל דבר צחות: (א)

וְעָלִי לִבְבִּי עֲבָדֶיךָ
לוֹחֹת, וְשֵׁם עֲדֶיךָ
כִּי פְּאֶצְעוֹת יָדֶיךָ
חֲקוֹת אֲשֶׁר לֹא נִמְחֹת
חֲקוֹקוֹת עַל הַלוֹחֹת: (ז)

דָּרְךָ נִפְשׁוֹת קָרְבָּה
לְדִרוֹךְ בְּכֶסֶם מְרַבָּה
כִּי בְרוּחֶךָ הַמּוֹבָה
עַל מִי מְנוּחֹת מְנוּחֹת
וְסִבִּיבֵי מְנוּחֹת: (ט)

הֵא לָךְ נִפְשׁוֹת מְבָרְכוֹת
גַּם הַגְּיוֹת בּוֹרְכוֹת
כָּלֶם לְיָדֶךָ הַחֹבֹת
מִשְׁתַּמְחֹת בְּשִׁפְחוֹת
לְעִבּוֹד שְׂמֵךְ גְּלֻקְחוֹת:

(ב) הכוונה על כסא הכבוד, שהחיות נושאות אותו, והוא נושא את נושאי, וכוונת המשורר בהזכירו דבר זה הוא כי כן הנשמה היא בגוף, והגוף נושא אותה, והיא הנושאה אותו והנותנת לו חיים וכו'; ובכמה מקומות ר"י הלוי אומר כי מתוך ההתבוננות על הנשמה יעלה אדם להשגת הכוונת, וכן למטה אומר דרך נפשות קרבה לדרוך בכס מרכבה.

(ג) נקדתי לבל בחולם, כי הכוונה המתנשא על הכל, כלשון המקרא (ד"ה א' כ"ט י"א) והמתנשא לכל לראש.

(ד) כמה ימים וכמה לילות נתחכמתי להבין שני טורים אלה, ואין ספק שנפלו בהם קצת טעיות, ולא מצאתי תקון שישקוט רוחי ויסיר ממני כל פקפוק, והעתקתים כאשר מצאתים; ואולי נשאר בעולם כי אחר הכולל השיר הזה, ומשם יוכלו אחרים לתקן ולהבין הטורים האלה.

(ה) בתולדותו של אדם חקוקים על לבו משפטי צדק וחסד ורחמים, והם עדים על מציאות הכוונת, כי באצבעו נחקקו על לוח לבנו חקים ישרים אשר לא ימחקו, כי אמנם אף אם אדם (לתגבורת היצר) יגנוב וינאף וירצה, עם כל זה כשיראה או ישמע שאחרים גנבו, נאפו אורצחו, מיד הוא מִגְּנֶה אותם ומרשיע אותם, א"כ לא תרצה לא תנאף לא תגנב חקוקים על לוח לבו, אף אם לפעמים (להנאתו ולתועלתו) יהיו מעשיו מתנגדים למשפטי הצדק והחסד. ואני לא אומר שהדבר הזה הוא ראייה על מציאות האל יותר מאלפי אלפים עיניים אחרים שאנו רואים מתוכם כוונה וחכמה בכל חלקי המציאות, הגדולים והקטנים; אבל אני אומר כי קשר גדול ראיתי בין מציאות האל, ואהבת החסד והמשפט, כי מי שמודה באהת מהן על הרוב הוא מודה גם באחרת, ומי שכופר באהת מהן על הרוב הוא כופר גם באחרת; וזכר לדבר האיש שפינוח, שאמר כי העולם לא נעשה בכונת מכון, ואמר גיכ"כ אין לאדם רק לבקש תועלת עצמו, ושהאיש המתנהג אחר השכל הוא משתדל בכל יכלתו שלא ירגיש חמלת וחנינה. וענין הקשר הזה שבין האמונה בהדוּש העולם ואהבת המשפט והחסד, מצאתיו ג"כ ליהודה

דיואן פג

גור אריה (הפילוסוף הידוע במחברות עמנואל, ובמקדש מעט לר"מ ריאמי), כי בראש ביאורו למעשה בראשית (כ"י בין ספרי אלמנצי) כתב ג' בתים, זה לשונם:

עַל בְּאוּר יִשְׁבּוּן אֲרֵי שָׁם	כָּתַב הַחֲדוּשׁ יְהִל אֹזֵר
הַיּוֹם מִפְּנֵי אֲרֵי־שָׁם	וּבִילְדֵי נְכָרִים לֹא אֲשַׁפֵּיק
אֲשַׁבַּח דִּין דְּלִים אִז רִישָׁם:	פֶּן אֲשַׁתֶּה מִמִּי מַעֲנָם

המחבר הזה לקח מלת אֲרֵי־שָׁם והביא אותה לפנינו בתבה אחת ובשתי תבות, וניתוחה לשתי תבות עשה אותו בשני דרכים. ופירוש שלשת הבתים האלה לפי דעתי כך הוא. מי שכתב חדוש העולם, כלומר הקב"ה שאמר למשה שיכתוב בתורה בראשית ברא אלהים, הוא יופיע נא אורו על פירושי זה שאני עושה לפי שיעור חכמתי, ואני משכין בו אורי (אור תבונתי), ואני מבקש שיהיה עמדי גם האור האלוהי, לבלתי אשפיק בילדי נכרים (ולא אסמוך על אריסטו ותלמידיו שאמרו שהעולם קדמון), אבל אגרש אותם מפני; שאם אשתה מים מִמַּעֲנָם, אז אשכח דין דלים, ולא אחמול על רישם ועניותם. הרי שנם הוא ראה האמונה בקדמות העולם קשורה עם העדר החמלה והחגיגה — בדיואן כתוב עוברך בוי"ו, ואצבעות בלא ב"ת השמוש.

(ס) עליית הנפשות לכסא המרכבה היא דרך קרובה, כלומר נקל הוא לנשמה להתנשא להשגת הבורא, כי די לה שתתכונן אל עצמה; כי בחסד ה', הנפשות נחוויות על מי מנוחות ונתונות בסביבותיו של כסא הכבוד וקרוב אליו, כלומר שמעלת הנשמה קרובה למעלת המלאכים. מִנְחֹתֹת הוא משרש נחה, והוא הַפְּעֵל תולדה ההפעיל (יִנְחֵנִי במעגלי צדק); מִנְחֹתֹת הוא מענין ויניחהו בגן עדן, ושרשו נוח, ולדעת קצת הוא ינח.

פג

א ו פ ז .

דיואן ב' א' נ"ג, מחזור ויטרי (קונטרסים הפיוטים), גם והראן (ח"ג דף נ"א). משקלו תנועה ושתי יתדות ותנועה בחלק הראשון מכל טור, ושש תנועות בחלק השני.

קָדוּשׁ יֵאָמֵר לוֹ	יְהִי בְּפִי קְדוּשִׁים
עֲמָדִים מִמַּעַל לוֹ: (6)	וּבְפִי שְׂרָפִים

נִרְאָה לְעֵינַיִם	הַיְקָר אֲשֶׁר לֹא
וַיִּצְבֹּא הַשָּׁמַיִם (3)	שֶׁהָרָז וְזוּלוֹ
חַיּוֹת אֵשׁ וְיָמִים (2)	הַשְּׁלֵמוֹ בְּצִלוֹ
יְהִלּוּ מֵהֵלֹז (7)	זְהָרֵי נִפְשֵׁים
יִתְצַבּוּ מִקּוּלוֹ:	מוֹקְדֵי רָשָׁפִים

רִיחַ קָדְשׁוֹ שָׁבַן	וְעַלֵּי בְחִירָיו
רִיחַ בָּרָה תִּבְנֶן (5)	כִּי בְלֵב נִבְרָיו
חַיּוֹ בָּהֶם, עַל-בֶּן	שׁוֹמְעֵי אֲמָרָיו
עַל-צִנְאָרִם עָלוּ	נִתְּנוּ אֲנָשִׁים
לְשִׁבּוֹן בְּנָעִים צָלוּ:	שׁוֹאֲפִים יַעֲפִים

בְּקַצְוֹת נִשְׁמְעוּ	דְּהִרֹת פְּרוּבוּ
אוּלָם לֹא נִזְדְּעוּ	עֵקֶבֶת רְכוּבוּ
עֲדָנוּ נִנְעוּ	נִעְמָו וְטוּבוּ
בְּכַבּוּדוֹ וּבְגָדְלוֹ	מִעֲשֵׂיו חֲדָשִׁים
בְּהֵם נִגְלָה נִגְלָה: (1)	מִזְפָּתָיו צְרוּפִים
הַדְּמוּ לְעֵלְיוֹנִים (2)	הַעֲלוּ קִדְשׁוֹת
שְׁאֲנָנוֹת בְּמַעֲוִים	לְאַחֲזוֹ יְרֻשׁוֹת
לְאֲדוֹנֵי הָאֲדוֹנִים	וּשְׂאוֹ נִפְשׁוֹת
הַחֲזִנִים עַל-דִּגְלוֹ	דוֹרְשָׁיו דְּרוּשִׁים
לֹא תַעֲבֹר בְּגִבּוּלוֹ:	בִּי עֲדַת הַנְּפִים

- (א) לצורך המשקל, שוא ובפי נחשב כאן נע, ושוא עמדים נחשב נח.
 (ב) הַיְיָקָר בשוא היו"ד, שם דבר, כמו יקר וגללה למרדכי, וכאן הכוונה הכבוד האלהי, ואמר שהוא בלתי גאים לעינים, אבל השמים וצבאם הם עדים עליו.
 (ג) מלאכי אש ומלאכי טיהם הם בשלום זה אצל זה, כמאמרם על עושה שלום במרומו (איוב כ"ה ב').
 (ד) יהלו, כן הוא בכ"י והראן, אך בוטרי דיואן יגלו בנימ"ל.
 (ה) בחיריו, הם הנביאים. נבריו, לשון עם נבר תתברר. רוח ברה תכן, לקוח מן מי תכן את רוח ה' לאחד מן הפירושים. רוח ברה, כך הוא בוהראן, אבל בדיואן נפש ברה, ובוטרי רוח קדשו כאן כמו למעלה. כי בלב, כן הוא בדיואן ויטרי, אבל בוהראן גם בלב; ונסח ראשון ניל עקר, והכוונה כי ה' שפך את רוחו על הנביאים מפני שקודם לכן נתן בהם רוח טהורה וראויה לנבואה.
 (ו) בהרזה הזאת נסח הדיואן מטעמה מאד, כי הסופר כתב כרוביו רכוביו וטוביו ביו"ד הרבוי, ולא מצאנו לא רבויב (ולא רבב) וצלו, כמו ההרזה הקודמת.
 (ז) בדיואן והדמו בוי"ו, ובוטרי ווהראן בלא וי"ו, והשמטתיה, כי לפי המשקל אין כאן מקום לשוא, ועם כל זה נקדתי לעליונים בשוא, על דרך אֲדָמָה לעליון (ישעיה י"ד י"ד). ויכול הייתי לברוח מן השוא ולכתוב ודְמו לעליונים, ולא רציתי למחוק ה"א הכתובה בכל שלשת הנסחאות שביד, וכל שכן שגם בישעיה אֲדָמָה הוא מבנין התפעל.

פד

זו ל ת.

דיואן ב' א' נ"ה, וכתוב בראשו אהבה, והוא גיכ במחזור ויטרי (קונטרסים הפיוטים) ובמנוספלייר ובוהראן, ובשנים אלה הוא זולת ליום ראשון של שבועות, וגם בוטרי משמע שהוא זולת, כי כתוב בסופו עוזר, כלומר שאחריו אומרים עוזר אבותינו אתה הוא מעולם; כי אמנם בנסח התפלה שבמחזור ויטרי במקום עזרת אבותינו כתוב עוזר אבותינו — משקל השיר הזה הוא ב' תנועות, ויתד ותנועה בחלק הראשון מהסוה, ב' תנועות ויתד ארבע תנועות בחלק השני ממנו; כך הוא הענין בשני טורים הראשונים מהשיר, ובשני טורים אחרונים שבכל הרוזה, אבל שלשת הטורים הראשונים בכל הרוזה אינם מסיימים ביתד ו' תנועות, אבל ביתד ושתי תנועות.

דיואן פד

יודעי יגוני יספו באש לבי כידוד
 כי שאלוני מה נחמד דודך מדוד? (b)

הודות ויודות נלאו להגידו
 בלו חמדות לא נחקר הדוד
 על-כן חרדות אלבש עלי נודו
 נא רחמוני ודברו על-לב ידוד
 או נחמוני איך אוכלה אהבה ונרוד: (x)

ושמו בקרבי פאש בקליותי
 קשור בלבי עצור בעצמותי (z)
 ויגערו בי בזים לחקותי (7)
 ויחרפוני יום אדרשה אותו לעבוד
 ויגדפוני כי אתנה לשמו כבוד: (b)

המו לרחקי מעל עבודתך (1)
 לחצי ורחקי טוב מפרידתך
 חלקי וחיסקי נעם פרי דתך (1)
 תשבח ימיני אם לא לפניה אעמוד
 תדבק לשוני אם בלעדי דתך אהמד: (b)

הנה באוני שמע תהלתך
 יס-סוף וסיני עדי גדלתך
 איך רעיוני יהגו בזולתך?
 לבי ועיני לא יתנו רגלי למעוד (b)
 כי זה יי אחר, וזולתו אין עוד:

(b) כנסת ישראל מברכת כחושקת שהלך ממנה חשוקה, ועזב אותה, והיא נאמנת באהבתו; והנה היא אומרת כי הרואים אותה שכל כך היא מצטערת על פרידתו, שואלים אותה מה דודך מדוד? וזה מוסף כידודי אש באהבתה, והכוונה בנמשל כי בעלי אמונות אחרות משתדלים להבזות אמונתה בעיניה, וזה גורם שדבקוה באמונתה תגדל ותוסיף אומץ — שאלוני, פֶּעַל, ודוגמתו בשמואל ב' כ' י"ח, ידוד, משרש נדד (נחום ג' ז'), והטעם: דברו על לב חשוקי למען ישוב אלי, או נחמוני והודיעוני איך אוכל לסבול חולי האהבה וריחוק האהוב, אוכלה אהבה ונרוד, אוכל לסבול, כמו לא אוכל און ועצרה, ובוהראן איך אסבלה, והוא תקון להקל ההבנה. ובוטרי איך אוכלה אהבה לנרוד, ואינו אלא מעות סופר, ואם אולי היא הגהה בכונה, היא שבוש גדול, כי לא יתכן שתאמר החושקת נחמוני והודיעוני איך אוכל להסיר מלבי אהבת חשוקי, ואחרי כן תאמר תשכח ימיני וכו', תדבק לשוני וכו'.

(ג) בדיואן חקוק בלבי, ובשלושה כ"י האחרים קשור.
 (ד) ויטרי ודיואן ויגערו בי, והראש ומונפלייר איך יגערו בי.
 (e) שני הסורים האלה כך הם בדיואן כאשר כתבתם כאן. אבל בוטרי ויגרפוני עת אשמרה אותך לעבוד ויחרפוני כי אתנה לשמד כבוד; ובמונפלייר יחרפוני

עת אדרשה (והשאָר כמו בדיואן), ובוהראן ירפוגי עת אדרשה אותו לעבד, ואח"כ דלג הסופר המשה טורים וכתב תדבק לשוני וכי.

(ו) דיואן דמו לרחקי אל מעבודתך (אל ווקאטיף), מונפלייר מעל עבודתך (בלא מלת אל), ובוטרי כתוב בראש הרף עבודתך, ובדף הקודם נחתך הגליון התחתון (לכתוב עליו קמיע, או לתשמיש אחר) ועמו נחתכו גם שלש תבות ראשונות מהחרוזה הזאת, אבל בהיות הרף האחר מתחיל עבודתך (בלא מ"ם) משמע כי נסח מהזור ויטרי היה כנסה הדיואן מעל עבודתך.

(ז) שני הטורים האלה כך הם בדיואן כמו שכתבתים, והכוונה: לסכול להץ ודחק טוב לי יותר מלהפירד מךך ולהדבק באמונות כזובות, וכל חלקי וחשקי הוא נועם פרי תורתך שהיא תורת אמת. אך כנסח ויטרי ומונפלייר נפלו כאן שבושים גדולים; במונפלייר כתוב טוב מפרי דתך (שתי תבות), נועם פרידתך (תבה אחת), ובוטרי לחצי וחזקי נועם פרי דתך, השקי ורבתי וחלקי טוב מפרי דתך — ומלבד זה במונפלייר במקום חלקי כתוב חפצי.

(ט) ויטרי תשכח ימיני אם בלעדי דתך אעמוד, תדבק לשוני אם לא לפניך אעמוד. (ס) עינא ולבא תרי סרסורי דהטאה, והמשורר אומר כי לא יוכלו להחטיאו, ולהטותו מן הדרך הישרה, כי נכון לבו באמונתו באל יחיד.

פה

פתיחה להספד.

דיואן חלק שני מהחלק השני, סימן ק"ח. הדיואן הזה כולל קצת פתיחות להספד וקצת קינות. אולי כשהיו עושים הספד לאדם חשוב היה החזן מזמר תחלה פתיחה, והיא הקדמה מדברת על המיתה דרך כלל, ואח"כ היה ההכם מספיד על הנפטר, ואחרי כן היה החזן מזמר הקינה שהיתה מדברת על הנפטר דרך פרט. וזאת היא הפתיחה הראשונה, ומשקלה שש תנועות ג' כעמים, בלי הקסדה על החטפים, ואח"כ ב', ג' או ד' תבות מאוזה פסוק, והאחרונה שבהן היא תמיד שם ה', והסיום הזה הלקוח מאוזה פסוק הוא בעל שש תנועות, או פחות ממש, אך לא יותר ממש.

אָמוּנוֹת יְהוָה חָפִי	וְאַצְדִּיק אֶת־דִּין מִלְכִי
לְמִשְׁפָּטוֹ אֶעֱמֹד, כִּי	אֱלֹהֵי מִשְׁפָּט יי:
לְבִי בְקִרְבֵי חֲמֻרָמָר	וְאוֹלָם מִחֲמוּא נִשְׁמָר
וְעַל־טוֹב וְעַל־רָע נֹאמֵר	נִפְלְאָה־נָא בְּיַד־יְי:
בְּהַפְּכֵדוֹ בְּבִגְדֵי חֲלוּף	חֲרָב מָוֶת יִשְׁלַחַף
הַכֹּל יַעֲבֹר וְיִחְלוּף	וְנִשְׁגַּב יי:
כִּי־זֶם תִּפְּזֹל תִּרְדָּמָה	וְנִשְׁמָה הַנִּשְׁמָה
וְשָׁב אָדָם לְאֲדָמָה	וְתוֹכֵן רִחוּת יי: (ב)
וּמֵה־תִּקְנוֹת מְקוֹר אֲכֹב	אֲשֶׁר הִרְבָּה שׂוֹר וְכֹב
וּבְחֻקְתּוֹ עֹזֵב	אֶת־תּוֹרַת יי:
הַסִּיתוּהוּ יְמֵי צָבִו	וְנָאָה בְּנֶאֱוֹן עֲדִי
קָשָׁה לִכְבֹּ גַם בְּחֻלְיוֹ	לֹא דָרַשׁ אֶת־יְי:
בְּעֹז בּוֹ גַר אֵל יֹאֵר	יִגְבֶּה, וְהוּא עַל־פִּי בָאֵר (ג)
וְאִפְּר כִּי יִתְפָּאֵר	הַיִּטֵּב בְּעֵינֵי יְי:

ועל-מה-זה בְּמוֹתָ
 בְּהַעֲלוֹת הַרוּחַ
 יוֹם בֵּית אֲבָנִים יַחֲזֶה
 וְאִישׁ לֹא יֵדַע אִי-זֶה
 וְשׁוֹב עֵפֶר בְּשִׁתְּהִי
 וְהַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה
 שָׁאֵל אֵיזֶה הַשָּׁרִים
 וְאֵיזֶה הַמְּזַכְרִים
 כְּבָר חֲלִפָה אֶהְבֵּתֶם
 וְגַם אֲבָדָה שְׁנֵאתֶם
 בְּחַיִּיהֶם גְּבַהּוּ
 וְגַם בְּמָקוֹם הַהוּא
 וְנַחֲנוּ מִהֶ-קְוִינוּ
 כְּאֵלֹו לֹא רָאִינוּ
 וְהֵן שֶׁתֵּאוֹס נִגְדַע
 וְנֶאֱהַנְנוּ לֹא נִדַע
 וְהָאָדָם וְהַבְּהֵמָה
 וְהַבַּל נֶאֱסַף וְנִדְמָה
 וְרוּחַ בְּרָמָה תִּכְלֶה
 וְאוֹלָם מִקַּל-אֶלֶּה
 רַק הַעוֹמְדִים בְּסוּדוֹ
 וְנִפְשָׁם עִם בָּם כְּבוֹדוֹ
 אֲשֶׁר שְׁמוֹ כָּל-יָמוֹתָם
 וְלִמְדוֹ נִפְשׁוֹתָם
 הַמְּסֻלָּא בְּחַסְדָּיו
 וְהַמּוֹתָה לְחַסְדָּיו
 אֶלֶּה לְחַיֵּי עוֹלָם
 וְאֶלֶּה לְדִרְאוֹן עוֹלָם
 צוּר אֲשֶׁר אֵין לוֹ מַעְצוֹר
 וְנִפְשׁוֹת עֲבָדָיו יִצוֹר
 אֲמוּנִים הַנְּאֻמְנִים
 כְּבוֹדוֹ, וּבְאֲשֶׁר חוּגִים

כָּלִי אֲבָד וְנִתַּח
 הַמוֹשֵׁב לִי: (א)
 וְנִמְאָס כְּחֶרֶם נִבְזָה
 עֵבֶר רוּחַ יי:
 וְאֵלֹו אֶלֶּף חָזָה
 הוּא שְׁאוּל לִי:
 וְאֵיזֶה הַמְּזַכְרִים
 כְּסִפֵּר מִלְחָמוֹת יי?:
 וְסִרְהָ כָּל-קִנְיָתָם
 מִתַּחַת שְׁמִי יי:
 וְלִשְׁאוּל לֹא תִמְהוּ
 אֲכֵן יֵשׁ יי:
 וּפְנֵינוּ לֹא חֲלִינוּ
 אֶת-מוֹסֵר יי:
 הַיֵּשׁ בְּמָה נִפְדַע? (ג)
 מִה־נֶּעֱבֹד אֶת-יי:
 מִקְרָה חַד לְחֵמָה (ד)
 מִפְּנֵי שַׁחַד יי:
 וְרוּחַ אָדָם תַּעֲלֶה
 לֹא כִחַר יי:
 אֲשֶׁר שֵׁם עֲלֵיהֶם הוֹדוּ
 לְחַזוֹת בְּנַעַם יי:
 מִסְּלוֹת אֵל בְּלִבּוֹתָם
 לְהַתְּצִיב עַל-יי:
 בֵּין בּוֹגְדָיו וְעֲבָדָיו
 יִקָּר בְּעֵינֵי יי:
 כְּאוֹר שְׁמֵשׁ הַצֵּיִלָם (ה)
 בְּעֶרְהָ בָּם אֵשׁ יי:
 מִנְּפֹשְׁתוֹ יַעֲצוֹר
 אֲמוּנִים נּוֹצֵר יי:
 לְרֵאוֹת פְּנִים בְּפָנִים
 חוּגָה מִלְּאֵף יי:

(ב) דיואן וכל אדם לאדמה.
 (ג) האדם מתגאה כשהשעה משחקת לו, ולא יבין שהוא תמיד בסכנה כמי שעומד על פי הבאר.
 (ד) דיואן בעלות הרוח. (ה) דיואן והן מאד נגדע. (ו) דיואן מקרה אחר להמה. (ז) הצילם, כך כתוב בדיואן, והלשון קשה בעיני, ואולי המשורר כתב הַהִלָם, מן יהלו אורם (ישעיה י"ג י').

פו

תשובת המשורר לאדם שכתב לו תוכחה על הליכתו לא"י.
 דיואן א' קפ"ב ובב"י עמוד נ"ד, ומשקלה כסמ"ג. ובתחלה היה נ"ל
 שאין מקומה בין שירי הקדש, ועתה נחמתי ואמרתי בלבי כל פיוטי
 ר' יהודה הלוי קדש, והשירה הזאת קדש קדשים.

- דְּבַרְיָךְ בְּמַר עֵבֶר רְקוּחִים
 וּמַצּוֹר הַרְרֵי הַמַּר לְקוּחִים: (6)
 וְלֶךְ וּלְבֵית אֲבֹתֶיךָ חַמְדוֹת
 אֲשֶׁר יִלְאוּ לְהַשְׁיֵגַם שְׂבָחִים:
 פְּנִישְׁתָּנִי בְּמַדְבָּרִים עֲרָבִים
 בְּתוֹכָם אֲרָבִים נִשְׁאֵי שְׁלָחִים:
 דְּבָרִים אֲרָבֵי תוֹכָם דְּבָרִים
 וְתוֹךְ יַעֲרַת דְּבִשׁ קוֹצִים בְּסוּחִים: (3)
 וְאִם כִּי לֹא שְׁלוֹם שְׁלָם יִבְקֶשׁ
 בְּעוֹדָה מְלֹאָה עוֹרִים וּפְסָחִים: (2)
 לְמַעַן בֵּית אֱלֹהֵינוּ נִבְקֶשׁ
 שְׁלוֹמָה, אוּ כְּעַד רַעִים וְאֲחִים: (7)
 וְאִם בֶּן הוּא בְּרַבְרִיכָם, רְאוּ חַטָּא
 עָלַי כָּל־כְּפָדַעִים גְּגֵדָה וְשָׁחִים: (5)
 וְחַטָּא הוֹרִים שְׂכָנֵיהָ בְּגָרִים
 וְקָנוּ שָׁם לְמִתְיָהֶם צְרִיחִים: (1)
 וְתִהְיֶה מַעֲשֵׂה אֲבוֹת חֲנוּמִים
 וּפְגָרֵיהֶם אֲלֵי אֶרֶץ שְׁלוּחִים: (4)
 וְהִנֵּה בְּעִבְרָה נֶאֱמָרִים
 וְהָאֶרֶץ מְלֹאָה נֶאֱלָחִים: (8)
 וְלִרְיֵךְ מִזְבַּחֹת אֲבוֹת בְּנֵי־יָם
 וְלִשְׂוֹא קָרְבוֹ שָׁם הַזְּבָחִים: (9)
 הַטּוֹב שֶׁיְהִי מֵתִים זְכוּרִים
 וְהָאֶרֶץ וְהַלְלוֹת שְׂכוּחִים?
 נִשְׁחַר אֶת־מְקוֹם שַׁחַת וְרָמָה
 וְנִשְׁוֹשׂ אֶת־מְקוֹר חַיֵּי נְצָחִים?: (1)
 הֲלָנוּ נִחְלָה רַק מְקַדְּשֵׁי אֵל?
 וְאִיךָ נִהְיֶה לְהַר קָדְשׁוֹ שְׂבָחִים?
 תִּישׁ לָנוּ בְּמִזְרַח אוּ בְּמַעְרֵב
 מְקוֹם תְּקוּנָה, נְהִי עָלֵינוּ בְּסוּחִים?:

דיואן פו

אָבֶל אָרְצָן אֲשֶׁר מְלֵאָה שְׁעָרִים
לְנִגְדָם שְׁעָרֵי שַׁחַק פְּתוּחִים:
בְּהַר סִינֵי וְהַבְּרָמֶל וּבֵית אֵל
וּבְתֵי הַנְּבִיאִים הַשְּׁלוּחִים:
וּכְסֹאוֹת פְּהֵי פֶסֶא יְיָ
(א) וּכְסֹאוֹת הַמְּלָכִים הַמְּשׁוּחִים?:
וְלָנוּ גַם לְבִנְיָנוּ יַעֲדָה
וְאִם צִיִּים שְׂכֵנֵיהָ וְאוֹחִים:
הֲלֹא בֶן נִתְּנָה קֶדֶם לְאֲבוֹת
וּבְכֹלָה נִחְלַת קוֹצִים וְחוֹחִים: (ב)
וְהֵם מִתְּהַלְּכִים אַרְבָּה וְרַחֲבָה
בְּמִתְהַלֵּךְ בְּפֶרֶדֶם בֵּין צִמְחִים:
וְהֵם גֵּרִים וְתוֹשְׁבִים, וְדוֹרְשִׁים
מְקוֹם קְבָרָה, וּמְלוֹזֵן שֵׁם לְאֲדָחִים:
וְשֵׁם הִתְהַלְּכוּ לִפְנֵי יְיָ
וְלָמְדוּ הַשְּׁבִילִים הַנְּכֹחִים:
וְאָמְרוּ כִּי רַפְּאִים שֵׁם יְקוּמוּן
וַיֵּצְאוּ שׁוֹכְבִים תַּחַת בְּרִיחִים:
וְכִי שֵׁם תַּעֲלֹזְנָה הַגּוֹיּוֹת
וְתִשְׁבְּנָה נַפְשׁוֹת לְמַנְהוּחִים:
רֵאָה נָא גַם־רֵאָה דוֹדֵי וְהַבֵּן
וְסוֹד מְמוֹקְשִׁים צַנִּים וּפְחִים:
וְאֵל תִּשְׁיֹאֵךְ חֲכָמָה וְיִגִּית
אֲשֶׁר אֵין לָהּ פְּרִי כִּי אִם פְּרָחִים: (ג)
וּפְרִיָּהּ כִּי אֲדָמָה לֹא רִקְנָעָה
וְכִי לֹא אֶהְלִי שַׁחַק מִתִּיחִים:
וְאֵין רֵאשִׁית לְכָל־מַעֲשֵׂה בְּרֵאשִׁית
וְאֵין אַחֲרִית לְחֵדוּשׁ הַיְיָחִים: (ד)
שָׁמַע דְּבַרְי גְּבוּיָהּ גְּבִכִים
בְּנִוּיִים עַל־יְסוֹד תַּהוּ וְטוּחִים:
וְתִשׁוּב לָךְ בְּלֶב רִיקָם וְנַעוֹר
וּפֶה מְלֵא בְּרַב שִׁינִים וְשִׁיחִים:
וְלָמָּה זֶה אֲבַקֶּשְׁלִי אֲרַחֹת
עַקְלָקְלוֹת, וְאַעֲזוּב אִם אֲרַחִים?: (ה)

(א) המשורר מתחיל בשבחה השירה השלוחה אליו, ובמליצת השיר הוא אומר כי דבריה בעלי ריח טוב כשמזן רוקח המעורב בכשמים ראש ומור דרוו, ולא לכר

ראוי לומר עליהם שהם רקוחים במור, אבל ראוי לומר שהם לקוחים מהררי המור, ובדיואן דבריך כמור בכ"ף.

(3) אחר שדבר בשבחה השירה ובשבחה מי שכתבה ובשבחה בית אביו, הוא מתחיל להתוכח עם המשורר ואומר אליו: הנה באת לקראתי בדברים ערבים ומתוקים, אבל בקרבם טמונים אנשי מלחמה אחוזי הרב ויב' ב'ר'ים עוקצות, ובתוך הדבש יש קוצים.

(ג) ואף אם יונה (כמו שאמרת בשירתך) שאין ראוי עתה לדרוש שלום ירושלים, בהיותה ביד זרים, וכאלו היא ביד היבוס וביד העורים והפסחים שנואי נפש דוד (שמואל ב' סימן ה'), ואין לה עכשיו שום מעלה על שאר ארצות;

(ד) הלא מכל מקום ראוי לנו לדרוש שלומה בעבור בית המקדש העומד בה, ובעבור אחינו ורעינו היושבים בתוכה.

(ה) אבל זה שאמרת (שאין לנו לדרוש שלום ירושלים, כי כבר אבדה קדושתה בהיותה ביד האומות) לא יתכן כלל, שאם כן למה אנו פונים אליה ומשתחוים כנגדה בכל תפלותינו? הלא לדבריך כל העושה כן אינו אלא חוטא.

(ו) ולדבריך גם האבות חטאו, בהיותם משתדלים לגור בארץ הקדושה וקנו בה אחות קבר, והארץ היתה אז ביד עובדי אלילים.

(ז) וכן לפי דבריך לתהו והבל היה מה שצונו יעקב ויוסף שיחננו את פניהם ויקברום בארץ ישראל.

(ח) והנה היו נכספים אליה ונאנחים בעבודה, אע"פ שהיתה אז מלאה נאלחים ונתעבים העושים כל תועבת ה' אשר שנא. ובדיואן בעבודה ברל"ת.

(ט) בדיואן מזובחים.

(י) הוא מביא ראיה מן המנהג המפורסם לבקר את קברות המתים האהובים והנכבדים, ואם אנו מבקרים קברות המתים, כל שכן ראוי לנו לבקר המקומות הקדושים, שהם מקור החיים הנצחיים.

(כ) היש לנו במזרה או במערב (כלומר בשום מקום) מקום תקוה שנוכל להיות בטוחים ששם תהיה תפלתנו מקובלת? ויותר מזה, היש לנו ארץ מלאה שערים המכוונים כנגד שערי שמים, כמו שהם הר סיני וכו'?

(ל) ואף אם א"י היא עתה ביד צי"ם ואו"ם, כלומר ביד זרים ואכזרים, מכל מקום הלא לנו היא טיוערת, וכן בימי קדם ה' הכטיה לאבותינו לתתה להם, ואין היתה כלה נחלת קוצים וחוחים, כלומר שהיתה ביד הכנעני והאמורי, ועם כל זה היו האבות מתהלכים בה באהבה ושמחה, והיו מבקשים להקבר שם, וכל זה להיותם יודעים שהיא אדמת הקדש — בדיואן כתוב גם כן (כמו למעלה) קוצים כסוחים.

(מ) האיש אשר היה מגנה נסיעת ר"י הלוי לא"י לא היה (אם לא היה מתראה) אפיקורוס הכופר במציאות האל ובנבואה ובנפלאות, כי אז לא היה ר"י הלוי משיב לו בדברים לקוחים מספרי הקדש ודברי רז"ל. אך נראה כי האיש הוא בתוכחתו אשר כתב לר"ה הביא טענות מיוסדות על החקירה לברה, בלי לחוש כלל להרגשת הלב המתחמם בזכרון ימי קדם, ומעיו יהמו באהבת אנשים או ענינים שהיו נכבדים ואהובים, אע"פ שזה כבר מתו או נתבטלו; והמשורר מזהירו שלא יתפלסף בדרכי חכמה יונית — ודע כי בספר בכ"י שכחתו להעיר כי בדיואן כתוב כן חכמת יונית (בת"ו):

(נ) אין לה פרי כי אם פרחים, ואם יש לה פרי, זה פריה, שהיא מלמדת קדמות העולם, ושמועלם לא נרקעה הארץ ולא נמתחו השמים, אלא כמו שאנו רואים אותם עתה, כך היו תמיד וכך יהיו לנצח נצחים.

(ס) כל מי שקרא ספר הזכור יודע שלא היה ר"י הלוי מרחיק החקירה בעניני האמונה, ולא היה בלתי מבין בפילוסופיה שבימיו, אבל היה מכיר חסרונותיה, כמו שהכירם אח"כ חכמי האומות, אלא שהלכו ממנוכה למנוכה, ועדיין הפילוסופים מתהלכים בחשכה, וכל זה מפני שעדיין לא סרו מכל וכל ממדת היונים, שהיו אהבים לדבר גם במה שלא היה להם בו ידיעה, וכמה שאין בכחנו להבין, החכם קאנט החל להיות גבור להפיל ולהרוס חכמת מה שאחר הטבע, והנה הוא מודה כי החכמה הנגלית בכל חלקי העולם תכריח שכלנו להאמין שהעולם נעשה בכוננת

דיואן פו

מכוין, אבל הוא מוסף כי זה לא יספיק להוכיח ולברר הכריאה מן האין. לולא שהורגל ברדכי הפילוסופים היונים החפצים לדבר גם במה שאין לנו בו הבנה, לא כך היה אומר, אלא כך: מה לי אם אין לי ראייה על החדוש מן האפס? הלא ברור לי שאי אפשר לי לצייר בשכלי בשום פנים לא איך נברא העולם מן האין, ולא איך היה תמיד בלי שום התחלה; וכן אי אפשר לי לצייר בשום פנים איך יהיה העולם בעל תכלית וגבול ושיעור; וגם לא אוכל לצייר בלבי איך יתפשט בלתי גבול ותכלית; ומלבד שאין אני יכול לצייר איך העולם נמצא, איני יכול גם כן לצייר איך יהיה העולם בלתי נמצא. אם כן הלא די לי כי כל הדברים שאני רואה בעולם הזה ובהלקיו ובהלקי חלקיו יעידון יגידון כלם כאחד כי הכל נעשה בכונת מכוין ובחכמה נפלאה; אדבק בזה שהוא ודאי וברור, ואמין אמונה שלמה שהעולם הזה שאני רואה הוא מעשה ידי אומן חכם, ולמה אבלל שכלי לבקש להבין מה שאי אפשר לי להבין בשום פנים? — אבל קאנט בחר להחליט כי אין בכח השכל העיוני להוכיח מציאות האל, ואח"כ (לתקן המעות) אמר כי אמנם השכל המעשי יש בידו להעמיד מציאות הכורא בלא שום ספק, יען וביען השכל המעשי יודע ומכיר חובת האדם ללכת ברדכי מישרים, והוא עם זה יודע בנסיון מציאות צדיק ורע לו רשע וטוב לו; ומזה הוא מוכרח להאמין כי יש אלהים שופטים בארץ, המשיב לאדם כפעלו אחר המות — ומה נמשך מההתפלספות הזאת של קאנט? שהכפירה והאפיקורוסות נתפשטו והכו שרש בלב רבים מתלמידיו וקוראי ספריו. ואם היה עוזב הדעות היוניות, והיה אוהו בלמוד העברי, במופלא ממך כל תדרוש וכו', היה מקיים מציאות האל על ידי השכל העיוני, מתוך החכמה הנגלית בכל היצורים, ולא היה מבקש לדעת איך היתה הכריאה, ולא היה נותן מכשול לפני עורים, ולא יפה אמר ר' יהודה הלוי?

ואל תשיאך חכמה יונית

אשר אין לה פרי כי אם פרחים

ולמה זה אבקש לי ארחות

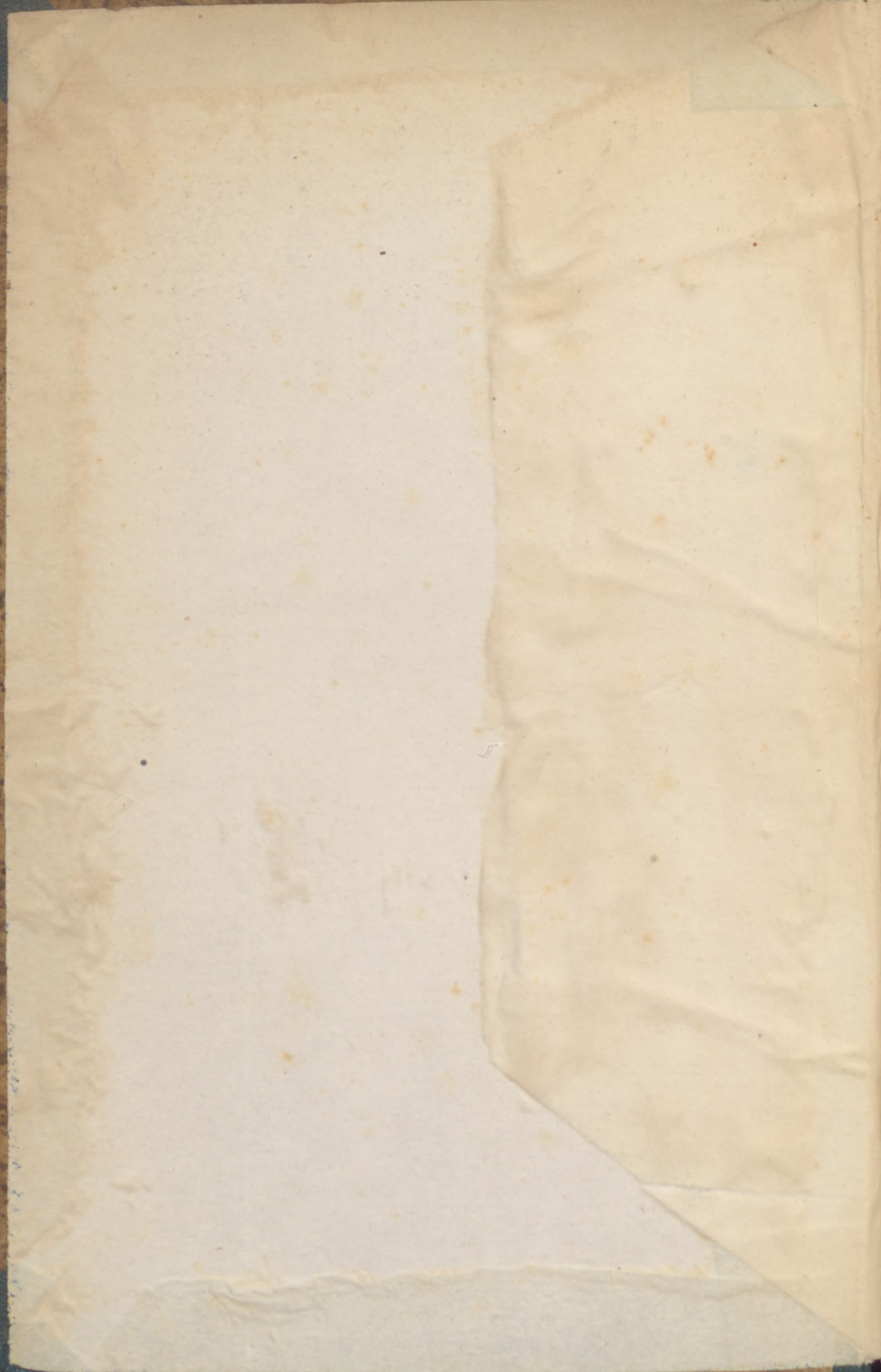
עקלקלות, ואעזוב אם ארחים?

וקאנט עצמו בהקדמתו למהדורא שניה מספרו אמר שאם ספרו הורס ומפיל חכמת מה שאחר הטבע, איננו מוזק לאמונה, כי אמונת רוב בני אדם איננה מיוסדת על מופתי הפילוסופים, ודי להם במה שעניניהם רואות מן החכמה בעולם וחלקיו, להאמין במציאות הכורא, והפלת הפילוסופיאה לא תפיל האמונה מלבם. וזה אמת.

למעלה בסימן ל"ד שכחתי להזכיר כי הפיוט ההוא נמצא ג"כ במנהג מונפלייר, והוא יוצר לשבועות, ואלה הם הלופי נסחאות שמצאתי בו: יומם ולילה אהלל — האיר אור פניו — עת ברקיע — רוחו כי הַשִׁיר (?) * — עת זרח משעיר ובא — צוּף דְּבָשׁוֹ.

בנל"ך ואע"י

B

167-

172.

השכל

לימודי הלכה

ד' (א) ח"א

1864

עסק מוסמכים

תשובות הגאונים

ג.

הערות על יוסף ולתפוצות

1864

ה"ק

ענין סופר

1864

עקב אנושיל:

חלום התלמידים

1866

1575 - 1578

10

EX LIBRIS MORTARA

